

iletifim

SOLJENİTSİN

KREÇETOVKA
İSTASYONU'NDA
BİR OLAY

MATRIYONA'NIN EVİ

ÇEVİREN MEHMET ÖZGÜL

Kreçetovka İstasyonu'nda Bir Olay

Matriyona'nın Evi

Aleksandr İsayeviç Soljenitsin

Rusça aslından çeviren: Mehmet Özgöl

İletişim Yayınları

Aleksandr İsayeviç Soljenitsin

1918 yılında Rusya'nın Kislovodsk şehrinde doğdu. 1939-1945 yılları arasında Sovyet ordusunda görev aldı. Bu dönemde yüzbaşı rütbesiyle İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. Ancak cepheyle yazdığı mektuplardaki Stalin karşıtı görüşleri nedeniyle tutuklandı ve sekiz yıl hapis cezasına çarptırıldı. Moskova yakınlarındaki bir hapishaneye konulan Soljenitsin, 1950'de Kazakistan'da bulunan Ekibastus'ta siyasal tutuklular için düzenlenmiş özel bir kampa gönderildi ve üç yıl burada kaldı. Bu kamptan da "istenmeyen kişi" (persona non grata) ilan edilerek sürgüne gönderildi. 1962'de İvan Denisoviç'in Bir Günü adlı Stalin karşıtı kitabını çıkardı. Bu kitabın başarısı üzerine kendini tamamen yazarlığa veren Soljenitsin oldukça ilgi gördü ancak daha sonraki çalışmalarıyla bir kez daha yöneticilerin tepkisini çekti; 1966'da ülke dışına çıkma yasağına çarptırıldı. Yaşamı boyunca çeşitli cezalara çarptırılan Soljenitsin'in çalışma kampları hakkındaki kitabı Gulag Takımadaları, dünyanın birçok ülkesinde yayımlandı ve anti-Sovyet propagandanın öğelerinden biri oldu. 1970 yılında layık görüldüğü Nobel Edebiyat Ödülü'nün kendisine politik nedenlerle verildiği iddia edildi ve 1974'te Sovyet hükümeti tarafından vatandaşlıktan çıkarıldı. İsviçre ve ABD'de geçirdiği sürgün yıllarından sonra Mikhail Gorbaçov, yazarın yurttaşlık haklarının geri verilmesi doğrultusunda çalışmalar başlattı ve sürgünüyle ilgili kararı 1991 yılında resmen kaldırttı. 2008 yılında Moskova'da yaşamını yitiren Soljenitsin'in başlıca eserleri şunlardır: Kanser Koğuşu (1966), Zafer Kutlamaları (1983), Mahkumlar (1983).

Kreçetovka İstasyonu'nda Bir Olay

"Alo, hareket memurluğu mu?"

"Söyleyin."

"Kimsiniz? Dyaçihin, siz misiniz?"

"Söyleyin."

"Bırakın söyleyini şimdi! Dyaçihin misiniz, diyorum."

"Sarnıç katarını yedinci yoldan üçüncüye alın. Evet, ben Dyaçihin."

"Ben de komutan yardımcısı, nöbetçi âmiri teğmen Zotov. Dinleyin beni, nedir sizin bu yaptığınız? Neden Lipetsk'e altı yüz yetmiş... Kaçtı hele Valya?"

"Sekiz."

"Altı yüz yetmiş sekiz numaralı katarı göndermediniz? "

"Neyle çektirecektik?"

"Ne demek neyle çektirecektik?"

"Lokomotif yok, efendim! Varnakov'a gidecek katar mı? Altıncı yolda bekliyor, görmüyor musun, kömürle dolu şu dört platformu? Çek katarı oraya."

"Ben lokomotif yok mok anlamam. Bak pencereden altısını arka arkaya görüyorum."

"Lokomotif katarından mı söz ediyorsunuz?"

"Ne demek o? "

"Bildiğiniz katar işte! Lokomotif mezarlığından geliyor. Boşaltıyorlar orasını."

"Anladık, peki iki manevra lokomotifiniz yok mu sizin?"

"Teğmenim, manevra lokomotifim iki değil, üç."

"Göndereceğim katarın konvoy komutanı yanımda duruyor, o da üç diyor zaten. Verseniz e şunun birini!"

"Veremem."

"Ne demek veremem? Yükün ne kadar önemli olduğunu biliyor musunuz? Bir dakika bile

bekletemeyiz."

"Bu durumu bildirin öyleyse sınıflandırma merkezine."

"Olmaz, yarım gün oyalarlar."

"Hey, ne o gürültü öyle? Çocuk yuvası mı, yoksa hareket memurluğu mu orası? Nedir bu çocuk çılgınlıkları?"

"Ne olacak, içerisi ana baba günü. Hey, arkadaşlar, kesin şu gürültüyü! Çıkın odadan. Hiçbirinizi gönderemem, askerlerin yükü bile duruyor vallahi!"

"Bu katarıda hastane için konservelenmiş kan gidiyor. Anlıyor musun?"

"Anlıyorum, anlıyorum, Varnakov katarı mı? Peki, lokomotif ayır, su sarnıcına yanaştır. Oradaki on vagonu da bağla."

"Dinleyin beni! Yarım saat içinde bu katarı göndermezseniz sizi yukarıya rapor edeceğim! Ciddi söylüyorum! Sorumlusu siz olursunuz!"

"Vasil Vasilyiç! Verin şu telefonu, bir de ben..."

"Dyaçihin, telefonu bizim hareket memuruna veriyorum."

"Nikolay Petroviç, siz misiniz? Ben Podşebyakina. Depoda durum nasıl? Lokomotiflerden birine yakıt doldurulmuş, hazırda."

"Peki çavuşum, konvoyunuzun başına gidin. Kırk dakikaya kadar... daha doğrusu saat yedi buçuğa kadar sizi göndermezlerse, gelin durumu bildirin."

"Başüstüne! Gidebilir miyim?"

"Gidin."

Konvoy komutanı sert bir hareketle kalıp gibi geriye döndü, dönerken elini şapkasından aşağı indirdi, dışarı çıktı.

Teğmen Zolov hiç de sert olmayan yüzüne sert bir anlatım veren gözlüğünü düzeltti, askeri hareket memuru olan kıza şöyle bir baktı. Babadan kalma telefonun külüstür ahizesi elinde, durmadan konuşan bu demiryolcu üniformalı kızın gür beyaz saçları kıvrım kıvrım omuzlarına dökülüyordu.

Zotov, kızın küçücük odasından çıkarak kendisinin aynı şekilde küçücük olan odasına girdi. Buradan öteye kapı yoktu. Ulaştırma komutanının odası alt katta, köşedeydi. Yukarıda, tam bu köşenin üstünde yağmur borusu patlamıştı. Duvarın ötesinde güldür güldür akan suyu rüzgâr bir o yana, bir bu yana savuruyordu. Hortum gibi akan su bazan soldan, peron tarafındaki pencereden; bazan da sağdan, cinlerin top oynadığı geçit tarafındaki pencereden aşağıya dökülüyordu. Sabahları istasyonu kırağı ile örten ilk ekim soğuklarından sonra hava yağışa çevirmişti. Deminden beri durmadan buz gibi soğuk

bir yağmur yağıyordu, gökte bu kadar suyun nasıl olup da biriktiğini anlamak zordu.

Ama düzeni yerine getiren de yine bu yağmurdu. Demiryollarının üzerinde, platformlarda gezerek işleri aksatan, istasyonun görünüşünü bozan o başıbozuk kalabalığından, o anlamsız itiş kakışlardan eser kalmamıştı. Herkes bir köşeye çekilmişti. Ne bir kimse dört eli üzerinde vagonların altına giriyor, ne merdivenlere tırmanıyor, ne de köyün yerlileri haşlanmış patates dolu kovalarıyla kalabalığı yarmaya çalışıyorlardı. Bit pazarındaymış gibi omuzlarına, kollarına çamaşır, entari, örgü işleri yığın yük vagonu yolcuları görünürlerde yoktu. (Bu çeşit mal alış verişi teğmen Zotov'un epey zıddına gidiyordu; işgal bölgesinden boşaltılanlara yiyecek, giyecek verilmediği için bu iş yasak edilemiyor, ama açıkça izin de verilmiyordu.)

Yağmur yalnız görevlileri sindirememişti. Üstüne branda örtülmüş yüklerin bulunduğu plâtfom nöbetçisi, üzerine bardaktan boşanırcasına yağın yağmura aldırmadan yerinde dikiliyordu. Üç numaralı yolda manevra lokomotifi sarnıç vagonlarını çekiyordu. Yağmurluğunun kukuletasını başına geçiren makasçı ise bayrağının sopasını durmadan lokomotife doğru sallıyordu. Alaca karanlıkta yüzü iyice seçilmeyen bir vagon bakım memuru, vagonların arasında bir kaybolarak, bir çıkarak ikinci yoldaki katarın öteki tarafında yürüyordu.

Eğik düşen yağmur damlaları durmamacasına yerleri dövüyordu. Soğuk, inatçı rüzgâr, suları, evlerin çatısına vagon duvarlarına, lokomotiflerin yan yüzüne savuruyor; sağanak yirmi kadar kıpkırmızı yanmış vagon iskeletinin bükülmüş demir kaburgasına olanca hızıyla iniyordu. (İlerde cephede bombardımanda yanan yük vagonlarının yalnız çatı direkleri kalmış, bunları çekip cephe gerisine getirmişlerdi.) Plâtfomda örtüsüz duran dört tümen topu, alaca karanlığa karışan yeşil, yuvarlak semaforlarının istasyona en yakın olanı, hepsi hepsi yağmurla yıkınıyordu. Yük katarlarındaki yol vagonlarının soba bacalarından çıkan kırmızı kıvılcıklar havada bir anda kayboluyordu. Birinci plâtfomun asfalt kaplı yüzeyinde biriken su, kabarcıklarla doluydu, raylar alaca karanlıkta bile pırıl pırıldı, demiryolu ağının bulunduğu koyu boz toprak üzerindeki su gölcükleri kıpır kıpır titriyordu.

Her yandan gelen tıptırtıdan, makasçının hafif düdük sesinden başka hiçbir ses işitilmiyordu. Savaşın ilk günlerinden beri trenlerin düdük çalmaları yasak edilmişti.

Tek gürültü, patlayan yağmur borusundan geliyordu.

Geçit tarafındaki pencerenin ilerisinde, ambar çitinin yanında geniş bir meşe ağacı vardı. Yağmurun ıslatıp dövdüğü ağaççık son kahverengi yapraklarını da bugün dökmüştü.

Durup bunları seyredecek vakit yoktu. Pencerelere bezden yapılmış kalın karartma perdelerini çektikten sonra içerde ışık yakıp çalışmak gerekiyordu. Gece dokuzda değişecek nöbete kadar yapılacak bir yığın iş vardı.

Fakat Zotov perdeleri indirmedi, nöbet sırasında odada otururken bile başından çıkarmadığı yeşil şeritli nöbetçi amirliği şapkasını çıkarıp bir yana koydu, gözlüklerini çıkardı, kurşun kalemle yazdığı sevk çizelgelerini temize çekmekten yorulan gözlerini ağır ağır ovaladı. Hayır, yorgunluk değildi asıl duyduğu, vaktinden önce bastırılan karanlıkla birlikte içine çöreklenen can sıkıntısıydı bu.

Ta uzaklarda, Belorusya'da karnında bebeğiyle Almanların elinde kalan karısının özlemini duyuyor

denilemezdi. Kaybettiği malını mülkünü de düşünmüyordu, çünkü Zotov'un zaten bir şeyi yoktu ve olmasını da istememişti.

Akıl almaz savaşın sürüp gidişinden duyduğu eziklik, hüngür hüngür ağlayamamaktı asıl sıkıntısı. İstihbarat Bürosu'nun verdiği bilgilere göre, cephenin sınırını çizmek olanaksızdı; Harkov'un, Klauga'nın kimin elinde olduğu belli değildi. Demiryolcular, Uzlovaya üzerinden Tula'ya tren gönderilmediğini, Yelets üzerinden ise ancak Verkovya'ya kadar yolun açık olduğunu iyi biliyorlardı. Ryazon-Voronej hattına kadar sızan bombardıman uçaklarının attıkları bombaların birkaçı da Kraçetovkaya'nın payına düşmüştü. On gün önce de yolunu şaşırarak iki Alman motosikletçisi Kraçetovkaya dalıp, otomatik tüfekleriyle etrafı yaylım ateşine tutmuşlardı. Bunlardan birini vurmuşlar, öbürü kaçıp gitmişti. Ne var ki yaylım ateşi istasyonu birbirine katmış; istasyonu terk etme durumunun da tesisleri havaya uçurma görevini üstlenen özel birlik komutanı, önceden yerleştirilen dinamitle su tulumalarını kundaklamıştı. Bunun üzerine su verme işini gören bir tren istenmiş, üç gündür burada çalışmaktaydı.

Önemli olan Kreçetovka değildi. Savaş neden sürüp gidiyordu? Bütün Avrupa'nın kana bulandığı da, saldırganların çevirdiği dolaplar sonunda kargaşalığa karışanların yalnız biz olmadığımız da doğrudur, ama bu durum daha ne kadar sürecekti? Gündüz yaptığı işler sırasında, geceleyin yatmaya giderken Zotov hep aynı şeyi düşünüyordu. Savaş ne zaman bitecekti? Görev başında olmadığı zamanlar, evinde uyurken bile saatin altısında sokak hoparlörünün seslenişiyle uyanıyor; savaşın zaferle bittiğini işitmek için umutla bekliyordu. Ama nerde! Siyah yuvarlaktan Alman'ların Viyazensk ve Volokalamsk yönünde ilerlediklerini öğrenince gene yüreği sızlıyordu. Yoksa Moskova da mı gidecekti elden? Bunu değil birine sormak (açıkça sormak tehlikeliydi), kendi kendine sormaktan bile korkuyordu Zotov. Aklından bir türlü çıkmayan, söküp atmak istediği bir düşünceydi bu.

Fakat karanlık soruların sonucusu da değildi bu. Moskova'yı teslim etmekle felaket bitmiyordu. Moskova'yı Napolyon'a da vermişlerdi. Ama sonra? Sonrası daha kötüydü işte! Ya Urallar'a dayanırsa düşman?

Vasya Zotov bu korkunç düşüncenin aklından geçmesini bile suç sayıyordu. Her şeyi önceden görüp tedbirini alan, hiçbir aksaklığa meydan vermeyen, değişmez, bilgili, kudretli Baba'ya, büyük Öğretmen'e^[1] karşı saygısızlık, bir aşağılamaydı bu.

Fakat Moskova'da bir süre kalıp sonra ekim ayı ortalarında dönen demiryolcular akla gelmez, inanılmaz olaylar anlatıyorlardı. Fabrika müdürleri işlerini bırakıp kaçmışlar, bilmem hangi mağaza soyulmuş, banka kasaları kırılmıştı. Bunları işittikçe Zotov'un üzüntüden kanı donuyordu.

Daha geçenlerde Zotov bu istasyona gelirken iki gününü bir yedekler karargâhında geçirmişti. Düzenlenen bir akşam eğlencesinde zayıf, solgun yüzlü, saçları önüne dökülen bir teğmen, kendi yazdığı, kimsenin okuyup düzeltmediği içten bir şiir okumuştur. Vasya Zotov anımsamaya çalışmadığı halde, birkaç satır birdenbire dilinin ucuna geliverdi. Kreçetovka'da çıktığı bir gezintide, komutanlık irtibat merkezine trenle giderken, çocuklara, sakatlara askeri eğitim verilmesi için orduya bağlanan köy kuruluna gitmek için bindiği at arabasında, her yerde aynı satırlar aklına geliyor; bunları kendi sözleriymiş gibi mırıldanıyordu:

Köylerimiz ateş, şehirler duman içinde...

Beynimizi azgın bir düşünce oyuyor...
Herkes soruyor, daha ne zaman, ne zaman,
Düşmanın saldırısı duracak diye...

Sonra da şöyleydi galiba:

Lenin'in eseri yok olursa eğer,
Artık bir sebep kalmaz yaşamaya...

Savaş başlayalıberi Zotov'un sağ kalmak için fazla bir çabası yoktu. Önemsiz yaşamının ancak Devrim için yapacağı kadarıyla değeri olabilirdi. O yüzden cepheye, ateş hattına gönderilmesi için ne kadar başvurduysa vursun, hep ulaştırma komutanlığında bırakılmıştı.

Kendisi için sağ kalmanın ne anlamı olabilirdi ki! Karısı, çocuğu için yaşamak da pek önemli sayılmazdı. Ama hele bir kere Almanlar Baykal Gölüne kadar ilerlemeye görsün ve Zotov da mucize kabilinden hayatta kalsın, işte o zaman yayan yapıldak Kyalıta üzerinden Çin'e, Hind'e, okyanusun ötesine yürür, orada biriken kuvvetlere katılır, silah elde yeniden Rusya'ya, Avrupa'ya döner gelirdi.

Şimdi de öyle, pencerenin önünde dikilip, alaca karanlıkta yağın yağmura, uğuldayan rüzgâra kulak kabartırken aynı şiiri mırıldanıyordu.

Odanın içerisine çöken karanlık arttıkça sıcaktan vişne rengini alan soba kapağı daha belirginleşiyor, askeri hareket memurunun çalıştığı komşu odadaki ışık kapının camından geçerek dağınık sarı bir demet halinde döşemeye düşüyordu.

Kız memur, nöbetçi amirinin buyruğu altında değildi, fakat onun yardımını olmadan da bir iş yapamazdı. Çünkü katarların yükünü, nereden gelip nereye gideceğini kendisine söylemezler, yalnız numaralarını verirlerdi. Bu numaralan ona vagon kayıt memuru olan Frosya Teyze getirirdi.

Frosya Teyze ayaklarının çamurunu yere vura vura temizleyerek kızın odasına girdi.

"Aman ne yağmur, ne yağmur! Neyse, biraz azalıyor gibi."

"Haydi, Frosya Teyze, yedi yüz altmış beşi de kaydediver," dedi Valya Podşebyakına.

"Peki, kaydedeyim. Hele sen şu feneri ver bakayım."

Aradaki kapı kalın değildi, üstelik iyi de kapanmamıştı; onun için Zotov bütün konuşulanları işitiyordu.

Frosya Teyze anlatıyordu:

"Neyse kömürümü aldım evime. Artık hiçbir şeyden korkmam, çocuklar patates yesinler otursunlar. Senin Dayka Melentyeva daha patatesini sökmemiş. Haydi şimdi gitsin de bu yağmurda, çamurda toplasın."

"Hava da ne kadar soğudu."

"Kış erken gelecek. Savaş, üstelik bir de kış... Siz ne kadar patates çıkardınız?"

Zotov içini çekti, pencerelerin perdelerini indirdi, dışarıya hiç ışık sızmasın diye kenarlarını çerçevelere sıkıştırdı.

Bu işe bir türlü akıl erdiremiyor, düşündükçe kendi kendini yiyordu. Çevresindeki bu insanlar da onun gibi sabah hoparlöründen haberleri dinledikten sonra üzgün, suskun, evlerine dağılıyorlardı. Ama arada bir fark vardı: Cepheden gelen haberlerden başka, patates sökmek, inek sağmak, odun kesmek, pencere macunlamak gibi işler bu insanların yaşantısında önemli bir yer tutuyordu. Hem de bazan cepheden çok, bunlarla uğraşarak, bunlardan söz ederek.

Ahmak karı! Kömürünü almış, "Bir şeyden korkmuyormuş." Guderian tanklarından da mı?

Rüzgâr ambarın kapısını sarstı, o taraftaki pencerenin camı hafifçe şıngırdadı.

Zotov, son perdeyi de indirerek ışığı açtı. Karanlık fakat tertemiz süpürülmüş, ılık oda birden huzur ve güven duyulan bir yer oldu. İnsan burada her şeyi daha cesurca düşünebilirdi.

Odanın ortasında, tam lambanın altında, masanın arkasında sobaya doğru bir kasa vardı. Sağ pencere tarafında ise meşeden yapılmış, üç kişilik eski bir istasyon kanepesi (kanepenin arkalığına kalın harflerle yolun adı kazınmıştı). Geceleyin bu kanepeye biraz yatılıp dinlenilebilirdi, ama iş sırasında pek fırsat olmuyordu. Ayrıca bir çift de kaba saba sandalye konulmuştu bir köşeye. İki pencerenin arasında Kaganoviç'in demiryolcu üniformasıyla renkli bir resmi asılmıştı. Eskiden duvarda bir de yol haritası vardı, ama istasyonun komutanı olan yüzbaşı, içeriye giren çıkan belli olmuyor, araya sızan düşman ajanları hangi yolun nereye gittiğini anlayıverir, diye indirmişti bu haritayı.

Öteki odadan böbürlene böbürlene bir şeyler anlatan Frosya Teyze'nin sesi geliyordu.

"Geçenlerde beş tane patates pidesine bir çift ipekli çorap değiştirdim. Savaş bitinceye kadar arasan da bulamazsın ipekli çorabı. Sen de annene söyle bu fırsatı kaçırmayın, patatesten bir şeyler yapıp yük katarlarının yolcu vagonlarına götürsün. Vallahi kapış kapış gidiyor. Grunka Mostryukova geçen gün öyle güzel bir gömlek almış ki, sorma! Hem de kadın gömleği, gece giymek için... Ya şuralardaki deliklere ne demeli? Katılırsın görersen. Evine kadınlar toplanmış, gömleği üzerinde prova ediyordu; gülmekten kasığımız patladı... Sonra sabun da alınıyor, hem ne kadar ucuz! Sabun kıt şimdi, bulunmuyor. Söyle annene, boş durmasın."

"Bilmem ki, Frosya Teyze..."

"Ne, yoksa çorap istemiyor musun?"

"İstemez olur muyum! Ama utanıyorum işte. Yerini yurdunu bırakmış insanlardan..."

"Kim olurlarsa olsunlar, kızım. Panayıra gider gibi kumaş, elbise, sabun, ne varsa almışlar yanlarına. Hele aralarında bazı şişkolar oluyor, onlara haşlanmış tavuk ver, başka bir şey istemezler. Görenler anlatıyor, koyunlarında tomar tomar yüzlükler. Bavulları bunlarla dolu olanlar bile varmış. Banka mı soymuşlar, nedir? Fakat paraları kendilerinin olsun, bize lazım değil."

"Senin kiracılar da öyle işte..."

"Yok canım, sen onları öyle gözünde büyütme! Çırılçıplak zavallılar. Kiyev'den paçayı kurtarır kurtarmaz üstlerinde, başlarında ne varsa onunla gelmişler. Polinka postanede bir iş buldu da çalışıyor, hepsi onun aldığı birkaç kuruşa bakıyorlar şimdi. Geçenlerde annesini bodruma indirdim, istediğin kadar patates, lahana turşusu al, sizden kira mira da istemiyorum," dedim. "Valya'cığım, yoksullara çok acırım, ama zenginlere aman yok."

Zotov'un çalışma masasının üzerinde iki telefon vardı. Biri sarı kutu içinde, askeri hareket memurununki gibi babadan kalma, demiryolu telefonu, öteki ise manyetolu sahra telefonu. Bu ikincisi yüzbaşının odasına, bir de levazım deposunun nöbet odasına bağlıydı. Asıl görevleri levazım deposunu korumak olan depo erleri Kreçetovka'daki tek askeri kuvvetti. Teğmenin odasını da onlar silip süpürürler, sobayı yakarlardı. Şimdi de iri taneli pırıl pırıl parlayan kova dolusu kömür sobanın yanında yedekte duruyordu. Yak yakabildiğin kadar...

Demiryolu telefonu çaldı, üzerine çöken uyuşukluğu bir anda atan Zotov bir sıçrayışta telefona koştu, bir eliyle kaptığı şapkasını başına geçirirken öbür eliyle de ahizeyi aldı, bağıra bağıra konuşmaya başladı. Uzaklarla konuşurken hep böyle bağırırdı, sesinin iyi işitilmediğinden çok bir alışkanlıktı bu.

Komşu istasyon Bogoyavlensk'ten arıyorlardı. İstedikleri şey, o tarafa gidecek tren numaralarının bir de telefonla kontrol edilmesiydi. Gelecek trenlerin şifreli numaraları, hangi katarların nereye gideceği bir önceki istasyon komutanlığı tarafından telgrafla bildirilirdi. Zotov bir saat kadar önce böyle birkaç numarayı telgrafçı kıza vermiş, ondan da başkalarını almıştı. Alınan numaraları çabucak gözden geçirmek, birbirleriyle birleştirilecek katarları, bunların hangi istasyona gönderileceğini bir anda anlayarak, askeri hareket memuruna bildirmek gerekiyordu. Ondan sonra yapılacak şey, yeni katar numaralarını şifrelemek, bunları bir sonraki istasyona göndermek, bu bilgilerin birer kopyasını kendisinde alıkoymaktı.

Zotov ahizeyi yerine koyarak kendisini sandalyesine bıraktı. Gözleri miyoptu, katar numaralarını iyi görmek için masanın üzerine eğilerek çalışıyordu.

Ama öbür odanın gürültüsünden rahat yoktu ki! Çizmeleriyle paldur küldür içeriye giren bir adam demir dolu çuvalını yere bırakmıştı. Frosya Teyze yağmurun dinip dinmediğini sordu. Beriki birşeyler homurdandı, anlaşıldığına göre orada bir yere oturdu.

(Öyle ya, patlayan borudan su kesilmişti, ama rüzgâr aynı şiddetle uluyor, camları şangırdatıyordu.)

Valya'nın cırlak sesi geldi öbür odadan:

"Dede, ne söylediğini anlamadım!"

İhtiyar adamın sesi daha bir kaim çıktı:

"Don yapacak, diyorum, kızım."

"Hey, Gavriıla Nikitiç, kulakların işitiyor mu?"

Bunu bağıra bağıra soran Frosya Teyze'ydi.

"İşitiyor, işitiyor, ama ne de olsa biraz tıkanıklık yar."

"Peki, vagonları bu kulakla nasıl kontrol edebiliyorsun? Vurup sesini dinlemek gerek, öyle değil mi?"

"Anlarım o kadarını."

"Valya, sen dedemizi tanımazsın. Kreçetovka'lıdır. Kordubaylo dedemizdir o bizim. Bütün buradaki bakım memurlarını o yetiştirmiştir. Savaştan önce on yıl hasta yattı. Şimdi de kalktı işte, görüyorsun."

Frosya Teyze ondan sonra uzun uzun birşeyler anlattı durdu... Bu gevezelik canına tak edince Zotov öbür odaya gidip teyzeye bir göz dağı vermek üzereydi ki, konuşma birden bir gün önce bir tren dolusu, kuşatmadan kurtulmuş askerlerin başından geçenlere döndü.

Zotov bu olayı kendisinden önceki nöbetçi amirden de işitmişti. İstasyonda hazır kuvvet olmadığı için adamcağız çaresiz kalmış, sıkıntılı anlar yaşamıştı.

Olanlar şuydu:

Dün istasyona iki katar gelmiş, yan yana durmuştu. Bunlardan biri, Otrojka bölgesinden gelip geçen, otuz vagon dolusu, kuşatmadan kurtulmuş asker ile bunları zaptetmeye çalışan beş muhafız erinin bulunduğu katarı. Karşıdan Rtişçev'den gelen marşandiz dizisi ise un yüklüydü. Vagonların bir kısmı mühürlüydü, bir kısmı da yarı yarıya un çuvallarıyla doluydu. Kuşatmadan kurtulan erler durumu hemen kavramışlar, yarı dolu vagonlara saldırarak yukarıya tırmanmışlardı. Bıçaklarıyla çuvalları yaranlar tencerelere, çuval gibi yaptıkları ceketlerine dolduruyorlardı unu. Un marşandizini koruyan konvoydan iki nöbetçi bekliyordu katarı; biri başında, biri de sonunda. Daha gencecik bir delikanlı olan öndeki nöbetçi asker "Sokulmayın," diye birkaç kere bağırdıysa da aldırın olmadı. Konvoy vagonundan^[2] yardıma gelen de yoktu. Bunun üzerine tüfeğini kaptığı gibi nişan aldı ve tek atışta en tepedeki kuşatma artığı erlerinden birini kafasından vurdu.

Zotov konuşulanları bir süre dinledi. Ne kadar da değişik anlatıyorlardı! Kendisini tutamadı, olayın gerçek yüzünü açıklaması gerekiyordu. Ara kapıyı açıp eşikte durarak yuvarlak gözlükleriyle içerdekilere bakmaya başladı.

Kendi odasındaki gibi, karartma perdeleriyle kaplı pencerenin dibine basit bir sıra konmuştu. Frosya Teyze oturuyordu. Hem ev, hem de dışardaki işlerini çeviren bütün Rus kadınları gibi, erkek suratlı, sert görünüşlü, yerden bitme, yaşlıca bir kadındı. Frosya Teyze'nin nöbeti sırasında kendisine verilen, gri-yeşil renk yağmurluğu duvarda asılı duruyordu. Islanmış, buruşmuştu. Ayaklarında ıslak çizmeler, sırtında eski püskü siyah bir sivil palto vardı. Gemici fenerinin içinden çıkardığı, fitil yuvasındaki fitili düzeltmeye çalışıyordu.

Kapının üstüne, Kreçetovka'da sık sık göze çarpan pembe bir kâğıt yapıştırılmıştı. Üzerinde "Kendinizi tifüse karşı koruyun" yazısı bulunan kâğıdın rengi de tıpkı tifüsün kendisi ya da bombardımanda yanan vagonların demir kaburgaları gibi hasta pembesiydi.

Oda kirlenmesin diye hemen oraya, kapının dibine çöken ihtiyar Kordubaylo duvara yaslanmış, yüzünü sobaya dönmüştü. Ağır aletlerini koyduğu eski meşin çuvalı kendisinin değil de başkasınınmış gibi yanda duruyordu, eldivenleri mazottan ıslak ıslaktı. Dışarda silkinmeden, ıslanan öteberisini çıkarmadan gelip oturduğu için çizmelerinden, yağmurluğundan sızan sular döşemede göl göl toplanmıştı. Pantolonu dizlerinde gerilmişti, bacakları arasında Frosya Teyze'ninki gibi yanmayan bir fener duruyordu. Yağmurluğunun altında siyah, pis bir denizci ceketini vardı; kahverengiye çalan, kirli bir kuşak sarmıştı bunun üzerine. Yağmurluğun kukuletası ensesine indirilmişti, fırça gibi gür saçlarının üzerinde, kafasına sıkı sıkıya geçen eski mi eski bir demiryolcu kasketi duruyordu. Kasketinden düşen gölge yüzünü kapamıştı; lambanın ışığında yalnız morumsu iri burnu, bir de biraz önce gazete kâğıdından sarıp ıslattığı sigarayı emen kalın dudakları görünüyordu. Kırlar arasından siyahların da göze çarptığı sakalı karman çormandı.

Valya elindeki kalemi masaya vurarak:

"Asker başka ne yapabilirdi ki? Görevinin başında, nöbetçi," diyordu.

"Öyle, öyle ya! Herkes karnını doyurmaya çalışıyor."

Valya'yı onaylayayım derken, ihtiyar, fenerin üstüne ve yere sigarasından kocaman, kırmızı bir kül parçası düşürdü.

Kız kaşlarını çatı.

"Sen kimden söz ediyorsun? Kimler bu herkes dediğin?"

"Sen, ben, sözün gelişi."

"Senin de hiç kafan çalışmıyor, be dede! Onları aç susuz mu sanıyorsun? Bilmiyor musun, devlet tayınlarını, azıklarını veriyor."

"Öyle, öyle ya!"

İhtiyar onu bir daha onayladı. Bu sefer de kızgın kül parçaları ceketinin eteğine, dizine döküldü.

"Dikkat et, Gavrila Nikitiç, bir yerini yakacaksın," diye uyardı Frosya Teyze.

İhtiyar, sigaranın küllerini silkelemek için kılını bile kıpırdatmadan, adi tütünün ateşlerinin kalın pamukludan yapılmış siyah, ıslak pantolonunun üzerinde sönmesini bir süre seyretti. Sonra ateş parçaları sönünce, kasketinin altından gür beyaz saçları görünen başını biraz kaldırdı.

"Kızlar, siz ömrünüzde hiç unu suyla karıştırıp pişirmeden yediniz mi?"

Frosya Teyze şaşırılmıştı.

"Neden pişirmeden yiyecekmişim? Karıştırır, yoğurur, ondan sonra da pişiririm."

İhtiyar solgun, kaim dudaklarını "olmaz" anlamında şaklattı. Ağzından sözler bir türlü çıkmak

bilmediğinden bir zaman sonra:

"Demek, yavrularım, siz açlık görmediniz," dedi.

Teğmen Zotov o sırada eşikten içeriye adımını atarak söze karıştı:

"Dinle, dede, sen and içmek nedir, bilir misin?"

Şivesinden güneyli olduğu belliydi teğmenin.

Dede bulanık gözlerini teğmene çevirdi. Ufak tefek bir adamdı, ama şurasına burasına çamur bulaşmış ıslak çizmeleri kocaman kocamandı.

"Ben mi bilmeyeceğim?" diye homurdandı. "Beş kere and içtim bugüne kadar."

"Ama kimin için? Çar Nikolay için değil mi?"

Dede başını salladı.

"Daha geriye git bakalım."

"Nasıl? Üçüncü Aleksandr için de mi?"

İhtiyar kederle içini çekti, sigarasını tüttürdü.

"Ne olacak, şimdi de halk için and içiyorlar. Fark eder mi?"

İhtiyar gene külleri dizine döktü. Vasya Zotov coşmuştu, önüne düşen saçlarını ikide bir eliyle arkaya atıyordu,

"Peki, un kimin? Halkın değil mi? Sonra bizimkilere değil de Almanlara mı götürüyorlardı?"

İhtiyar ortada tartışacak bir mesele görmüyordu.

"Orası öyle. Sonra çocuklar da kendi çocuklarımız. Alman değil ki!"

Böyle söyleyerek dibine kadar içtiği sarma sigarayı fenerin üstüne bastırıp söndürdü. İhtiyarın sözleri Zotov'un sinirine dokunmuştu.

"Amma da akılsızca bir laf, dedi. Devlet düzeni denen bir şey vardır, anlıyor musun? Herkes canının istediğini alır, durmadan kendine yontarsa nasıl kazanırız bu savaşı?"

Valya da öfkeden küplere binmişti.

"Çuvalları kesmenin alemi var mı? Bizim milletimize yaraşır mı böyle şey, hadi söyle bakalım?"

"Demek çuvallar dikiliydi, dedi Kordubaylo burnunu eliyle silerek."

Frosya Teyze de öfkeyle lafa karıştı.

"Haydutluk bu düpedüz! Sonra yollara, sağa sola un saçılısın, değil mi? Teğmenim, kaç çuval kestiklerini, ne kadar unun boşa gittiğini görseydin! Bununla bir sürü çocuğun karnı doyardı."

"Öyle, öyle ya! Sonra bu yağmur, yansı dolu vagonlarda kalan unu da ıslatacak."

Kimseye sözünü dinletemediği, gereksiz bir konuşmaya bulaştığı için kendi kendine kızılıyordu Zotov.

"Adama laf anlatamıyorsun ki! Neyse, kesin şu gürültüyü, çalışmama engel oluyorsunuz!" dedi.

Frosya Teyze fitili temizledi, yaktı, fitil yuvasını fenere yerleştirdi. Duvarda asılı duran sert, buruş buruş yağmurluğunu almak için ayağa kalktı.

"Valya'cığım, al şu kalemi, sivriltiver. Gideyim de şu yedi yüz altmış beşi kaydedeyim."

Zotov odasına döndü.

Dünkü olay daha da kötü bitebilirdi. Kuşatmadan kurtulan erler bir arkadaşlarının öldürüldüğünü görür görmez çuvaları bıraktıkları gibi daha gencecik çocuk olan nöbetçinin üzerine atıldılar. Nöbetçinin elinden tüfeğini çekip aldılar –aslına bakılırsa karşı koymadan çocuk kendisi teslim etti– ondan sonra da bana mısın demeden dövmeye başladılar. Eğer konvoy komutanı yetişip de tutukluyormuş gibi nöbetçiyi ellerinden almasaydı parça parça ederlerdi.

Her istasyon komutanı, kuşatmadan kurtulan erlerin buldukları katarları bir an önce başından savmaya çalışılıyordu. Dün gece de böyle birini alan Zotov ilk fırsatta yol vermişti.

Pavelets'ten gelip Arçede'ye giden bu 245413 numaralı katar Kreçetovka'da yirmi dakika kadar eğlendi. Kuşatma artığı erler uyudukları için dışarı çıkamadılar. Bir arada buldukları zaman bu erler korkunç birer haydut kesilirler. Aslında birlik bile olmadıkları gibi silahları da yoktur. Ama kendilerini eski savaşçı sayarlar. Kimisi Bobruysk'ta, kimisi Kiev'de, kimisi Oryol'da düşmanın kuşatmasından kurtulup gelmişlerdir.

İkinci kere tetiği çekmeden tüfeğini teslim eden genç nöbetçi gibi Zotov da çekiniyordu bu erlerden. Cephe gerisinde komutan olduğu için durumundan utanıyordu. Bu yüzden onlara imreniyor; hatta bir adım ilerisinde savaşın sürüp gittiği, insanların bombardıman altında oradan oraya sürüklendiklerini bildiği için, bu erlerin yaramazlıklarına bir dereceye kadar göz yumuyordu.

Bütün kurs arkadaşları, dostları cephedeydiler.

Ama o buradaydı...

Bu yüzden daha çok işe yaramalıydı. Yetmezdi şurada günü gününe çetele tutmak. Ne yapıp yapmalı, başka işler başarmalıydı. Devrim'in yirmi dördüncü yıldönümünün yaklaştığı şu günlerde göstermeliydi kendini. Ah, sevgili bayram, bu kasvetli mevsimde bile ne kadar neşeli geçirdi! Hele bu yılki kutlamalar yürekleri coşturacaktı.

Bir sürü ıvır zıvır iş arasında bir haftadır sürüp giden bir de belâ çıkmıştı başına. Nöbeti sırasında Almanlar yiyecek yüklü askerî bir treni bombardımana tutmuşlardı, Her şeyi yakıp yıksalar gene iyi, mesele kapanıp gidecekti. Bereket versin yükün bir kısmı kurtulmuştu. Böyle olunca Zotov'dan dört ayrı çizelge halinde malların tutanağını istiyorlardı. Bunlardan birinde hiçbir işe yaramayacak olanları bildirecekti. Tabii bu yiyecek maddelerini alacak birliklerin üzerinden bu kadarını düşmek, yenisi için ihtiyaç göstermek gerekiyordu. İkinci çizelgede yüzde kırktan yüzde seksene kadar zarar görenleri gösterecekti. (Malın kullanılmayacağına ayrıca kendisi karar verecekti.) Üçüncüsünde yüzde ondan yüzde kırka kadar zarar görenleri bulunacaktı. (Bunlar gidecekleri yere işe yaramayabilir koşuluyla ya da kısmen değiştirilerek gönderilecekti.) Dördüncüsünde ise bir zarar görmeyenler olacaktı. İş bununla bitse gene iyi. Bombardımandan sonra yükler boşaltılmış, ambarlara doldurulması hayli zaman almıştı. Bir sürü yabancı insan istasyonda cirit atıyordu. Hırsızlığa karşı uyanık olmak gerekirdi. Üstelik malların ne derece işe yarayacağını değerlendirmek uzmanlık işiydi. Miçurinsk'ten, Voronej'den bilirkişiler gelmişti. Bu hamal kıtlığında sandıkları oradan oraya taşımak ayrı bir dertti.

Bombalamak kolay, ama ondan sonra çıkabilirsen çık içinden!

Neyse ki görevinde son derece titizdi Zotov. Onun için tutanakların çoğunu bitirmişti, o gün de epeyce iş çıkaracağını umuyordu. Haftaya kalmaz, hepsinin üstesinden gelirdi.

Bu da eften püften bir işti aslında. Ama o yapılacak en iyi şeyi biliyordu. Yüksek öğrenim görmüş, sistemleştirme yeteneği olan bir kimse, komutan yardımcılığı yaparken pek çok deneyim kazanırdı. Savaş sırasında nice eksikliklerinin olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu. Seferberlik hazırlığında, askeri yüklerin gözetimindeki kusurlar sırtıyordu düpedüz. İstasyon komutanlarının düzeltebileceği bir sürü de önemli önemsiz iş vardı. Bütün bu gözlemlerini yazıp iyi bir sisteme soktuktan sonra rapor halinde Savunma Bakanlığı'na sunmak onun vicdan borcuydu.

Çalışması hemen sonuçlanmayacağı için bu savaşta kimsenin işine yaramayacaktı. Ama olsun, bundan sonrakinde bakın her şey ne kadar değişecekti!

Ah! Zaman bulabilse, işleri bir ayarlayabilse! (Yüzbaşıya da levazım depo komutanına da, düşüncesini açsa güler geçerlerdi. Uzağı göremeyen adamlardı onlar.)

Katar numaralarını ayarlamalıydı hemen! Küt parmaklı ellerini avuç içleriyle birbirine sürdü, tükenmez kalemini çıkardı, önündeki şifre cetveline bakarak birkaç kâğıda birden katarların, vagonların, yüklerin çok rakamlı, bazan da kesirli numaralarını okunaklı, oval bir yazıyla yazmaya başladı. Tüfekte nişan alamamak neyse bu iş de öyleydi, ikisi de yanlıştır götürmezdi. Çalışmaya kendini vermekten alını kırış kırış olmuş, alt dudağı ileri çıkmıştı.

Bu sırada Podşebiyakına kapının camını tıkırdattı.

"Girebilir miyim, Vasil^[3] Vasilyiç?"

Sonra cevap beklemeden içeri girdi. Onun da elinde bir çizelge vardı.

Aslında buraya hiç girmemesi, meseleyi ya eşikte ya da öteki odada halletmeleri gerekirdi. Ama

Valya ile birkaç keredir nöbetleri karşılaştıran Zotov, bir genç kıızı içeri almamanın nezaketsizlik olacağını düşünüyordu.

Onun için şifre cetvelini çevirdi, rastgele yazıyormuş gibi, rakam sütunlarının üzerini temiz bir kâğıtla kapattı.

"Vasil Vasilyiç, şurada bir şey karıştırdım," dedi Valya.

Yakında ikinci bir sandalye olmadığı için masanın kenarına hafifçe dayandı, çarpık rakamlar, eciş bücüş satırlarla dolu çizelgeyi Zotov'a gösterdi.

"Dört yüz kırk altı numaralı katarıda elli yedi bin sekiz yüz otuz bir numaralı şöyle bir vagon olacak. Nereye gidiyor bu vagon?"

"Söyliyeim, bir dakika."

Zotov böyle diyerek çekmecenin gözünü çekti, istediği şeyin üç klasörden hangisinde olması gerektiğini bir an düşündükten sonra birini alıp açtı, (ama Valya'nın göreceği kadar değil) aradığını buldu.

"57831 numaralı vagon Paçelma'ya gidecek."

"Hım! dedi Valya, 'Paç' yazdı elindeki kâğıda."

Ama teğmenin yanından hemen gitmek istemiyordu; kurşun kalemin ucu ağzında, eskisi gibi masaya yaslanarak elindeki çizelgeye bakmaya başladı.

"Olmaz işte, bak 'Ç'yi okunaksız yazmışsın," dedi Zotov. "Sonra 'Ç'yi 'V' okuyup vagonu Pavelets'e göndereceksin."

"Daha neler! Vasil Vasilyiç, siz de bana çatmadan edemezsiniz!"

Zotov'a buklelerinin arasından şöyle bir baktı. Ama 'Ç'yi de düzeltti.

Sonra tekrar kalemi ağzına aldı.

"Bir de şu var."

Bukle bukle dökülen uzun gür saçları alnından aşağı inerek gözlerini örtüyordu, ama Valya düzeltmiyordu saçlarını. Tertemiz yıkanmıştı, yumuşacık olmalıydı. Zotov bu saçları ellerine almayı o kadar istiyordu ki!

"Şu işte... Platform bir-sıfır-beş-bir-bir-sıfır."

"Küçük platform mu?"

"Hayır büyük."

"Sanmıyorum büyük olsun."

"Niçin?"

"Çünkü bir sıfır eksik."

"Peki, şimdi ne olacak?"

Saçlarını geriye attı. Kirpikleri de bembeyazdı.

"Arayacaksın! Dikkat et bakayım. Aynı katar, öyle değil mi?"

"Hımm."

Klasörü tekrar açan Zotov numaraları sırayla gözden geçirmeye başladı.

Valya ise gözlerini Zotov'a dikmiş, yana çıkık kulaklarına, patates gibi burnuna, gözlüklerinin camından iyice seçilen boz karışımı soluk mavi gözlerine bakıyordu. Görevinde fazlaca titizdi, şu Vasil Vasilyiç, ama hiç de kötü bir adam değildi. En çok hoşuna giden tarafı da kibarlığı, senli benli olmayıştıydı.

"Ee! Sana sopa çekmeli, Valya! Sıfır beş değil, çift sıfır beş. Demedim mi?"

"Çift sıfır mı?" diye şaşırان Valya bir sıfır daha koydu kâğıda.

"Ayıp ayıp, bir de liseyi bitirmişsin!"

"Bırakın siz de. Vasil Vasilyiç, lisenin bununla ne ilgisi var? Peki, bu nereye?"

"Kirsanov'a."

"Hımm."

Valya hâlâ gitmiyordu. Dalgın bir halde bütün gövdesiyle masaya yaslanırken, bir yandan da masa kaplamasının kalkık kenarıyla oynuyordu. Parmağıyla yukarı çektiği kaplama bırakılınca kendiliğinden tekrar aşağıya iniyordu.

Zotov'un gözleri ister istemez kızın küçük memelerine kaydı, ağır demiryolcu ceketinin altında hiç göze çarpmayan bu memeler şimdi vücut eğilince çok iyi belli oluyordu.

Valya dudaklarını kabarta kabarta:

"Nöbetin bitmesine az kaldı," dedi.

Uçuk pembeydi dudakları. Zotov kızı süzmekten vazgeçerek kaşlarını çattı.

"O zamana kadar çalışmamız gerek."

"Gene o ihtiyar kadının evine gideceksiniz, değil mi?"

"Başka nereye gideyim?"

"Konuk gideceğiniz bir kimseniz yok mu?"

"Konuk gitmeye zaman mı kalıyor ki!"

"Hani o kadının da çekilecek bir yanı olsa! Doğru dürüst karyolası bile yok. Sandığın üzerinde uyunur mu?"

"Sen nereden biliyorsun?"

"Bilenler, söyleyenler var."

"İlahi Valenka, yumuşak yerde yatacak zaman mı şimdi? Hele benim için... Cephede değilim diye kendimden utanıyorum zaten."

"Amma da yaptınız ha! Burada da çok işe yarıyorsunuz. Utanacak ne var bunda? Siperlerde sürünmek kolay mı sanki!.. İşin içinde ölmek de var... Elinize fırsat geçmişken insan gibi yaşamanıza bakın."

Zotov başını sıkın şapkayı çıkardı, acıyan alnını oğdu. Depoda başkasını bulamadığı için bu daracık şapkayı giyiyordu.

Valya önündeki kâğıdın üzerine sivri bir tırnağa benzeyen upuzun bir şekil çizdi kurşun kalemiyle.

"Peki, Avdevey'lerden neden ayrıldınız? Orası sizin için daha iyiydi, değil mi?"

Zotov gözlerini önüne indirdi, kıpkırmızı kesildi.

"Ayrıldım işte..."

(Yoksa Avdeyevler'den bütün köye yayılmış mıydı?)

Valya çizdiği şekli sivriltiltikçe sivriltiltiyordu.

İkisi de susuyordu...

Valya yan gözle Zotov'un yuvarlak kafasına baktı. Bir de gözlüğünü çıkarsa, tıpkı çocuk kafası gibi kalacaktı. Şurasından burasından yukarı kıvrılan açık kumral saçları seyrek seyrekti.

"Sinemaya da gitmiyorsunuz hiç. Anlaşılan, güzel kitaplarımız var. Verin, biraz da biz okuyalım şunları."

Zotov başını arkaya attı. Yüzü hâlâ kıpkırmızıydı."

"Kitaplarımın olduğunu nereden çıkarıyorsun?"

"Tahmin ettim."

"Kitabım yok. Evde kaldı."

"Çok mu acıyorsunuz kitaplarınıza?"

"Yok canım. Bir de onları mı taşıyacağım? Asker adamın sırt çantasından başka bir şeyi olmamalı."

"Öyleyse bizdekilerden alıp okuyun."

"Çok var mı sizde?"

"Eh, kitaplıkta bir şeyler bulunur..."

"Ne gibi kitaplar örneğin?"

"Durun bakayım... 'Yüksek Fırın'... 'Prens Serebriyamy'..."

"Hepsini okudunuz mu bunların?"

"Birkaçını."

Valya birden başını kaldırdı, Zotov'un ta gözlerinin içine bakarak fısıltı gibi bir sesle:

"Vasil Vasilyiç, bize taşınırsanız," dedi. "Vovkin'in odası boş, siz kalırsınız. Sobanın sıcaklığı gider, iyi ısınır. Yemeğinizi de annem pişirir. Köylü karısının yanında ne yapacaksınız?"

Birbirlerine baktılar, her biri durumu kendince düşünmeye başladı.

Valya, teğmenin tereddüt ettiğini, ama sonunda razı olacağını tahmin ediyordu. Tuhaf adamdı doğrusu teğmen, razı olmayıp da ne yapacaktı? Bütün subaylar bekâr olduklarını söylüyorlardı, yalnız oydu evlendiğini söyleyen. Köydeki evlerde kalan subayların hepsi de iyi ailelerin yanında, sıcak, rahat yerlere yerleşmişlerdi. Valya istiyordu ki, babası, ağabeyi savaşa gittiği için evlerine bir erkek girip çıksın. Geç vakit nöbeti bıraktıkları zaman çamurdan geçilmez, karanlık köy sokaklarından birlikte dönerlerdi (kol kola girerlerdi tabii). Sonra neşeyle sofraya otururlar, şundan bundan konuşurlardı.

Vasya Zotov ise kendisini çekinmeden evine çağırın bu kıza korkuyla bakıyordu. Olsa olsa kendisinden üç yaş küçüktü. Kız ona eğer "Siz" diye, adı ve baba adıyla hitap ediyorsa, yaş farkından dolayı değil; teğmen yıldızlarına karşı duyduğu saygıdan yapıyordu bunu. Ama Zotov biliyordu ki, erzakından pişirilecek lezzetli yemeklerle, sıcacık odayla bitmeyecekti bütün iş. Heyecandan ürperdi. Hemen uzansa erişeceği beyaz bukleleri elleriyle yakalayıp okşayıvermek geçti içinden.

Ama olmazdı ki...

Yeşil ispoletler üzerinde kızıl yıldızlar parlayan yakası boynunu hiç de sıkmadığı halde eliyle düzeltti, gözlüğünü yukarı itti.

"Hayır, Valya, hiçbir yere gitmem. Sonra, gevezeliği de bırakalım artık. Bak, işler yüzüstü duruyor."

Yeşil şapkasını giydi, yüzü birden değişerek sert bir anlatıma büründü.

Kız göz ucuyla bir daha baktı Zotov'a.

"Peki, Vasil Vasilyiç, nasıl isterseniz."

Yaslandığı yerden toparlanıp kalkması kolay olmadı.

İçini çekti, kolları aşağıya düştü, isteksizce çizelgeyi alarak odadan çıktı.

Zotov gözlerini kırptı şaşkın şaşkın. Kız geriye dönse, aynı öneriyi kararlı bir sesle yinelese kabul ederdi yüzde yüz.

Ama dönmedi.

Üç torunlu ihtiyar bir kadının pis, soğuk evinde kalıp rahatsız bir sandığın üzerinde uyuma nedenini kimselere anlatamazdı Vasya Zotov. Dokuz yüz kırk bir yılının bu büyük, bu kaba erkek kalabalığı arasında karısını sevdiğini, savaş boyunca ona bağlı kalacağını, karısına da bütünüyle güvendiğini söyleyince alaya almışlardı birkaç kere. Hepsi de genç, iyi çocuklar olan arkadaşları gülüşerek, dostça, biraz da şaşırarak omuzuna vurmuşlar, aklını başına toplamasını öğütlemişlerdi. O zamandan beri bu konuda bir daha ağzını açmamış, özlemine hep içinde saklamıştı. Hele sessiz gece yarıları uyanıp da karısının uzaklarda, karnında çocuğu ile Almanların elinde kaldığını düşündükçe..

Ama şimdi Valya'yı karısı yüzünden reddetmemişti. Onu Polina yüzünden...

Hayır, Polina yüzünden de değil, onu...

Kısa saçlı, buğday tenli, Kiev'li esmer bir kadın olan Polina Frosya Teyze'nin evinde kalırdı. Hani şu postanede Çalışan Polina var ya, işte o kadın... Zamanı oldukça Vasya, postaneye yeni gazeteleri okumaya giderdi (birkaç günün gazetesi bir pakette gönderilirdi), önceleri hep böyle olurdu, bir ikisi değil bütün gazeteler birden elinin altındaydı. Postane okuma odası olmadığı için ona kimse gazete vermek zorunda değildi: Ama Polina anlayışlı kadındı, gazeteleri tezgâhın bir köşesine getiriyor, Zotov da soğukta dikilerek okuyordu bunları. Zotov için olduğu kadar Polina için de savaş İnsafsızca dönen, durdurulması olanaksız bir çark değil; geleceklerini, bütün umutlarını bağladıkları büyük bir olaydı. Bu geleceği önceden keşfetmek için sinirli ellerle Polina da aynı gazete yapraklarını çeviriyor, savaşın gidişini açıklayabilecek ufak bit bilgi kırıntısı bulabilmek için çırpınıyordu. Önemli havadisleri yarışircasına birbirine göstererek yan yana okuyorlardı çoğu zaman. Gazete onlar için yakınlarından alamadıkları mektup yerine geçiyordu. Polina inceden İnceye günlük savaş raporlarını okuyarak kocasının adına rastlamaya çalışıyor, Zotov'un tavsiyesi üzerine 'Kızıl Yıldız'daki piyade, tank taktik harekâtları ile ilgili makalelere varıncaya kadar tüm gazeteyi gözden geçiriyordu.

Etenburg'un makalelerini Vasya ona yüksek sesle okurken kendinden geçecek sanırdınız. Bununla da yetinmiyor, Polina'dan daha başka şeyler istiyor, sahibine gönderilmeyen gazetelerden parçalar kesip saklıyordu.

Polina'yı, bebeğini, annesini başına bela gelmemiş bir insanın sevebileceğinden daha fazlasıyla seviyordu Vasya. Küçük oğlana erzakından şeker getiriyordu. Ne birinin karısı, ne de ötekinin kocası Vasya'ya Polina'nın beyaz eline dokunmak için engel değildi. Ama onları birleştiren kutsal kederdi asıl onu durduran.

Polina onun için Kreçetovka'da, hayır bütün cephe gerisinde en yakın insan, vicdanının ve eşine bağlılığının gözü, kulağı olmuştu. Bu durumda nasıl Valya'nın evine giderdi. Sonra, Polina onun için ne derdi?

Hayır, Polina olmasa da bir kadınla gönül eğlendiremezdi. Sevdiği her şey yerle bir olma tehlikesiyle yüz yüze yapamazdı bunu.

Valya'ya nöbet değiştirdiği öteki teğmen arkadaşlarına akşamlar kitap okuduğunu da söyleyemezdi. O kalabalık, karmakarışık yollar boyunca kütüphanelerden birinden eline geçirip çantasına attığı bir tek kitap da olsa bütün okuduğu...

'Kapital'in otuz yıllarında pürüzlü, kızıla çalan bir kâğıda basılmış, mavi kaplı, kalın birinci cildiymiş bu kitap.

Beş yıl süren enstitü öğrenimi sırasında bu eseri okul kitaplığından birkaç kere almış, özetini çıkarmaya çalışmış, bu amaçla bir sömestre, bir yıl elinde tutmuş, ama toplantılar, toplumsal çalışmalar, sınavlar yüzünden bunu yapmaya bir türlü fırsat bulamamıştı. Haziranda bitirme sınavları başlayınca da bir sayfanın bile özetini çıkaramadan kitabı gerisin geriye vermişti. Siyasal iktisat dersini görürlerken 'Kapital'i okumanın tam da zamanıydı. Ama öğretmenleri kitabın içinden çıkamayacaklarını, onun için ders notlarından, bir de Lapidus'un kitabından çalışmalarını öğütlemişti onlara. Gerçekten de bunları bile zor yetiştiriyorlardı.

İşte şimdi, kırk bir yılının sonbaharında, ülkenin her yanı çalkalanırken Vasya Zotov bir köşede 'Kapital'ini okuyabilecekti. O da okuyordu işte; görevinden, eğitimden, bölge parti başkanının verdiği işlerden vakit buldukça. Avdevey'lerin öd ağacı ve devetabanı saksılarıyla süslü, gaz lâmbasıyla aydınlanan (dizel jeneratörünün gücü köyün her evine elektrik vermeye yetmiyordu) oturma odasındaki ufak çarpık bir masada kitabın kaba kâğıdını elleriyle okşayarak okuyordu. Hem de üç kere: birincisinde kavramak, ikincisinde incelemek, üçüncüsünde ise özetini çıkarıp iyice zihnine yerleştirmek için... Cepheden gelen üzüntülü haberlerin sayısı arttıkça onun kalın mavi kitaba olan düşkünlüğü de artıyordu. Hiç olmazsa bu birinci cildi belleğinde bütünüyle tutabilse, ideolojik tartışmalarda artık sırtının yere gelmeyeceğine, karşısında kimsenin duramayacağına inanıyordu Vasya Zotov.

Ama boş kaldığı akşamlar o kadar çok değildi. Ancak birkaç yaprak özet çıkarabilmişti ki, Antonina İvanovna çıktı birden karşısına.

Avdevey'lerin kiracısıydı bu kadın. Liski'den buraya gelmiş, Kreçetovka'daki halk yemekhanesinin yöneticisi olmuştu gelir gelmez. Becerikli, sağlam yapılı bir kadındı; yemekhanede hır çıkarmak her babayiğidin harcı değildi. Zotov'un sonradan öğrendiğine göre çorba yerine içinde birkaç makarna parçası bulunan boz renk, yağsız, sıcak su, toprak çanaklar içinde bir ruble karşılığında satılıyordu.

Bu çorbayı çanaktan ağzıyla içmek istemeyenlere ise oyma tahta kaşıklar veriliyordu bir ruble rehinle. Akşamları Antonina İvanovna eve gelince ev sahiplerine semaverle çay kaynattırıyor, masaya para ödemedi yemekhaneden aldığı ekmek ve tereyağını çıkarıyordu. Yirmi beş yaşlarındaydı olsa olsa, ama oturaklıydı, pürüzsüz beyaz bir teni vardı. Teğmeni güler yüzle selamlardı. Ama teğmen ona dalgınca karşılık verir, onu ev sahibini sık sık ziyarete gelen akrabası bir kadınla karıştırırdı. Kalın 'Kapital' cildinin başında iki büküm oturmuş okurken Zotov, onun geç vakit işten dönünce oturma odasından geçip kendi yatak odasına gittiğini, sonra birkaç kere girip çıktığını fark bile etmezdi.

Bir keresinde yanına gelmiş: "Nedir bu okuduğunuz şey, teğmenim," diye sormuştu. Zotov kitabın üstüne defteri kapatarak kaçamaklı bir cevap verdi. Başka bir sefer de: "Ne dersiniz, odamın kapısını kilitlemeden yatmam tehlikeli değil mi?" dedi. Teğmen şöyle cevap verdi saf saf: "Yok canım, korkacak ne var? Silahımla ben buradayım."

Aradan birkaç gün geçmişti. Bir akşam Zotov onun içeri girip çıkmalarının arkasının kesildiğini, oturma odasında bir yerde oturmakta olduğunu hissetti. Dönüp bakındı ve apışıp kaldı. Kadın basbayağı Zotov'un odasında divanın üstüne yatak yapmış, saçları yastığın üzerine serili, kar gibi beyaz omuzları küstahça battaniyenin dışında, uzanmış yatıyordu. Gözleri faltaşı gibi açılan teğmen ne yapacağını şaşırırdı. Kadın alaylı bir sesle: "Size engel olmuyorum ya?" dedi. Zotov ona doğru bir adım ilerledi, sonra durdu. Hırsızlıkla karnını doyuran, bu dolgun vücutlu kadının görünüşü onu kendine çekmemiş, aksine itmmişti.

Nefretten kilitlenen boğazından tek kelime çıkmadı. Geriye döndü, 'Kapital'i sertçe kapattı, bu arada dişini sıkarak kitabı çantasına yerleştirdi, ondan sonra şapka ve kaputunu duvardaki çividen kapmasıyla dışarı fırlaması bir oldu. Tabancanın ağırlaştırdığı kemerini takmaya bile fırsat bulamamıştı.

Ne yağmur bulutlarının örttüğü gökyüzünden, ne de karartma perdeli pencerelerden sokağa zerre ışık sızılmıyordu. Yağmurla karışık rüzgâr buz gibi bir sonbahar soğuğuyla kamçılıyordu insanın yüzünü. Su birikintilerine, çamura, çukurlara bata çıka istasyona doğru yöneldi. Tabanca bağlı kemerini hâlâ elinde tuttuğunun farkında bile değildi. Bu yağmur tufanında dolaşırken uğradığı aşağılamadan dolayı ağlayacak gibiydi.

O günden sonra Avdevey'lerdeki yaşamı zindana döndü. Onunla selamlaşmayı kesen Antonina İvanovna at suratlı bir herifi odasına almaya başladı. Devrin gereği, adam sivil olduğu halde sırtında asker ceketi, ayaklarında da çizme vardı. Zotov kendini kitabına vermeye çalışıyor, fakat olmuyordu. Mahsus aralık bırakılan kapıdan içerdekilerin şakalaşmaları, Antonina İvanovna'nın ahlamları, inlemeleri işitiliyordu.

İşte o zaman bu evi bıraktı ve yatacak olarak kendisine ancak kaba bezle örtülü bir sandık verebilen yarı sağır kadının evine gitti.

Olayın dedikodusu bütün Kreçetovka'ya yansımıştı demek! Ya bir de Polina'nın kulağına gitmişse? Düşündükçe utancından yerin dibine geçiyordu.

Düşüncelere dalmış, çalışmayı bırakmıştı. Kendini toparladı, tekrar tükenmez kaleme sarıldı. Gelecek katar numaralarını inceliyor, altına kopya kâğıdı koyduğu çizelgeye ise okunaklı oval yazısıyla gidecek katarların, vagonların numaralarını yazıyordu. İşlere son verebilirdi artık, fakat Kamışına'dan gelecek büyük bir katarın numarasından anlamadığı bir şey çıktı. Nasıl çözecekti bunu? Olsa olsa işin içinden ancak yüzbaşı çıkardı. Zotov sahra telefonunun kolunu çevirerek manyato yaptı, ahizeyi eline alıp dinledi. Sonra uzun bir manyato daha yaptı. Sonra bir daha... Yüzbaşından ses çıkmıyordu. Odasında yoktu demek. Yemekten sonra evinde dinleniyor olmalıydı. Nöbetçi amirlerinin değişmesinden önce rapor almak için gelirdi muhakkak.

Öbür odada Podşebyakına arada bir istasyon hareket memuruna telefon ediyordu. Frosya Teyze bir kere daha gelip gitmişti. Bir ara kendi kapısının önünde ayak sesleri işitti. Vurulan kapı aralandı, canlı bir ses:

"Girebilir miyiz?" diye sordu.

Verilen cevabı işitmeden, belki de cevap bile beklemeden iki kişi girdi içeriye. Bunlardan çita gibi uzun boylu olanı odanın ortasına kadar yürüdü, ökçelerini birbirine vurarak teğmene selâm verdi. Yüzü soğuktan pembe pembeydi.

"Doksan beş bin beş yüz beş numaralı katarın konvoy komutanı üst çavuş Gaydukov, komutanım! Otuz sekiz pulman vagonuyla katarımda vukuat yoktur. Emrederseniz yoluma devam edeceğim."

Başında kışlık yeni bir şapka, sırtında, üzerine tıpa tıp oturmuş, yırtmaçlı uzun bir kaput, belinde, tokası üçgenli enli bir deri kemer, ayaklarında ise sığır gönünden gıcır gıcır çizmeler vardı.

Onun arkasında donuk esmer yüzüyle dikkati çeken tıknaz bir astsubay duruyordu. Bu ikincisi fazla ileri yürümemiş, kapının dibinde kalmıştı. Başında, kulaklık muhafazaları düğmelenmediği için aşağı sarkan bir miğfer vardı. Sesini yükseltmeden:

"Yetmiş bir bin altı yüz yirmi sekiz numaralı katarın konvoy komutanı çavuş Dıgin," dedi. "On altı tonluk dört vagonum var."

Astsubayın sırtında bir asker kaputu bulunuyordu, beline dar bir kumaş kemer bağlamıştı. Kaputunun bir eteği ya dikiliştten çarpıktı ya da bir yere takılıp kopmuştu. Ayaklarında ise üstü akordeon gibi kırışmış çadır bezinden çizmeler vardı.

Çavuş Dıgin'in yüzü Çkalov'un yüzüne benziyordu tıpatıp. Ama yakınlarda genç yaşta vurulup ölen kahraman Çkalov'un yüzü değil de, gün görmüş eskimiş, çene kemiği uzamış bir yüzdü onunkisi.

Zotov yerinden doğrularak:

"Peki, memnun oldum, memnun oldum," dedi.

Ne rütbesi, ne de görevi onun her içeri giren astsubay için ayağa kalkmasını gerektirmiyordu. Ama işlerin iyi gitmesine gerçekten seviniyor, buna karşılık o da elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Komutan yardımcısı olarak kendisine bağlı astları yoktu; amirlik özen ve üstünlüğünü gösterdiği kimseler yalnız bu, beş-on dakikalığına ya da bir-iki günlüğüne gelip giden astsubaylardı.

Masanın üzerindeki çizelgeleri aldı, numaraları arayıp buldu.

"Biliyorum, haberinizi aldık. İşte şurada, bakın... doksan beş bin beş yüz beş... yetmiş bir bin altı yüz yirmi sekiz..."

Böyle söyleyerek astsubayların yüzüne sevgiyle baktı.

Kaputlarının şurasına burasına birkaç yağmur damlacığı düşmüştü.

"Islanmamışsınız," dedi. "Yağmur kesildi mi yoksa?"

"İyice azaldı, ama poyraz çok sert esiyor."

Bunu gülümseyerek söyleyen ince uzun boylu Gaydukov'du. Duruşu 'rahat' ile 'hazır ol' arasında, ama gergindi.

Ona ancak on dokuzunda derdiniz. Fakat cephede inançla çarpışmaktan dolayı erkenden gelen bir erkek olgunluğu güneş yanığı gibi yüzüne sinmişti.

(Zotov'u masasından ayağa kaldıran da işte bu savaştı olgunluğuydu.)

Nöbetçi amirlerinin onlara fazla işi düşmezdi. Konvoy komutanları mühürlenmiş vagonlar içinde, sınıksız çakılmış sandıklarda götürdükleri yükün cinsini bile bilmedikleri için en azından bu konuda konuşacakları bir şey yoktu.

Ama onların geçtikleri istasyonların komutanlarından bekledikleri çok şey vardı.

Bu yüzden iki astsubay gözlerini ayırmıyorlardı teğmenin gözlerinden. Birinin bakışı neşeli, ötekini ise kederliydi.

Gaydukov bu cephe gerisi komutanının ne menem bir şey olduğunu anlamaya çalışıyordu. Katarı ve yükleri gözden geçireceğim diye onu yolundan alıkoymasındı da...

Hoş, yükü bakımından bir kaygısı yoktu. Çünkü yükünü gözü gibi sakınmakla kalmıyor, seviyordu da üstelik. Katarında birkaç yüz seçme at ile bunların yiyecekleri olan balyalanmış kuru ot ve yulaf vardı. Tedbirli levazımcılar yol boyunca sıkıntıya düşmesinler diye yemi fazlaca koymuşlardı. Köy çocuğuydu Gaydukov, küçüklüğünden beri atlara olan düşkünlüğü sonucu şimdi onlara dost gözüyle bakıyordu. Nöbetçi bakıcılarla birlikte sulamaya, yemlemeye, tımara görevi olduğu için değil, seve seve gidiyordu. Vagon kapısını yana sürüp telden örülmüş asma merdivenden tırmanarak içeriye giriyordu elinde 'yarasa' adını verdikleri yağ kandiliyle. Her biri ayrı donda (ala, doru, kır, yağız), vagonu dolduran on sekiz at uzun kafalarını çevirip kulaklarını dikerek akıllı gözlerle ona bakıyorlardı. Uzakça olanlar başlarını yanlarındaki atların sırtına koyuyorlar, hüznü iri gözlerini kırpmadan onun aralarından geçişini seyrediyorlardı. Atlar, kulaklarının ileri geri oynamasıyla, onları bu durmadan sarsılan gürültülü kutuya neden kapattıklarını, niçin ve nereye götürüldüklerini soruyor gibiydiler Gaydukov sıcak sağrılarının arasında sıkışa sıkışa, yelelerini sıvazlayarak dolaşıyordu atları teker teker. Yanında erlerin olmadığı zaman ise alınlarını okşuyor, onlarla

konuşuyordu. Atların cepheye gitmesi insanlarınkinden daha zordu, üstelik hiç mi hiç sevmedikleri bir şeydi...

Gaydukov'un istasyon komutanlarından çekindiği bir husus vardı (ama teğmen anlayışlı birine benzediği için ondan pek çekinmiyordu), o da konvoy vagonuna gelip bakmalarıydı. Konvoyda, görevli erlerin çoğu acemiydi, kendisi ise ileri hatlarda bulunmuş, temmuzda Dinyeper'de yaralanmıştı. Hastanede iki ay yattıktan, orada ilk yardım kısmında bir süre çalıştıktan sonra çıkmış, işte gene cepheye gidiyordu. Bu eskimişliğinden dolayı hem bütün emirleri, hem de bunların nerede ve nasıl çığnenebileceğini bilirdi. Konvoyundaki çakı gibi yirmi er, yol üzeri götürdükleri atları yerlerine teslim ettikten sonra kendi tümenlerine katılacaklardı. Kimbilir, belki birkaç gün sonra üstlerindeki yeni uniformalar siper diplerinde vıcık vıcık çamura bulanacaktı. Siperlerde olsa gene iyi, ya o, bütün yaz Gaydukov'a kan ağlatan Alman havan mermilerine ne demeliydi. Başını gizleyecek bir tümsek ararken gelir 'güm' diye tepesine düşerdi insanın. Bunları çok iyi bildiği için Gaydukov şu birkaç günü sıcak bir arkadaşlık havası içinde, neşeli geçirmek istiyordu.

Geniş konvoy vagonundaki iki dökme demir soba başka katarlardan ele geçirilen iri iri kömürlerle yanıyordu ara vermeden. Katarları istasyonlarda bekletilmeden hemen gönderiliyordu; gene de vakit bulup atlara günde iki kere su, yem belgeleriyle de üç kere yem veriyorlardı. Ama bir katar çabuk yol alınca binmek isteyenler de çok oluyordu. Verilen emirlere göre sivillerin askeri katarlara alınması yasaktı. Ama ne Gaydukov, ne de onun açık göz davranışını benimseyen yardımcısı, bu sonbahar ayazında kendini bir trene atmak için demiryolları boyunca koşuşan insanlara kayıtsız gözlerle bakamıyorlardı. Tabii her isteyen salmıyorlardı içeriye, ama geri çevirmedikleri de çıkıyordu bir hayli. Bir müfettişi bir litre votkasına, kızıl sakallı bir ihtiyarı da bir topak yağ karşılığında almışlardı vagonlarına. Bir şey istemeden bıraktıkları da oluyordu. Hele genç kadınlara, kızlara hiç dayanamıyorlar; nereye, ne için gittiklerine akıl erdiremedikleri bu çeşit isteklileri kendi elleriyle vagona çekiyorlardı.

Her kafadan bir sesin çıktığı sıcacık vagona ihtiyar adam birinci dünya savaşı anıları arasında bir hiç yüzünden alamadığı Georgiyev nişanını anlatıyor. Kadınlar arasından çıkan bir mız mız tek başına sobanın yanında baykuş gibi pinekliyor. Ötekiler ise sıcaktan mantolarını, hırkalarını hatta bluzlarını çoktan çıkarmışlar. Kırmızı gömleklili bir kadın, yüzü de gömleği gibi kıpkırmızı, genç askerlerin fanilalarını yıkıyor. Çamaşır sıkmakta ona yardım eden er fazlaca sırnaştıkça da patlatıyor elindeki sıkılmış çamaşırda, iki kadın, askerinin kuru erzakını evden getirdikleri iç yağıyla pişiriyorlar. Birisi de, kimin nesi yırtılmış sökülümüşse dikeyor durmadan. Tren bir istasyondan kalkınca oturup yemeklerini yiyorlar, ateş başında toplanıp, sallanan vagonun tıkırtısıyla birlikte şarkı söylüyorlar. Sonra uyuyacaklar ile uyanık duracakların sırasına pek aldırılmadan (ama iş atları sulamaya gelince birbirleriyle yarışarcasına yan çiziyorlar) yontulmamış tahta ranzaların üzerine serilip yatıyorlar. Kocaları daha dün askere giden eski, yeni bütün gelinler, kızlar fenerden uzak bir köşe bulunca delikanlılara sarılıp sarılıp yatıyorlar.

Cepheye giden bir askerciğe acınmaz da kime acınır? Zavallının belki de son günleridir şurada geçireceği...

Gaydukov'un komutanlardan ikinci isteği, katarın erken bırakılmasıydı. Bir de geçeceği yerleri söylemeleri... Öyle ya, kadın yolcuları varmak istedikleri yerlerde indirecek, nerede savaşacakları bölgeyi öğrenecek, kendi memleketlerinin yakınından geçip geçmeyeceklerini bileceklerdi.

Teğmen yol çizelgesine baktı.

"Anlaşıldı!.. Birlikte gidiyorsunuz siz, öyle değil mi? Birleşeli çok olmasa gerek. "

"Eh, birkaç istasyon oldu."

Teğmen neredeyse miyop gözlüklerini elindeki kâğıda yapıştırıp, dudaklarını ileri çıkararak yaşlı Çkalov'a:

"Sizi buraya neden gönderdiler? Penza'dan geçmediniz mi?" diye sordu.

"Geçtik."

Dıgin'in sesi kısıktı.

"Öyleyse ne diye Ryajsk üzerinden çevirdiler seni? Yahu ne kafasız herifler var şu dünyada!"

Dıgin'le birlikte gelirken onun nereye gideceğini öğrenen Gaydukov kendi yönünü de öğrenmek için:

"Birlikte mi gidiyoruz şimdi?" diye sordu.

"Gryazi'ye kadar öyle."

"Ondan sonra?"

"Sonrası askeri sır..."

Teğmen böyle söyleyerek çita gibi üstçavuşu yukardan aşağıya süzdü.

Gaydukov teğmene doğru eğilmiş, ağzından laf almaya çalışıyordu.

"Kastornaya istasyonundan geçeceğiz, değil mi?"

"Orası sonra belli olur."

Teğmen sert bir sesle söylemek istemişti bunu, ama dudaklarının hafif gülümsemesinden Kastornaya'dan geçeceklerini anladı Gaydukov.

"Bu akşam hemen gidebilecek miyiz?"

"Evet, sizi alıkoyamayız."

"Ben gidemem."

Bunu pek dostça olmayan bir sesle bastıra bastıra söyleyen, Dıgin'di.

"Şahsen siz mi? Hasta mısınız?"

"Bütün konvoy gidemez."

"O da neden? Anlamadım? Neden gidemiyormuşsunuz?"

"Neden mi? Biz köpek değiliz de ondan."

Dıgin bunları söylerken gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi.

Teğmen kaşlarını çattı, dikleştirdi.

"Bu ne biçim konuşma? Çavuşum, kendinize gelin bakayım!"

Tam bu sırada Teğmen Zotov, çavuşluk işareti olan demir üçgenin çavuşun kaput ispoletlerinden yalnız birinde bulunduğunu fark etti. Öteki ispolette ise üçgenin yerinde bir çukur, çukurun ortasında da bir delik vardı. Miğferinin serbest kalan kulaklıkları kabak yaprağı gibi sarkmıştı göğsünün üstüne.

Dıgin teğmene yan yan bakmaya başladı.

"Çünkü... On bir gündür... açız teğmenim..."

Kısıp çıkan sesinden soğuk aldığı anlaşılıyordu.

"Neden? Nasıl olur?"

Teğmen şaşkınlıktan kendini geriye doğru attı. Bu sırada gözlüğü bir kulağından ileri doğru fırladı. Teğmen gözlüğünü kurtulan sapından yakaladı, yerine taktı.

"Basbayağı oluyor işte..."

"Yiyecek belgeniz yok mu sizin?"

"Var... Var ama kâğıtla karın doymaz ki!"

"Bugüne kadar nasıl sağ kaldınız öyleyse?"

"Sağ kaldık işte..."

"Nasıl sağ kaldınız?" Gözlüklü teğmenin bu pek çocukça sorusu Dıgin'i çileden çıkarmaya yetmişti. Kraçetovka istasyonunda da derdine bir çare bulunamayacağına inanmaya başladı.

"Nasıl sağ kaldınız?" Durup dururken uzamamıştı adamın çenesi. Açlıktan, şimdiye kadar gördüğü katı yüreklilikten uzamıştı. Şimdi de kurdun kuzuya baktığı gibi. sıcak, temiz odasında oturan komutan yardımcısı ak pak teğmene gözünü dikmişti.

Yedi gün önce geçtikleri bir istasyonda dağ gibi yığılı havuçları görünce hemen iki çuval doldurmuşlar, yol boyunca yalnız bu havucu tencerelerde kaynatıp yemişlerdi. Şimdi de havuç

deyince mideleri bulanıyordu. Barsakları bile kabul etmez olmuştu havucu. Önceki gece Aleksandr-Nevski'de trenleri durunca Dıgin kuvvetten düşen erlerine şöyle bir bakmış (hepsi ondan yaşlıydılar, kendisi de pek genç sayılmazdı), sonra yiyecek bir şey bulmak için kendisi gitmeye karar vermişti. Vagonların altından uğuldayarak esen rüzgâr yarıklardan geçerken ıslık çalıyordu. Karınlarının sızısını biraz olsun dindirecek bir şeyler bulmalıydı. Karanlığa daldı. Bir buçuk saat sonra döndüğü zaman kollarında üç somun vardı. Bunları ranzaların üstüne attı. Askerlerden biri somunları görünce: "Aman, biri de beyazmış bunların!" dedi başka söyleyecek bir söz yokmuş gibi. Dıgin ekmeğe baktı, "E, ne var bunda? Rengi pek mi önemli?" dedi kayıtsızca.

Bütün bunları teğmene anlatacak değildi şimdi. "Nasıl sağ kaldınız?" Katardaki dört kişi kendi ülkelerinde on gündür düpedüz çöl yolculuğu yapıyorlardı.

Fabrika boyasıyla boyanmış, yirmi bin istihkâmcı küreğiyle bütün yükleri. Dıgin, ta baştan bunları Gorki'den Tiflis'e götürdüklerini biliyordu. Ama öyle berbat bir yük almışlardı ki, hepsinin bir an önce yerine ulaşması gerektiğinden onları geçmeyen katar yoktu. Yola çıkalı iki haftayı çoktan doldurmuş, fakat daha yolun yarısını bile almamışlardı. Askeri hareket memurlarının yaptıkları ilk iş dört vagonlarını kattan ayırarak onları ıpıssız istasyonlarda kendi başlarına bırakmaktı. Yiyecek belgeleriyle Gorki'den üç, Saransk'tan da üç günlüğüne erzak alabilmişler, ondan sonra uğradıkları her istasyonda levazım depolarını kapalı bulmuşlardı. Belki buna aldırmayacaklar, üç-beş günlüğüne dişlerini sıkacaklardı; yeter ki kaçırdıkları on beş günlük erzakın hepsini birden alabilselerdi. Ama nerede? Yasaya göre geçmiş günlerin hakları verilmediği için karınlarının açlığına bir de canlarının sıkıntısı katılmıştı. Giden bir daha gelmiyordu.

Teğmen durumu kavramak için tekrar sordu.

"Hakkınızı nasıl vermezlermiş bakayım?"

"Peki, siz verecek misiniz?"

Bunları söylerken Dıgin'in çenesi oynuyordu.

Geldikleri katar bu istasyonda durur durmaz hemen trenden atlamış, ilk rastladığı askerden burada levazım deposu bulunduğunu öğrenmişti. Ama gene hava karardığına göre ne kadar uğraşsa sonu boştu.

Az önce teğmenle şen şakrak konuşan üstçavuş Gaydukov şimdi dönmüş, Dıgin'i dinliyordu. Bir ara eliyle Dıgin'in omzuna vurarak ciddi ciddi:

"Kardeşim," dedi, "bunu bize daha önce neden söylemedin? Bizimkinden hemen bir şeyler verirdim size."

Dıgin omzuna vurduklarının farkında bile değildi, teğmene ölü gözlerini dikmiş bakıyordu. Yanındaki yaşlı askerler de dâhil ne kadar beceriksiz olduğunu düşündükçe kendi kendine lânet okuyordu. On bir gün geçmiş, ne sivillerden, ne de askerlerden bir lokma yiyecek istememişlerdi. Hoş, bu zamanda bir dilim ekmek bulmak bile zordu. Ana kattan ayrılıp bir köşede bırakılan vagonlarına binmek isteyen insan da çıkmıyordu. Tütünleri çoktan bitmişti. Yatıp kalktıkları, fener gibi delik deşik

konvoy vagonunun dört penceresinden üçünü tahtayla kapatınca içerisi gündüzleri bile karanlık oluyordu. Artık her şeye boş vermeye başlamışlardı; bir gün, daha olmadı iki gün kaldıkları duraklarda isten kararmış sobayı yakıyorlar, sobanın çevresine oturuyorlar, ellerinde birer bıçak, kaynattıkları tencereler dolusu havucu yiyorlardı. Ağzılarını bıçak açmıyordu şimdi.

Gaydukov cakayla gerildi.

"İzin verirseniz gideyim, teğmenim."

"Gidebilirsiniz."

Üstçavuş dışarı çıktı. Artık askercikleri sıcacık ellerden darı çorbalarını, tütünlerini alabilirlerdi. Gözü yaşlı nineden yol parası olarak bir şey istememişlerdi, öyleyse dağıtsındı çocukların paylarına düşeni. Müfettişin bavuluna bir kere daha vurmak gerekiyordu, ne istediklerini anlayacaktı elbet.

Teğmen saatine baktı.

"Saat yedi olmuş, levazım deposu kapalıdır şimdi."

"Hep kapalıdır zaten... Saat 10'la 5 arası yetişirsem ne iyi... Penza'da sıraya girdim, 'Katarınız kalkıyor,' diye bas bas bağırdılar. Morşansk'ı geceleyin geçtik. Ryansk'ı da öyle..."

Teğmen birden gayrete geldi.

"Dur sen bir dakika! Ben bu işi böyle bırakmam! Bak şimdi!.."

Böyle söyleyerek sahra telefonunun ahizesini kaptı, uzun bir manyeto yaptı.

Cevap yoktu.

Bunun üzerine üç kere manyetoyu üsteledi.

Gene cevap yoktu.

"Namussuza bak!"

Üst üste üç manyeto daha yaptı.

"Guskov, sen misin?"

"Benim, teğmenim."

"Senin er neden telefonun başında durmuyor?"

"Gitmiş. Yoğurt ister misiniz, teğmenim? Hemen göndereyim."

"Bırak canım şimdi yoğurdu. Sırası değil..."

(Yanında Dığın var diye söylememişti bunu. İlke olarak Guskov'un kendisine bir şey getirmesini istemiyordu. Alış verişin yalnız görev çerçevesinde kalması gerekiyordu, yoksa artık ondan iş beklemek saflık olurdu. Zaten yüzbaşıya Guskov'un çenesi düşük biri olduğunu söyler dururdu.)

"Guskov, dinle beni! İstasyona dört kişilik bir konvoy geldi, adamlar on bir gündür zırnık yiyecek almamışlar."

Guskov telefonda bir ıslık çaldı.

"Herifler salak mı nedir?"

"Öyle rast gelmiş işte. Bunlara yardım edelim diyorum. Onun için şu Çiçişev'le Samorukov'u bir zahmet çağırır. Adamlara erzaklarını versinler."

"Onları bulmak kolay mı sanıyorsunuz?"

"Evlerinden başka nereye gidecekler, canım!"

"Sokaktaki diz boyu çamuru hesaba katmıyorsunuz ama. Üstelik zindan gibi karanlık..."

"Çiçişev yakın yahu."

"Ya Samorukov? Ta cehennem dibinde teğmenim. Boynunu kesseniz gelmez."

"Çiçişev gelir."

Sayman Çiçişev yedekten çağırılma bir astsubaydı, üniformayı giyer giymez omuzuna dört üçgeni kondurmuşlardı. Astsubaylık nerede, o nerede? Kimse onun kaşarlaşmış yaşlı bir saymandan başka biri olduğunu iddia edemezdi. Her konuşmasında muhakkak sayılardan söz ederdi. Vakti söylerken bile eli parmaklarına giderek saymaya başlardı. Diyelim ki kendi kendine bekârlıkla evliliği karşılaştırıyor. Bunda bile, "Bir insan yalnızken hayat ona zor geliyorsa," derken parmağını bir kere çıtlatır; "o zaman durmaz, evlenir," derken de ikinci kere çıtlatırdı. Yiyecek belgeleri ellerinde, sıraya giren erler hep bir ağızdan bağırarak kâğıtlarını parmaklıklılı pencereden içeriye sokmaya çalışırken küçücük bir delikten bunları alan Çiçişev sert bir tavır takınır, erlere bağırır, ellerini iter, cereyan yapmasın diye deliği kapatırdı.

Ama kalabalığın karşısına çıkmak zorunda kaldığı ya da hüccresine bir komutan girdiği zaman kafası birden dar omuzları arasına gömülür, belgelere mührünü bası bası verirdi. Ateş kesilirdi üstlerinin karşısında, düğmelerinde yıldız işareti^[4] olanları hiç geri çevirmezdi.

Levazım deposu kendi emrinde olmamakla birlikte Çiçişev'in onu geri çevirmeyeceğini sanıyordu Zotov. Guzkov ha bire:

"Samorukov gelmez," diye diretiyordu.

Samorukov da kıdemli başçavuştu Çiçişev gibi, ama teğmenlere tepeden bakardı. Levazım deposunun ense kulak yerinde, semiz bir kilercisi ya da sandık bekçisinden başka biri olmadığı halde

yakasındaki dört üçgene güvenirdi. Görevinin başına on beş dakika geç geldiği halde kasıla kasıla erzak sandığına yaklaşır, mühürlerini teker teker kontrol eder, kilitleri açar, kapakları kaldırıp desteklerini koyardı. Şişik suratına bakarken bütün bunları lütfen yaptığını sanırdınız. Grup halinde ya da tek tek gelen erler, sakatlar katarlarına yetişmek için ne kadar acele ederlerse etsinler, birbirlerine ana avrat söverek sille tokat pencereye yaklaşmaya çalışsınlar, seninkisi hiç istifini bozmazdı. Etli kollarını yavaş yavaş dirseklerine kadar sıvadıktan sonra Çiçişev'in yırtık pırtık yiyecek belgelerine bastığı mührü kılı kırk yarararak inceler, sonra da askerciklerin trene yetişip yetişmeyeceğine zerrece aldırmadan erzakları ağır ağır tartardı (eksik tartıp tartmadığını da Tanrı bilir). Tatil günleri kimse gelip rahatsız etmesin diye evini köyün ta öbür ucunda, ineği, bostanı olan birinden kiralamıştı.

Samorukov aklına gelince Zotov'un içi bulandı birden. Faşistlerden olduğu kadar bu tiplerden de nefret ederdi, faşistlerden daha az sakıncalı olamazlardı çünkü. Stalin'in neden Samorukov gibilerini halkın gözü önünde, hemen erzak sandıklarının başında kurşuna dizdirmediğine akıl erdiremiyordu.

Zotov da aynı şeyi düşünüyordu, gelmezdi Samorukov denen hergele. Bütün öfkesine karşın ondan köpek gibi korkan Zotov şu yolda kalan çocuklar birkaç günden beri aç olsalar rahatını kaçırmayacaktı gene de herifin. Ama ne demekti on bir gün!

"Bak, Guskov, er mer göndermeden kendin git. Fakat sakın dört kişi aç filan deme, komutan adına benim ivedi çağırduğımı söyle. Hemen gelsin yanıma. Ben onunla konuşurum."

Guskov'dan ses yoktu.

"Ne susuyorsun be? İşittin mi emrimi? 'Baş üstüne!' de ve git!"

"Peki, yüzbaşıya danıştınız mı?"

"Sana ne bundan! Cevap verecek benim, ben! Yüzbaşı gitti, yok buralarda, anladın mı?"

Guskov düşündüklerini açıkça söyledi:

"Yüzbaşı böyle bir emir verir mi? İki somunla üç kutu sardalye için mühür açılıp kapanmaz."

Doğrusu da buydu.

"Acelesi neymiş heriflerin? Beklesinler sabahın onuna kadar. Topu topu bir gece... Göbeğinin üstüne yatıp sırlını güzelce örttünmüydü geçiverir."

"Ama katarları hemen gidiyor. Çok vakit kaybetmişler zavallılar. Şu süratli katardan bari ayrılmasalardı. Herhalde yüklerini bekleyen, bunlara ihtiyacı olan birileri var."

"Katar hemen gideceğine göre Samorukov istese de yetişemez. Elde fener şu çamur deryasında gidiş dönüş en azından bir buçuk-iki saat alır."

Guskov gene doğru düşünüyordu.

Kulaklıkları aşığı sarkık miğferin altındaki yüzü rüzgârdan esmerleşmiş olan Dıgin çenesini hiç oynatmadan gözlerini telefona dikmişti. Acaba öbür tarafta neler söylüyorlardı?

Umudunu yitirmişçesine başını salladı.

"Bugünkü de kaçtı..."

Guskov işitmesin diye ahizenin manivelasını bırakarak içini çekti Zotov.

"İşte, durumu kendin de görüyorsun kardeşim! Ne yapalım, bugün de çıkmayacak! Bu katarla Gryazi'ye kadar giderseniz iyi edersiniz. Sabaha kalmaz oradasınız."

Teğmenin zayıf tarafını sezmişti Dıgin, direktmek istiyordu.

"Gitmem. İsterseniz hapsedin, gidemem böyle."

Kapının camını tıkırdattılar. Koyu boz benekli, tepesi geniş, yünlü bir kep giyen iri yarı bir yurttaş kapının önünde duruyordu. Eğilerek selâm verişinden içeri girmek için izin istediği anlaşılıyordu, ama işitilmiyordu söyledikleri.

Zotov:

"Girin içeri!" diye bağırdı.

Sonra ahizenin manivelâsını bastırarak:

"Peki, Guskov, koy yerine telefonu. Ben bir düşüneyim," dedi.

Kapının arkasındaki adam hemen anlamamış olacak ki, kapıyı birazcık aralayarak tekrar sordu:

"İçeri girebilir miyim?"

Zotov adamın soylu bir tavırla alçalıtığı, fakat gene de gür çıkan sesini işitince şaşırıldı. Adam sesiyle övünmek istemiyor gibiydi. Sırtında, askeri üniformaya benzeyen, uzun etekli, kısa kollu, rengi kızıla çalan, kalın bir ceket; ayaklarında ise üstüne tozluk sardığı asker fotinleri vardı. Bir elinde küçük, kirlenmiş bir torba tutuyordu. Öteki eliyle hatırı sayılır büyüklükteki kepini kaldırıp içerdeki iki kişiye birden selam verdi.

"İyi akşamlar!"

"İyi akşamlar."

Kılığının garipliği bir yana, sanki düzgün giyinmiş gibi kendine duyduğu güvenle ve nazik bir sesle sordu:

"Lütfen söyler misiniz, kim buranın komutanı?"

"Nöbetçi amiri benim."

"Öyleyse size başvurmam gerekiyor."

Toz toprak içindeki, hatta biraz da kömür tozuna bulanmış benekli kepini koyacak yer aradı bir süre, bulamayınca öteki kolunun altına sıkıştırdı, tasalı bir yüzle yünlü ceketinin düğmelerini çözmeye başladı. Ceketin yakası yoktu, daha doğrusu sökülüp çıkarılmıştı. Çıplak boynu kalın bir yün atkıyla sarılıydı. Bütün düğmeler çözüldü güneşte rengi kaçmış, kirden kararmış yazlık üniforması göründü ceketin altından. Adam gömlek cebinin düğmesini çözmeye çalışıyordu.

"Sizinki biraz sonra," dedi Zotov yüzünü ondan çevirerek.

Sonra suratı bir karış, yerinde kıpırdamadan duran Dıgin'e döndü.

"Durum işte böyle... Ben elimden geleni yapacağım. Seni hemen katardan ayırıyorum. Yarın saat 10'da erzakınızı alırsınız."

Gözleri dolu dolu olmuştu Dıgin'in.

"Teşekkür ederim," dedi.

"Bırak şimdi teşekkürü. Benim yaptığım emirlere aykırı. Ne güzel gidiyordun şu katarla. Yarın seni hangisine bağlayacaklarını bile bilmiyorum."

Dıgin canlanmıştı, çenesi açıldı.

"İki haftadır yollarda sürünüyoruz zaten. Ha bir gün erken olmuş, ha bir gün geç. Yükümün ne olduğunu biliyorum."

Zotov parmağını kaldırarak salladı.

"Ha-yı-ır! Buna karar verecek olan biz değiliz."

Sonra yan gözle yabancıya baktı, Dıgin'e iyice sokularak zor işitilir bir sesle:

"Yükünü biliyorsan ne işe yarayacağını da bilmen gerek," diye devam etti. "Bu kadar kürekle kaç kişinin siper kazacağım biliyor musun? Tam iki tümen! Anladın mı? Toprağa gizlenmek kurtulmak için şarttır. Öyleyse yirmi bin kürek yirmi bin askerin hayatı demektir. Tamam mı?"

Zotov yan gözle yeni gelene bir daha baktı. Beriki konuşanlara engel olduğunu anlayarak duvara doğru yaklaştı, yüzünü öbür tarafa döndü ve serbest olan eliyle kulaklarını sırayla kapatmaya başladı. Hayır adam kulaklarını kapatmıyor, ısınmaya çalışıyordu.

Zotov kahkaha ile güldü.

"Ne o? Üşüdünüz mü yoksa?"

Adam gülümseyerek döndü:

"Hava öyle soğuk ki! Rüzgâr da çok sert esiyor. Hele yağmuru hiç sormayın!"

Doğru. Rüzgâr evin köşesinde ıslık çalarken sağdaki pencerenin macunsuz camını şingırdatıyordu. Su borusundan tekrar şarılıtlar gelmeye başlamıştı.

Sakalı çoktandır tıraş görmemiş bu tuhaf adamın gülümsemesi insanın içini ısıtıyordu. Üstelik saçı da sıfıra vurulmamıştı. İri kafasında yarı yarıya kır düşmüş, seyrek, yumuşak, kısa saçları vardı.

Bu görünüşüyle ne askere benziyordu, ne de sivile.

Aradığı kâğıt hazırda elde.

"İşte, alın," dedi.

Zotov kâğıdı aldı, ama okumadı.

"Bir dakika durun siz. Oturun bir yere. Bakın şurada sandalye var."

Gözü tekrar adamın üzerindeki soytarı elbisesine takılarak masasına geri döndü, şifre cetvelini, çizelgeleri topladı, bunların hepsini kasaya kilitledikten sonra Dığın'le birlikte askeri hareket memurunun odasına doğru yürüdü.

Valya telefonda biriyle konuşuyordu. Frosya Teyze sobanın yanına çömelmişti, üstünü kurutuyordu. Zotov kıza yaklaşarak telefon tutan elini yakaladı.

"Valya'cığım!.."

Kız heyecanla geriye döndü, yüzünde işveli bir anlatım belirdi. Acaba teğmen kendisine duyduğu yakınlıktan dolayı mı gelip elini tutmuştu? Ama telefondaki konuşmasına devam etti:

"Petroviç, bin iki numara dümdüz geçecek. Bizden alacağı vagon yok. Onu Valasov hattına çevir, anladın mı?"

"Valya'cığım! Ne olur, Frosya Teyzeye söyle de çavuşla birlikte gitsinler. Dört vagonu var, ya bunları kaydetsin ya da doğrudan ayırma işçisine gösterebilirsin. Hareket memuru bunları geçiş yolundan aldırıp yarına kadar bir köşede beklensin."

Frosya Teyze çömeldiği yerden teğmene sert sert baktı. dudakları öfkeyle kabardı.

"Peki, Vasil Vasilyiç, şimdi gönderirim."

Konuşması çoktan bittiği halde Zotov elini elinden çekmediği için Valya ahizeyi bırakmadı yerine.

"Ha, bir de bu vagonları ilk fırsatta göndermeye çalış."

"Peki, Vasil Vasilyiç."

Valya neşeyle gülümsüyordu. Zotov, Dıgin'e döndü.

"Senin işin tamam, çavuşum."

Frosya Teyze demirci körüğü gibi derinden bir iç çekti, boğazını temizleyerek yerinden doğruldu.

Dıgin bir elini şakağına dayamış, konuşmadan öylece duruyordu. Miğferinin sarkan etekleri kulaklarını yana doğru itmişti. Bu duruşuyla ona asker demeye bin tanık isterdi.

Teğmen, Dıgin'i süzerek sordu:

"Yeni mi göreve başladın? Anlaşılan sivilken işçiydin."

Dıgin şükran dolu gözlerle teğmenin gözlerinin içine baktı.

"Evet."

"Bak, yakandaki üçgenin biri çıkmış. Unutma, tak onu."

"Yok... Kırıldı..."

"Miğferini de düğmele ya da arkaya it. Yağmurluğunu giyip hazırlanmış olan Frosya Teyze, Dıgin'den önce davranarak cevabını yapıştırdı:

"Nasıl itsin? Görüyor musun ipi kopuk! Hadi yavrum, gidelim."

"Peki, peki. Hadi, iyi yolculuklar! Yarın benim yerime başka bir teğmen gelecek. Seni hemen göndermesi için ısrar edersin."

Zotov odasına döndü, kapıyı kapadı. Dört ay önce kendisi de böyle kemerini bile bağlayamıyordu. Elini kaldırıp nasıl selam vereceğini bilmiyor, üstelik bunu çok tuhaf bir hareket olarak görüyordu.

Zotov masasına geçerken onu bekleyen adama:

"Oturun, oturun," dedi.

Kâğıdını açıp baktı.

"Peki, siz ne istiyorsunuz?"

"Ben... Katarımı kaçırdım."

Bunu söylerken suçlu suçlu gülümsedi yabancı adam.

Zotov kâğıdı okudu. Ryajsk komutanının verdiği yol belgesiydi bu. Gözleri hep yabancıda, birtakım sorular sormaya başladı Zotov.

"Soyadınız?"

"Tveritinov."

"Adınız, baba adınız?"

"İgor Dementyeviç."

"Yaşınız elliden fazla sanırım."

"Hayır, kırk dokuz."

"Katarınızın numarası kaçtı?"

"Bilmiyorum."

"Neden? Size söylemediler mi?"

"Hayır."

"Peki şuradaki numara ne ya? Bunu siz yazmadınız mı?"

(Kâğıdın üzerindeki 245413 rakamı, Zotov'un geçen gece Arçeda'ya gönderdiği katarın numarasıydı).

"Hayır, ben yazmadım. Ryarsk'taki komutana nerelerden ne zaman geçtiğimi söylemişim. Anlaşılan numarayı tahmin edip yazmış."

"Treni nerede kaçırdınız?"

"Skopina'da."

"Peki, nasıl oldu?"

Adamın etli dudaklarında üzüntüyle karışık bir gülümseme belirdi teğmenin bu sorusu üzerine.

"Ne yalan söyleyeyim, bendeki giyecekleri değiştirmeye gitmişim. Yiyecek bir şeyler almak istiyordum... O sırada katar gitmiş. Şimdi ne düdüğü çalıyorlar, ne çan, ne de radyo... Sessizce çekip gidiyorlar."

"Ne zaman oldu bu?"

"Önceki gün."

"Peki, katarınıza yetişebilecek misiniz?"

"Pek sanmam. Çünkü gidecek tren bulmak çok zor. Vagonların arasında yağmur ıslatıyor, vagon aralarında da fazla hava cereyanı var. Nöbetçiler görse koymazlar, o da ayrı. Konvoy vagonlarına ise yetkileri ya da yerleri olmadığı için almıyorlar. Bir keresinde öyle güzel bir yolcu trenine

rastladım ki, bayılırdınız. Ama her basamağında iki kondüktör. Binmek şöyle dursun, elini bile sürdürmüyorlar insana. Yük trenlerine binebilmek de sanıldığı kadar kolay değil. Lokomotifsiz beklerken hangi yöne gideceğini bilemezsiniz, kalktıkları zaman da yetişemezsiniz. Üzerlerinde nereden nereye gideceği yazılı değildir. Kimseden soramazsınız, casus sanırlar. Hele beni şu kılığımınla görürlerse... Bizde soru sormak başlı başına bir tehlike zaten."

"Tabii, savaş zamanı."

"Savaştan önce de öyleydi."

"Yok canım, ben fark etmedim."

"Öyleydi... Otuz yediden sonra."

"Neden otuz yediden sonra? Ne olmuştu ki o zaman? İspanya iç savaşı mı yoksa?"

Tveritinov bir daha gülümsedi suçlu suçlu.

"Hayır, değil..."

Boz renkli yumuşak atkısı ceketinin açık duran önünden inerek kemerinden aşağıya kadar sarkıyordu.

"Niçin üniforma giymediniz? Kaputunuz nerede?"

Tveritinov gülümsedi.

"Kaput alamadım. Bana vermediler."

"Peki, sırtınızdaki şu ceket nereden geldi?"

"Birisi verdi. İyi insan çok dünyada."

Zotov bir süre düşündü.

"Hımm. Siz ne dersiniz deyin, gene de çabuk gelmişsiniz. Dün sabah Ryajsk istasyon komutanının yanındaymışsınız, bu akşam buradasınız? Nasıl yaptınız bu işi?"

Tveritinov iri gözlerinin yumuşak, güven dolu bakışıyla Zotov'un gözlerinin içine baktı. Adamın konuşma tarzı, karşısındakinin kendi sözlerine itimat edeceğini anlayınca duruvermesi, ellerini sallamadan, yalnız parmaklarının hafif hareketiyle konuşmasına yardım etmesi, hepsi hepsi son derece hoşuna gitmişti Zotov'un.

"Şansım çok yardım etti. Bindiğim yarım vagonun bir istasyonda inmiştim... İki gündür demiryolu terimlerini epey anlamaya başladım. 'Yarım vagon'dan anladığım, vagona benzer bir tarafı, hiç değilse bir çatısı olmasıydı. İşte ben böyle bir vagona binmiştim. Meğer demir dipli bir çukur değil miymiş! Ne oturabilirsiniz, ne de bir yere dayanabilirsiniz!.. Eskiden kömür taşımışlar içinde, yolda bütün kömür tozları havaya kalktı. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi, anlayacağınız; Bunun

üstüne bir de yağmur yağınca varın sonunu siz düşünün."

Zotov kakkahayla gülmeye başladı. Gülerken dudaklarının ucunda kıvrılan çizgiler burnunun hizasına kadar varıyordu.

"Şans bunun neresinde, anlamadım! Bakın, elbiseniz ne hale gelmiş!"

"İşte bu yarım vagondan sonra açıldı şansım. Vagondan inmiş, güzelce silkindikten sonra elimi yüzümü yıkıyordum. O sırada bir de baktım, güneye doğru gidecek bir katar lokomotif bağlıyorlar. Hemen koşmaya başladım. Konvoy vagonu bulunmadığı gibi, bütün yük vagonları da mühürlüydü. O sırada bir de ne göreyim! Vagonun birinden bir adam çıkararak işini gördükten sonra kapısı açık duran vagona tekrar gitmiyor mu! Hemen daldım arkasından. İnanmazsınız, içerisi ağzına kadar pamuklu battaniye doluydu."

"Vagon mühürlü değildi demek."

"Yok efendim! Anlaşılan önceden battanileri beşer-onar balyalayarak istiflemişler, sonradan bu balyaların çoğu açılmış. İçine gömülüp rahatça yatılabilir. Birkaç kişi de uyuyordu zaten."

"Vay, vay, vay!..."

"Ben de üç-dört battaniyeye sarındım; öyle tatlı, öyle derin uyumuşum ki, yirmi dört saat sonra gözümü zor açtım. Gidiyor muyduk, duruyor muyduk, hiç farkında bile değildim. Tam üç gündür alamadığım erzakı mı da, savaşı da, her şeyi, her şeyi unuttum uyku sırasında. Düşümde yakınlarımı gördüm..."

Tıraşlı buruşuk yüzü aydınlandı adamın bunları söylerken.

Zotov sandalyesinden ileri fırladı.

"Dur bir dakika!... Aynı katar... ne zaman gelmiştiniz bakayım?"

"Çok değil. Şimdi indim, oradan buraya geliyorum."

Zotov kapıya koştu, hızla açarak dışarı fırladı.

"Valya! Valya! Valaşov'a gidecek tren bin kaçtı hele?"

"Bin iki."

"Halen burada mı?"

"Gitti."

"Emin misin?"

"Evet."

"Tüh, kahretsin! Biz de burada oturmuşuz, kâğıt karıştırmaktan başka bir işe yaramıyoruz. Yediğimiz ekmek haram vallahi. Çabuk Miçurinsk-Uralsk'a telefon et!"

Zotov tekrar kendi odasına koştu. Tveritinov'a o telaşla sordu:

"Vagonun numarasını anımsıyor musunuz?"

Tveritinov gülümsedi.

"Hayır."

"Vagon iki dingilli mi, yoksa dört dingilli miydi?"

"Ben bundan anlamam."

"Nasıl anlamazsınız? Yani büyük mü, küçük mü? Kaç tonluk vagondu?"

"Devrim savaşında: 'Kırk kişilik, sekiz atlık' denen cinstendi."

"On altı tonluktu, demek. Konvoy vagonu yok mu demiştiniz!"

"Evet, yoktu."

Valya odasından bağırdı:

"Vasil Vasilyiç! Askeri hareket memuru telefonda. Nöbetçi amirini isteyeyim mi?"

"Nöbetçi amiri şart değil. Belki katardaki askeri yük de değildir."

"Öyleyse, izin verirsiniz ben kendim konuşayım."

"Hadi, siz konuşun, Valya'cığım! Kim bilir, belki battaniyeler işgal bölgesinden getiriliyor. Aman dikkat etsinler, bakalım battaniyeler neyin nesiymiş... Sonra balyaları bağlamayı, vagonları mühürlemeyi de unutmasınlar. Siz durumu iyice anlatın işte..."

"Peki, Vasil Vasilyiç."

"Valeçka, size güveniyorum, değerli bir memursunuz."

Valya teğmene gülümsedi, saçları önüne döküldü.

"Alo! Miçurinsk-Uralsk!..."

Zotov kapıyı örttü. Heyecandan yerinde duramıyor, ellerini ovuşturarak odada bir ileri, bir geri dolaşıyordu.

"İş bitmiyor ki! Yardımcı da vermiyorlar... Battaniyeleri hiç bakmaz çalarlar. Belki bir kısmı çoktan gitmiştir bile."

Bir süre sonra yerine oturdu. Gözlüğünü çıkararak bezle silmeye başladı. Yüzü birden ciddi, telaşlı anlamını yitirerek, yeşil şapkasının koruduğu çocuksu bir görünüşe büründü.

Tveritinov sabırla bekliyordu. Pek ne neşeli olmayan bir bakışla karartma perdelerini, Kaganoviç'in demiryolu mareşali üniformasıyla çektiği renkli resmini, sobayı, kovayı, farası gözden geçiriyordu. Kömür tozuna bulanmış yünlü ceketini bu sıcak odada ona ağır gelmeye başlamıştı. Ceketini boynundan geriye doğru itti, atkısını çıkardı.

Teğmen gözlüklerini takarak Tveritonov'un yol belgesini eline aldı. Aslında tam bir belge de sayılmazdı bu. Adamın anlattıklarına göre tutulduğu için, doğru olduğu kadar yalan bilgiler de yazılmış olabilirdi. Emirlere göre kuşatmadan kurtulan erlere karşı son derece dikkatli olmak gerekiyordu. Hele bir de yalnız başınaysalar... Tveritinov konvoyundan Skopina'da geri kaldığını neyle kanıtlayacaktı? Belki de Povelets'te geri kalmıştı... Bu sırada bir görev için Moskova'ya ya da başka bir yere gitmiş olabilirdi. Ama çabuk yol alışı onun lehine bir durum yaratıyordu.

Peki, sözünü ettiği katardan indiği ne derece gerçeğe uygundu?

"Demek, yolda hiç üşümediniz!"

"Üşümedim ya. Hep böyle gitmeyi çok isterdim."

"Neden indiniz öyleyse?"

"Sizi görmek için. Ryajsk'ta böyle emir verdiler."

Tveritinov'un iri kafasında her şey büyüklüğüyle göze çarpıyordu. Geniş bir alnı, gür uzun kaşları, iri bir burnu vardı. Çenesinde ve yüzünde yarı yarıya kırla karışık düzgün bir sakal büyümüşü.

"Burasının Kreçetovka olduğunu nasıl anladınız?"

"Yanımda bir Gürcü uyuyordu, o söyledi."

"Asker mi? Adı nedir?"

"Bilmiyorum. Battaniyelerin arasından yalnız kafası görünüyordu."

Tveritinov neşesiz cevaplar vermeye başlamıştı. Her cevapta bir şeyler yitiriyordu sanki.

Zotov yol belgesini bir kenara koydu.

"Demek öyle. Daha başka belgeleriniz var mı?"

Tveritinov kederle gülümsedi.

"Yok. Bende belge nereden olabilir ki!..."

"Belgeye benzer bir şeyiniz de mi yok?"

"Yok... Son kuşatmada üstümüzde nemiz var. nemiz yok hepsini imha ettikti."

"Ama Sovyet bölgesine tekrar girdiğinizde elinize bir şeyler vermişlerdir herhalde. Öyle değil mi?"

"Böyle bir şey vermediler. Listemizi çıkardıktan sonra bizi kırkar kırkar kümelere ayırıp gönderdiler."

Doğru, bu da olabilirdi. Kümesinden ayrılmadığı sürece böyle birine kimlik belgesinin ne gereği vardı?

Fakat ne olursa olsun, dikkate değer bir yüzü olan bu adama karşı elinde olmadan duyduğu yakınlığı maddi bir kanıtla temize çıkarmalıydı Zotov.

"Cebinizin köşesinde kalmış bir şey, ne bileyim, bir kâğıt parçası da mı yok?"

"Fotoğraf olur mu? Ailece çektirilmiş bir iki resmim var."

"Gösterin, hadi."

İstemekten çok rica ediyor gibiydi Zotov.

Tveritinov kaşlarını kaldırdı, hafifçe gülümsedi. Şaşırdığı ya da anlatmak istediğini anlatamadığı için gülümsüyordu belki.

Tveritinov yol belgesini çıkardığı aynı cepten (düğmesi olmadığı için ötekine bir şey koymuyordu) turuncu bir kâğıt destesi çıkardı, bunu dizinde açtı ve dokuza on ikilik iki kart çıkardı. Her ikisine de önce kendisi baktıktan sonra, oturduğu sandalye ile masa arası fazla uzak olmadığı halde, yerinden doğrularak bunları teğmene verdi. Zotov eğilip aldı resimleri. Teğmen bunlara bakarken Tveritinov dizinin üzerinde kıvrık duran kâğıt destesini bir eliyle bastırarak oturduğu yerden resimleri görmeye çalışıyordu.

Resimlerden biri güneşli bir günde, küçük bir bahçede çekilmişti. Yaprakların küçüklüğü, ağaçların derinliğine görülebilmesi fotoğrafın baharın ilk günlerinde çekildiğini gösteriyordu. Çizgili bol elbisesi belinden büzülmüş on dört yaşlarında bir kız çocuğu vardı resimde. Açık yakasından dışarı fırlamış gibi duran boynu zayıf, uzundu. Resimdeki bu ince, uzun, hareketsiz yüzün sanki titrediğini sanırdınız. Resim bütünüyle körpeliği, anlatılamamışlığı anlatıyordu. İnsan baktıkça içi bir tuhaf oluyor, hüzünleniyordu.

Küçük kız pek hoşuna gitmişti Zotov'un. Dudakları titreyerek, fısıltı gibi çıkan bir sesle adını sordu. Tveritinov'un gözleri kapalıydı.

"Liyaliya," dedi daha yavaş bir sesle.

Sonra gözlerini açarak kendi kendini düzeltti:

"İrina."^[5]

"Ne zaman çekildi resim?"

"Bu yıl."

"Nerede?"

"Moskova yakınlarında."

"Liyalıya'cığım çekiyorum!" dedikten sonra fotoğraf makinesinin düğmesine basılabı tam altı ay geçmişti demek! Dile kolay, altı ay... O günden beri on binlerce ağaç gövdesi devrilmiş, yerden milyonlarca kara toprak fıskiyesi fıskırmıştı. İnsanlar, kimi Litvanya'dan yaya, kimi İrkutsk'tan trenle gelerek bu netameli curcunaya katılmışlardı. Şimdi, soğuk rüzgârın önünde oradan oraya savrulan sulusepkenin, inler gibi ses çıkaran katarların, gündüz bıkip usanmadan koşuşan, geceleyin de soğuk döşemelere serilip uyuyan insanların bulunduğu bu istasyonda kim inanırdı ki yeryüzünde böyle bir bahçecik, böyle küçük bir kız ve böyle cici bir giysi olsun!

İkinci fotoğrafta bir kadınla bir oğlan çocuğu sedire oturmuşlar, baştan başa resimlerle dolu kocaman bir kitaba bakıyorlardı. Anne de kızı gibi zayıf, inceydi, fakat uzun boylu olduğu gözden kaçmıyordu. Bu, gözleri cin gibi parlayan, yedi yaşlarındaki, dolgun yüzlü oğlan annesine bir şeyler anlatıyor olmalıydı. Çünkü kitaba değil de annesine bakıyordu. Gözleri babasının kiler gibi iri iriydi.

Ailede herkesin seçme olduğu belliydi. Zotov böyle ailelerin arasında bulunmamıştı hiç; fakat gerek Tretyakov resim galerisinde gördüklerinden, gerek seyrettiği tiyatro oyunlarından, gerekse okuduğu kitaplardan bu gibi ailelerin var olduğu anlayışı zihninde yer etmişti o farkına varmadan. Bu iki fotoğraftan huzur dolu bir hava yayılıyordu.

Zotov resimleri geriye verirken:

"Sıcak içerisi, ceketinizi çıkarın," dedi.

Tveritinov yün ceketini çıkardı, fakat onu nereye koyacağını bilemiyordu.

"Şuraya, kanepenin üzerine bırakın."

Zotov bunu söylerken kendisi koymak istiyormuş gibi kımıldandı.

Tveritinov'un yazlık üniformasının yırtıkları, yamaları, birbirinden değişik düğmeleri, gevşek sarıldığı için uçlan boşalan tozlukları, hepsi hepsi çıktı ortaya. Kırarmış saçların örttüğü bu iri kafanın yanında bu elbisenin onunla alay edencesine biçimsiz bir görünüşü vardı.

Tveritinov durup dururken hoşuna gitmemişti Zotov'un. Onun bu davranışları ölçülü adama karşı duyduğu sevgiyi gizleyemedi.

"Ne iş yaparsınız?" diye sordu saygıyla.

Fotoğrafları turuncu kâğıt destesinin arasına sokarken Tveritinov:

"Aktör," dedi.

Sonra söylediği kelime tuhaf bir şeymiş gibi güldü:

"Ya-a-a! Nasıl oldu da önceden anlamadım! Tıpatıp aktöre benziyorsunuz."

(Şimdi o kadar benzemiyordu artık.)

"Onur^[6] aktörüsünüz herhalde."

"Değilim."

"Nerede oynadınız?"

"Moskova'da, dram tiyatrosunda."

"Bir geziye çıkmıştık, Moskova'yı bir kere görebildim. Ama İvanavo'ya çok gittim. İvanavo'daki yeni tiyatro binasını gördünüz mü hiç?"

"Hayır, görmedim."

"Dışarıdan şöyle böyle bir görünüşü var. Gri betonarme bir kutu gibidir. Ama içerisi çok güzel. Tiyatroya gitmeyi çok severim. Yalnız eğlence değildir tiyatro, orada çok şeyler öğrenirsiniz, öyle değil mi?"

(Yanan trenin tamamlanmamış tutanakları iki günde zor biterdi. Fakat bu iş bir süre daha beklesindi. Büyük bir aktörle tanıştıktan sonra onunla bir saatçiğine konuşmak kendine daha çok çekiyordu insanı!)

"Hangi rollere çıktınız?"

"Çok... Bunca yıldan sonra hangisini söyleyeyim?"

Tveritinov bunu söylerken yüzüne gamlı bir gülümseme yayıldı.

"Ama gene de söyleyin. Ne gibi roller örneğin?"

"Yarbay Versin'in... Doktor Rank..."

Zotov bu rolleri hiç işitmemişti.

"Hımm... Gorki'nin piyeslerinde oynadınız mı hiç?"

"Oynamaz olur muyum!"

En çok Gorki'nin piyeslerini severim ben. Zaten onun bütün eserleri hoşuma gider. Bizim en zeki, en insan sever, en büyük yazarımızdır. Siz de öyle düşünmüyor musunuz?

Tveritinov'un bir cevap bulabilmesi için uğraştığı kaşlarının oynamasından belliydi. Ama bulamadığı için susuyordu.

"Sizin soyadınızı işittim gibime geliyor. Onur aktörü değil misiniz gerçekten?"

Zotov konuşmanın verdiği zevkten hafifçe kızarmıştı.

Tveritinov ellerini iki yana açtı.

"Onur aktörü olsaydım şimdi belki de burada bulunmazdım."

"Niçin? Ha, evet, o zaman sizi askere çağırmazlardı."

"Bizi onlar çağırmadılar. Biz kendimiz gittik. Gönüllü yazıldık."

"Öyleyse onur aktörleri de gönüllü yazılmışlardır herhalde."

"Herkes, herkes; yönetmenler en başta olmak üzere. Ama yazılanların listesini bir çizgiyle böldüler; çizginin üstüne düşenler kaldı, altına düşenler gitti."

"Askeri eğitim de gördünüz mü?"

"Birkaç gün. Sopalarla süngüleşme... Tahta küreklerle el bombası atma eğitimi..."

Tveritinov'un gözleri döşemede bir noktaya çakılıp kalmıştı. Hiç kıpırdamadan hep oraya bakıyordu.

"Sonra da silahlandırıldılar tabii."

"Evet, tam savaş alanına hareket edeceğimiz sırada tüfeklerimizi ellerimize tutuşturdular. Tıpkı doksan bir yılındaki gibi. Viyazma'ya kadar yaya gittik. Viyazma yakınlarında kuşatıldık."

"Çok ölen oldu mu?"

"Sanırım daha çok tutsak düşen vardı. Biz küçük bir grup, eskiden beri savaşan askerlerle birlikte kuşatmayı yaptık. Şimdi cephe çizgisinin nerelerden geçtiğini bile bilmiyorum. Haritanız var mı?"

"Harita yok, çünkü durum raporları açık değil. Ama ben size söyleyebilirim. Küçük bir toprak parçasıyla Sivastopol bizde, Taganrog bizde, Donbas bizde, Ama Oriyol ve Kursk onlarda..."

"Vah, vah, vah! Ya Moskova tarafı?"

"Moskova tarafını bilemeyeceğim. Epey yaklaştıklarını söyleyebilirim. Leningrad'la bağlantı çoktan kesik..."

Duyduğu acıdan Zotov'un gözleri kapanırken alınına kırışıklar yayıldı.

"Cepheye hiç gidemeyeceğim galiba," dedi üzüntüyle.

"Gidersiniz daha."

"Giderim belki, o da savaş bir yılda bitmeyeceği için."

"Öğrenci miydiniz savaş çıkmadan önce?"

"Evet. Aslını ararsanız savaşın ilk günlerinde tezlerimizi daha yeni hazırlıyorduk. Aralıkta da bitirip verecektik. Derken, herkesten planlarımı, çalışmalarımı istediler. Verdik biz de."

Zotov konuştuğu coşuyor, açılıyordu. Anlatacaklarını bitiremeyeceğinden korkuyor gibiydi.

"Enstitüdeki beş yılımız hep böyle geçti zaten. Okula yeni girmiştik ki, Franko başkaldırdı. Sonra Avusturya'yı verdiler Almanlara. Arkasından Çekoslovakya'yı... O sırada dünya savaşı çıktı. Arada bir de Finlilerle savaş... Hitler Fransa'ya, Yunanistan'a, Yugoslavya'ya saldırdı... Doküma makineleri bu kafayla insanın aklına girer mi hiç! Neyse, tezleri verdikten sonra çocukları Motorize ve Mekanize Akademisi'ne kursa gönderdiler. Fazlaca miyop olduğum için beni almak istemediler. Ben de seferberlik dairesinin altını üstüne getirdim, gide gele yol ettim orasını. Daha otuz yedi yılından tecrübem vardır... En sonunda Levazım Akademisi'ne giriş belgesini tutuşturdular elime. Neyse, aldım belgemi. Akademiye gitmeden önce Milli Savunma Bakanlığı'na uğradım. Beni yaşlı bir albaya götürdüler. Adamın acelesi varmış ki, çantasını kapamış, gitmek üzereydi. Dedim, böyle böyle, mühendisim, levazımcı olmak istemiyorum. 'Diplomanızı gösterin!' dedi albay. Ama elimde diploma yok... O zaman, 'Peki, sana bir soru soracağım, bilersen mühendissin. Söyle, krank nedir?' dedi. Albay sözünü bitirir bitirmez: 'Dönen bir eksene oturtulmuş, bir mafsalla eksene bağlı...' diye başlamıştım ki, albay Levazım kelimesini silerek Ulaştırma yazıverdi. Sonra çantasını kaptığı gibi çıktı. Sevincimden kabıma sığmıyordum. Hemen Ulaştırma Akademisi'ne gittim. Komutanlar için açılan kurstan başkası yokmuşmuş meğer orada da! Krank bile yardım etmedi, anlayacağınız."

Vasya gevezelik etmenin, anılarına dalmanın zamanı olmadığını biliyordu, fakat böyle insanı dikkatle dinleyen aydın bir kimseyle bir iki lâf edecek, içini dökecek fırsat da her zaman çıkmazdı karşısına.

Birden kendine gelerek:

"Sigara içiyor musunuz?" dedi. Çekmecedan yeni açılmış bir paket hafif tütün çıkarıp Tveritinov'a uzatırken göz ucuyla aktörün yol belgesine baktı, bütün adını gördü.

"Buyurun, İgor Dementyeviç, için. Tütün de var, kâğıt da. Bana veriyorlar ama kendim içmiyorum."

Tütün paketini görünce yüzü kıvançtan birden aydınlanan aktör yerinden doğruldu, paketi eğilip aldı, ama hemen sigarayı sarmadı. Önce ciğerlerine tütünün kokusunu çekti, bu sırada iniltiye benzer bir ses çıkardı. Sonra tütünün adını okudu, başını salladı. Ermenistan tütünüydü demek...

Kalın bir sigara sararak diliyle ıslatıp yapıştırdı. Tam bu sırada Vasya bir kibrit çaktı, ona doğru uzattı.

"Şu sizin pamuklu battaniyeler içinde sigara içen yok muydu?"

İgor Dementyeviç'in keyfi yerine gelmişti, kendini geriye atarak:

Farkında değilim, kimsede tütün kalmamıştır herhalde, dedi.

Sigarayı içerken zevkten gözlerini kısıyordu. Birden aklına gelmiş gibi:

"Bir ara otuz yedi yılından söz ettiniz. Pek anlamadım."

Vasya heyecanlı konuşmasına yeniden başladı.

"O yıllarda dünyanın durumunu siz de biliyorsunuz. İspanya'da savaş devam ediyor. Faşistler bir üniversite şehrine girmişler. Uluslararası savaş birlikleri toplanmış. Kuadelahara, Harama, Teruello!... Siz olsanız yerinizde durabilir misiniz? 'Bize İspanyolca öğretin,' diye dayattık, ama olmaz, ille Almanca öğretecekler. Bir yerden İspanyolca okuma kitabı, bir de sözlük buldum; başladım çalışmaya. Projeler, sınavlar vız geliyordu bana! Sizdeki devrimci ruh ölür mü hiç, bütün varlığımızla savaşa biz de katılmıştık işte. Ama gazetelerde öyle bir haber yok! Nasıl etsem de oraya bir düşebilsem diye çırpınıyordum. Düpedüz Odessa'ya gidip oradan bir gemiye binmek çocukluktan başka bir şey değildi. Üstelik sınır görevlilerinin eline düşmek de var. Seferberlik dairesinin bir şubesinden çıkıp öbürüne girdim, 'Ne olur, beni İspanya'ya gönderin,' diye önüme gelene dil döktüm. Güldüler, 'Aklını oynattın galiba, orada bizden kimse yok, gidip de ne yapacaksın?' diye benimle alay ettiler. Bakın, sigarayı seviyorsunuz, paketin hepsini alın yanınıza. Nasıl olsa başkasına ikram etmek için bulunduruyorum. Daha evde de var. Hayır, olmaz, torbanıza koyun şunu. Ha şöyle, ağzını da kapatın. Tütün şimdi kolay ele geçmez. Bulunsun yanınızda. Bir gün bir de baktım, 'Kızıl Yıldız'da (o sırada bütün gazeteleri okurdum) bir Fransız gazetecisinin yazısını basmışlar. 'Almanya ve S.S.C.B., İspanya'yı deneme poligonu yaptılar' diye yazıyor, Meraklıyımdır, hemen gidip kütüphaneden o nüshayı aldım, bu yazı için yayın müdürlüğünden bir yalanlama çıkacak mı diye birkaç gün bekledim. Hayır, çıkmadı öyle bir şey. Bunun üzerine doğrudan seferberlik daire başkanına çıktım. 'İşte,' dedim, 'yalanlama yok. Öyleyse bizim İspanya'da savaştığımız da bir gerçek. Beni oraya er olarak göndermenizi rica ediyorum!' Daire başkanı yumruğunu masaya vurdu. 'Seni buraya kim yolladı bakayım? Aklınca beni, kışkırtacaksın! Gerekirse çağırırız seni. Haydi, geriye çark, marş!'"

Vasya bunları anımsadıkça ta içten gülüyordu. Yüzüne aynı kırışıklıklar yayılmıştı gülerken. Aktörün yanında kendini çok serbest hissediyor, İspanyol denizcilerinin limanı ziyaretini, İspanyolca söylediği karşılık söylevini anlatmak için can atıyordu. Ondan sonra kuşatmadan kurtulan askerlerin durumunu soracak, böyle akli başında, olgun bir adamla savaşın gidişini konuşacaktı.

Ama Polşebyakına kapıyı araladı o sırada.

"Vasil Vasilyiç, hareket memuru 'yedi yüz doksan dört numaralı katarla bağlanacak vagonunuz var mı?' diye soruyor. Yoksa geçiş yoluna alacağız katarı."

Zotov çizelgeye baktı.

"Hangi katar? Povorino'ya gidecek olan mı?"

"Evet."

"Burada mı şimdi?"

"Hayır, on dakika sonra gelecek."

"Fazla yükümüz var sayılmaz. Nelerdi şunlar, söyler misin?"

"Eşya yüklü vagonlar, birkaç da yolcu vagonu."

"Tamam, çok iyi! Çok iyi! İgor Dementyeviç işte binip gideceğiniz bir tren size! Çok iyi bir katardır bu, hiç inmeden gidersiniz. Hayır, Valya benim kalan yüküm yok, katarı geçiş yoluna alabilirsiniz. Onlara söyle de şöyle yakına, birinci ya da ikinci yola alsınlar."

"Peki, Vasil Vasilyiç."

"Battaniye meselesini iyice anlattın mı?"

"Tamam, istediğiniz gibi, Vasil Vasilyiç."

Valya tekrar gitti.

"Çok yazık, size yiyecek bir şey ikram edemedim. Çekmecede hiç peksimet kalmamış."

Zotov böyle söyleyerek gene de ekmek kalıp kalmadığından emin olmak için çekmecenin gözünü açtı. Kuru erzak olduğu gibi duruyordu, fakat nöbet tutacağı için yanına aldığı peksimetleri daha sabahtan yemişti.

"Grubunuzdan ayrıldığınızdan beri bir şey yemediniz mi?"

Tveritinov elini yelpaze gibi açarak her düğmesi birbirinden değişik pis gömleğinin göğsüne koydu.

"Tanrı aşkına benim için tedirgin olmayın, Vasil Vasilyiç. Size sonsuz minnettarım. Şurada güzelce ısınıp kendime geldim. İyi bir insan olduğunuz muhakkak. Bu zamanda herkes yapmaz sizin bana yaptığınızı. Bundan sonra nereye gideceğimi, ne yapacağımı bana söyler misiniz lütfen!"

Bunları söylerken Tveritinov'un ne bakışında, ne de sesinde gerçekten de kederin izi yoktu.

Zotov ona nereye gideceğini, ne yapacağını açıklamak için can atıyordu.

"Önce Gryazi istasyonuna kadar gidin. Ne yazık ki harita yok. Gryazi'nin nerede olduğunu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz?"

"Pek değil... Adımı işittim gibi."

"Evet, tanınmış bir istasyondur. Gryazi'ye gündüz varırsınız, hemen bu kâğıdı alın. İşte ben de buraya uğradığınız için bir not koyuyorum. Bu kâğıtla komutana gidersiniz, levazım deposuna verilmek üzere bir emir yazar. Siz de bununla iki günlük yiyeceğinizi alırsınız."

"Çok teşekkür ederim."

"Ama geceleyin varırsanız sakın trenden inmeyin. Battaniyelere sarılıp uyuduğunuz katarı gözünüzün önüne getirin. İşte öyle rahat bir katar bu. Treniniz Gryazi'den Povorino'ya gider. Sanmam ki Povorino'da levazım deposu bulunsun, onun için orada da inmeyin. Tren sizi doğruca Arçeda'ya götürür. Arçeda'ya bu tren 245413 numarayla varacak."

Zotov böyle söyleyerek Tveritinov'a yol belgesini verdi. Tveritinov kâğıdı kapağı düğmeli cebine koyar koymaz sordu:

"Arçeda mı dediniz? Bu adı hiç işitmedim. Nereye düşüyor?"

"Stalingrad'a yakın sayılırsınız."

Stalingrad sözünü kendi kendine tekrarlarken Tveritinov başını salladı, alını kırıştı. Bu kelimeyi hatırlamak için kendini zorladığı belli oluyordu.

"Stalingrad neresi oluyor? Eski adını söyler misiniz. lütfen?"

Zotov'un içinden birden bir şeyler koptu, zihni allak bullak oldu. Olamaz, olamazdı böyle bir şey! Kulaklarına inanamıyordu. Sovyetler Birliği'nin bir yurttaşı Stalingrad adını işitmemiş olsun!..

Gene de kendini tutmasını bildi. Toparlandı. Gözlüklerini düzeltti, oldukça sakin bir sesle:

"Tsaritsın. Tsaritsın'dı eski adı."

(Demek kuşatmadan kurtulmuş bir asker değildi bu adam! Gizlice gönderilmişti! Casustu! Tavırlarından da anlaşılacağı gibi beyaz göçmenlerden biriydi.^[7]

"Ah, doğru, doğru... Tsaritsın... Tsaritsın savunması.

(Yoksa kılık değiştirmiş bir subay olmasın? Durup dururken harita istememişti... Nasıl olmuş da döküntü elbisesine kanmıştı!)

Rus dilinden çıkarılmalı uzun yıllar geçmiş olan subay^[8] kelimesi ona o kadar düşman geliyordu ki, söylemek şöyle dursun, kelimeyi aklından geçirmek bile Zotov'a süngü gibi batıyordu.

(Ah, ben ne salakmışım, ben ne salakmışım! Aman bozuntuya verme! Gözünü dört aç! Şimdi ne yapmam gerek?)

Zotov sahra telefonunun kolunu çevirerek uzun bir manyato yaptı.

Ahizeyi kulağına dayamıştı, yüzbaşının öbür uçtan cevabı vermesini bekliyordu.

Ama cevap veren yoktu.

"Vasil Vasilyiç, tütününüzün hepsini almakla iyi etmedim."

"Olsun. Alın..."

(Tüh, muhallebi çocuğu! Gevşedin düşmanının karşısında. Ona nasıl ikramda bulunacağını şaşırдын!)

"Madem öyle, bir sigara daha tütüreyim izin verirsiniz. Yoksa gideyim mi istiyorsunuz?"

(Gitmek mi! Parlak bir fikir! Açık verdiğini anladı, şimdi de sıvışmak istiyor.)

"Hayır, burada için. Sigara dumanını severim."

(Ben şimdi ne uydurayım? Bunu nasıl başaracağım?)

Üç manyato daha yaptı. Karşı telefonu açtılar.

"Buyurun, nöbetçi er."

"Ben Teğmen Zotov."

"Buyurun, teğmenim."

"Guskov yok mu? Nerede?"

"Dışarı çıktı... teğmenim."

"Ne demek dışarı çıktı? Nereye gittiğini bilmiyor musun? Beş dakika sonra odasına gelmesi için elinden geleni yap oğlum."

(Gene kadına gitti, namussuz!)

"Başüstüne, komutanım!"

(Şimdi başka ne yapacağım?)

Zotov bir yaprak kâğıt aldı, sırtını Tveritinov'a dönerek iri harflerle şunları yazdı: "Valya. Odama gelin ve 794 numaralı katarın bîr saat geç geleceğini söyleyin."

Kâğıdı katladı, daha kapıdayken elini uzatarak bağırdı:

"Bayan Podşebyakina! Alın şunu. Göndereceğiniz katar için."

"Hangi katar, Vasil Vasilyiç?"

"Numarası burada yazılı."

Podşebyakina şaşırды, kalkıp kâğıdı Zotov'un elinden aldı. Beriki hemen odasına döndü. Tveritinov giyinmeye başlamıştı. Yüzünde babacan bir anlatımla sordu:

"Treni kaçırmayız, değil mi?"

"Yok, bize haber verirler."

Zotov Tveritinov'a bakmadan odada dolaşmaya başladı. Kemerinin altından çıkan gömleğini içeriye doğru itti, arkasına kayan tabancasını düzeltti. Aklına yapacak başka bir şey gelmiyordu, konuşacak bir şey de yoktu.

Yalan söylemeyi hiç beceremezdi.

Tveritinov konuşsaydı ya hiç olmazsa! Ama o da ağzını açmıyordu.

Pencerenin ötesinde rüzgârın oradan oraya savurduğu su, borudan şarılıyla akıyordu.

Teğmen masanın bir köşesinde durdu, oraya yaslanarak tırnaklarını seyretmeye koyuldu.

(Değişikliği sezdirmemek için Tveritinov'a eskisi gibi bakması gerekiyordu, fakat yapamıyordu bunu işte.)

"Bayrama birkaç gün kaldı demek."

Zotov yanındaki adamın vereceği karşılığı merakla bekledi.

("Hangi bayram?" diye sorsa son kuşkusunu da kalkardı ortadan.)

Beriki:

"Öyle... dedi sakın bir sesle."

Teğmen bir an adama baktı, Tveritinov başını sallarken sigarasını tütürüyordu.

"Ne dersiniz, Kızıl Meydan'da tören yaparlar mı?"

(Tören mi olurmuş bu zamanda! Zotov hiç sanmıyordu. Laf olsun diye sormuştu bunu.)

Kapı çalındı.

"Girebilir miyim, Vasil Vasilyiç?"

Valya başını kapıdan içeriye uzattı. Tveritinov onu görünce hemen yerdeki torbasına sarıldı.

"Yedi yüz doksan dört'ü yolda durdurmuşlar. Bir saat geç gelecek."

"Bakın siz şu işe! Yazık oldu! Peki, Bayan Podşebyakina," diye karşılık verdi Zotov.

(Sesinin yalancı tonu o kadar belliydi ki, kendisi bile şaşırıldı.)

Valya gözden kayboldu.

Pencerenin hemen arkasından, birinci yoldan, durmak için yavaşlayan bir trenin takırdısı, lokomotifin gittikçe azalan sesi geliyordu. Odanın içinde, ta dipten gelen bir sarsıntı hissettiler.

Zotov aklından geçenleri mırıldanıyordu.

"Şimdi ne yapacağım? Tamam, levazım deposuna gidecektim."

Tveritinov. torba elinde, gülümseyerek ayağa kalktı.

"Ben de çıkayım öyleyse. Bekleyecek bir yer bulurum nerede olsa."

Zotov çividen kaputunu aldı.

"Bu soğuk havada nerede bekleyeceksiniz? İstasyonun küçük salonuna hiç girmeyin. Döşemelerde bile yatıyorlar. Haydi, siz de benimle birlikte depoya gelin."

Söylediklerinin pek inandırıcı olmadığını düşündüğü için ve kızardığını hissederek:

"Belki... orada size... yiyecek bir şey de bulurum," dedi.

Tveritinov pek sevinmeyecek sanıyordu, ama adamın sevinçten yüzü aydınlandı.

"Sizin bu yaptığınız iyiliği kimse yapmaz! Sizden bunu isteyemem, Vasil Vasilyiç."

Zotov masanın gözünü yokladı, kasanın kapısını kapattı. ışığı söndürdü.

Hadi gidelim.

Kapıyı kaparken de Valya'ya seslendi:

"Telgraftan isterlerse hemen döneceğimi bildirin."

Tveritinov önden yürüyordu. Ceketinin tuhaflığı, bacaklarına sardığı, fakat gevşeyip düşmeye yüz tutan tozlukları en başta göze çarpan şeylerdi bu alaca karanlıkta.

Küçük mavi bir lambanın iyice aydınlatamadığı soğuk koridordan geçip perona çıktılar.

Ufuk çizgisi belli olmayan karanlık gökyüzünden, yağmurla kar arası, daha iyice beyazlaşmamış, ağır soğuk kırpıntılar dökülüyordu yere eğik düşerek.

Tren birinci peronda durmuştu. Gökyüzünden daha koyu olduğu için vagon araları ve sırtları güçlükle seçiliyordu. Lokomotifin bulunduğu sol tarafta rayların arasına dökülen kızgın ateş parçalarından ve kazan ocağından yayılan ışık, lokomotifin çevresini aydınlattı koyu bir parıltıyla. Lokomotifin üzerinde duran yuvarlak, yeşil tek bir ışık gökyüzüne asılmış gibiydi. Sağda trenin kuyruk tarafında ateş püsküren bir fiskiye vagonların üstüne kıvılcım saçıyordu.

Daha çok kadınların bulunduğu bir insan kalabalığı birbirini ite kaka bu hayat kıvılcımlarına doğru koşuyordu. Ahlayıp oflamalarından sırtlarında görünmeyen kocaman yükler var sanırdınız. Ellerinden tutup sürükledikleri çocukların kimi sesini çıkarmıyor, kimi ağlıyordu. Sandığa benzer iri bir şey götüren iki kişi ıkına sıkına yanlarından geçerlerken Zotov'a çarptılar. Bir başkası daha bir sandığı

peronda gıcırtyla sürükleyip götürüyordu. (Tek başına yolculuk yapmanın bile bir dert olduğu şu sırada herkes bir de bebeğini, ninesini, kaldırılamayacak ağırlıktaki çuvalını, sedir büyüklüğünde sepetini, büfe büyüklüğünde sandığını yanında götürmeye çalışıyordu.)

Lokomotiften dökülen küller, konvoy vagonundan çıkan kıvılcımlar, hat boyunca ta uzakta yarı gizlenmiş ışığıyla parlayan bir fener ve semaforlar olmasa, burasını, birçok katarın bir araya geldiği bir istasyon değil, içerisinden yol iz geçmeyen ulu bir orman ya da her yılki ağır değişimiyle kışın gelmesine hazırlanan karanlık bir dağ başı sanırdınız. Ama hayır, kulağa birtakım sesler geliyordu: Bağlanan vagonların şakırtıları, makasçının düdüğü, iki lokomotifin poflaması, trenin yanında biriken insanların ayak sesleri, bağırıp çağırılmaları... Bir istasyonda burası.

Zotov perondan geçite doğru yürüyerek:

"Bu tarafa!" dedi.

Mavi kâğıt yapıştırdığı el feneriyle Tveritinov'un basacağı yerleri aydınlattı birkaç kere.

Tveritinov uçmasına ramak kalan şapkasını daha başındayken yakalayarak:

"Of, amma da esiyor!" dedi.

Teğmen susuyordu. Tveritinov konuşmaya gene kendisi devam etti:

"Kar deseniz kar değil. İnsanın yakasının içine nasıl da giriyor!"

Fakat yakası yoktu ki.

Bir süre sonra:

"Burası çok çamurludur," dedi teğmen.

Hemen arkasından da bir karış basılacak kuru yer bulunmayan vıcık vıcık çamura daldılar.

Kulakları sağır eden bir bağırmaıyla Tveritinov irkildi birden.

"Dur! Gelen kim?"

Hemen yanlarındaki bir nöbetçiydi bağırın.

"Teğmen Zotov."

Topuk boyu çamurlardan bazen ayaklarını zor kurtararak deponun yanından dolaştılar ve öbür tarafta bulunan merdivenlerden yukarıya çıkmaya başladılar. Merdivenlerden yürürken temizlemek için ayaklarını sertçe basamaklara vuruyorlar, omuzlarından sulu karı silkeliyorlardı. İçeriye girince teğmen el fenerini bir kere daha yaktı, böylece boş bir masayla iki yanında sıralar bulunan bir odaya girdiklerini anladı Tveritinov. Erlerin hem yemek yedikleri, hem de çalıştıkları bir yerdi burası. Uzun zamandır elektrik çekecek kablo bulamadıkları için, duvarları tahta kaplı bu badanasız oda, masada

duran bir gemici fenerinin fersiz ışığıyla aydınlanıyordu. Köşeler karanlıkta kalmıştı.

Nöbet odasının kapısı açıldı ve arkası elektrik ışığından aydınlık, önü ise karanlıktan görünmeyen bir er belirdi kapıda.

Zotov:

"Guskov nerede?" diye sordu sertçe.

Biraz önce bağırın aynı ses işitildi dışarıdan:

"Dur! Gelen kim?"

Merdivenlerde ayak patırtıları işitildi, biraz sonra da Guskov ile arkasından bir er içeriye girdiler.

Guskov eliyle selâma benzeyen bir hareket yaptı.

"Buyurun, teğmenim! Beni çağırmışsınız."

Her zaman biraz küstahça davranan Guskov'un yüzünde, teğmen, odanın loşluğunda bile belli olan, canı sıkkın bir adamın yüz hatlarını seçti. Amiri olmadığı halde teğmen neden ikide birde onu rahatsız ediyordu?

Zotov öfkeli bir sesle bağırdı:

"Çavuş Guskov! Bölgenizde kaç nöbetçi var?"

Teğmen şimdiye kadar hiç bağırmadığı için korkmaktan çok şaşırın Guskov sakin bir sesle cevap verdi:

"İki. Ama biliyorsunuz..."

"Ben bir şey bilmiyorum! Nöbet çizelgesinde kaç kişi varsa siz de o kadar koyacaksınız, çavuşum!"

Guskov dudakları tekrar küstahça titreyerek emrini verdi:

"Er Bobnev! Silahınızı alın, nöbet yerinize gidin."

Guskov'u çağırmaya giden er döşemeyi gümbür gümbür döverek komutanların yanından geçti, arkadaki odaya girdi.

"Çavuşum, siz de benimle birlikte nöbetçi âmirliğine gelin."

Guskov ortada bir şeyler döndüğünü sezmeye başladı.

Er Bobnev elinde süngü takılı bir tüfekte tekrar kapıda görüldü, içerde bulunanların yanından ölçülü adımlarla geçti, yemek odasının girişinde nöbetçi pozuyla dikildi.

(Zotov'a eski ürkekliği geldi birden. Söylemek istediği kelimeler ağzından çıkmıyordu.)

Başımı kaldırıp güçlükle Tveritinov'un yüzüne bakarak:

"Siz..." dedi yumuşak bir sesle.

Sonra bir an durakladı.

"Benim başka bir işim çıktı. Siz burada oturun biraz. Fazla beklemezsiniz."

Tveritinov'un kepli kocaman başı, bunun duvardan tavana kadar uzanan titreşen gölgesi pek tuhaf görünüyordu. Çenesinin altında çaprazlanan atkısı sanki boğacakmış gibi boynuna dolanmıştı.

"Vasil Vasilyiç, beni burada mı bırakıyorsunuz? Ama treni kaçırdım sonra! İzin verirseniz trene gideyim."

"Hayır... Siz burada kalacaksınız."

Zotov bunu söyler söylemez kapıya yürüdü. Durumu yeni kavrayan Tveritinov teğmenin arkasından haykırdı:

"Beni geciktiriyorsunuz. Ama neden teğmenim? Bırakın konvoyuma yetişeyim."

Teşekkür ettiği zamanki gibi elini yelpaze biçiminde açıp göğsüne koyarak bir iki adım yürüdü teğmenin arkasından. Ama nöbetçi görevini anladığı için süngülü tüfeğini ileri doğru eğerek onu engelledi.

Zotov elinde olmadan geriye döndü ve Kral Lir'in, tabutlukta, fersiz bir fenerin yarı aydınlattığı umutsuz yüzünü gördü.

"Ne yapıyorsunuz! Durun! Düzeltilmesi zor bir yanlışlık sizin bu yaptığımız!"

Tveritinov'un sesi çanın çınlaması gibi uğultulu çıkıyordu.

Zotov eşiği geçmeden önce ayağıyla yoklayarak:

"Merak etmeyin, merak etmeyin!" dedi. "Ufak bir meseleyi aydınlığa kavuşturmamız gerek."

Teğmenin arkasından Guskov da çıktı.

Askeri hareket memurunun odasının önünden geçerlerken teğmen:

"Bu katarı bekletin biraz," dedi.

Kendi odasına girip masaya oturdu ve yazmaya başladı:

"Hareket Merkezi İstihbarat Şubesi'ne:

İş bu belge kendisini İgor Dementyeviç Tveritinov olarak tanıtan ve 245413 numaralı katarını Skopina'da kaçırdığım ileri süren bir er hakkında düzenlenmiştir. Kuşatmadan kurtulduğunu söyleyen bu erle yaptığım konuşmada..."

"Çavuş! Yanına bir er al ve depoda bekleyen adamı Hareket Merkezine götür."

Aradan birkaç gün geçti. Bayramı da kutladılar.

Ama yabancı adamın tatlı gülümseyişi ve çizgili giysisiyle resmini çektiği kızı bir türlü gözünün önünden gitmiyordu Zotov'un.

Herhalde her şey gerektiği gibi yapılmıştı.

Ama öyle miydi acaba?

Bu adamın kılık değiştirmiş bir kundakçı mı yoksa gerçekten suçsuz biri mi olduğunu öğrenmeyi ne kadar isterdi!

Bir gün Hareket Merkezini telefonla aradı.

Bir kasımda size Tveritinov diye birini göndermiştim. Nasıl, durumu belli oldu mu?

Telefondaki ses sertti.

"Daha belli değil... Dinleyin, Zotov, düzenlediğiniz tutanağın yüzde seksen yanan mallarla ilgili bölümü pek anlaşılıyor. Önemli bir mesele bu, korkarım birisi başınıza çorap örecek."

Zotov kış boyunca aynı istasyonda komutan yardımcısı olarak görevini sürdürdü. Telefonu açıp o adamın durumunu sormak isteği ile kıvranıyordu, ama her seferinde hareketinin kuşkuyla karşılanacağını düşünerek bu isteğinden vazgeçiyordu.

Bir gün Hareket Merkezinden bir mesele için savcı göndermişlerdi. Zotov iş arasında birden aklına gelmiş gibi sordu:

"Tveritinov adında birini tanıyor musunuz, efendim? Sonbaharda size göndermiştim de..."

Savcı büyük bir adam tavrıyla kaşlarını çattı.

"Niçin soruyorsunuz?"

"Hiç... Merak ettim de... bir sonuca bağlandı mı diye..."

"Merak etmeyin, bizde kimsenin işi yarım kalmaz, Sizin adamınızın dosyası da bir sonuca bağlanacak

elbet."

Fakat Zotov bu adamı yaşadığı sürece unutamadı.

Matriyona'nın Evi

Aşağıda anlatacağım olaydan en azından bir buçuk iki yıl sonra bile trenler Moskova un yüz seksen dört kilometre ilerisinde birden yavaşlar, sanki yollarını yoklaya yoklaya yürümeye başlardı. Yolcular hemen pencerelere, sahanlıklara üşüşürlerdi. Yolu mu onarıyorlardı, yoksa tren raydan mı çıkmıştı?

Hayır. Geçidi aşar aşmaz tren yeniden hızlanır, yolcular da yerlerine otururlardı.

Neden böyle yavaşladıklarını yalnız makinistler bilirlerdi.

Bir de ben...

1953 yılı yaz aylarıydı. Cayır cayır yakan tozlu çölden^[9] geriye dönerken Rusya olsun da neresi olursa olsun diye düşünüyordum. Oysa yurdumun hiçbir köşesinde ne beni çağıran, ne de bekleyen kimsem vardı, çünkü gidişimden sonra dönüşüm yalnızca on yıllığına gecikmişti. Tek istediğim, geniş yapraklı ağaç ormanlarının uğuldadığı serin orta kuşak iklimine kavuşmak, eğer kaldıysa, hâlâ bir yerlerde yaşıyorsa, el değmemiş eski Rus ülkesinin kucacağına atılmak ve orada yerleşmekti.

Son bir yıl içinde Uralların Batı tarafında bana ancak teskere taşıma işi vermişlerdi. Şöyle doğru dürüst bir yapının elektrik işlerini bile çok görüyorlardı. Oysa ben öğretmenlik yapmak istiyordum. Durumdan anlayanların bana durmadan söyledikleri, boşu boşuna geriye döndüğümdü, onlara göre bilet için ödediğim paraya yazıktı.

Fakat işte işler yoluna girmeye başladı. Halk Eğitimi... Bölge Müdürlüğü merdivenlerini çıkararak kadro şubesini sordum. Bana gösterdikleri yere varınca epey şaşırdım doğrusu. Çünkü burası artık siyah deri kaplı kapıdan girilen bir oda değil, eczanelerde olduğu gibi, camekânla ayrılmış bir bölmeydi. Pencereye korka korka yaklaştım, selâm vererek:

"Tren yolundan uzakça bir köyde matematik öğretmenine ihtiyacınız var mı? Hem orada yerleşmek de istiyorum," dedim.

Belgelerimi inceden inceye gözden geçirdiler, bir odadan çıkıp ötekine girdiler, sağa sola telefon ettiler. Onlar için de az rastlanan biriydim ben, çünkü herkes şehir isterdi, hem de en büyüğünden. Ve birden bana istediğim yeri verdiler: *Visokoye Polye*.^[10] Adı bile insanı neşelendirmeye yeterdi.

Adı yanıltmamıştı beni. Küçük küçük tepelerin uzanıp gittiği bir düzlükte, gene böyle bir tepenin üzerine kurulmuş, ormanlarla çevrili, bir bendi, bir de gölcüğü olan ufacık bir köydü burası. Yaşadığım kadar yaşadıktan sonra burada ölsem gam yemezdim.

Bir gün koruluğa giderek bir kütüğün üstüne oturdum ve yemek içmek gereksinmesini duymasam da hep burada otursam, bir de el ayak çekildiği, radyoların bile sustuğu geceler dalların çatımın tepesinden hışırdamasını dinlesem diye düşündüm.

Heyhat! Köyde ekmek bile pişirilmiyordu. Kimseden yiyecek bir şey alamazdınız. Herkes ilçe merkezinden çuval çuval yiyeceğini taşıyordu.

Tekrar kadro şubesine koştum, pencerenin önünde dil dökmeye başladım, önce beni dinlemek bile istemediler. Sonra gene odadan odaya koşturdular, bir yerlere telefon ettiler, kapıları açıp kapadılar ve emir kâğıdının başına 'Torfoprodukt'^[11] kelimesini yazdılar.

Ne biçim bir kelimeydi Torfoprodukt? Turgenev Rusça'da böyle bileşimlerin yapılabileceğini nereden bilecekti!

Torfoprodukt'un kararmış, köhne, geçici, ahşap istasyon binasında şu levhayı okudum ilk varışta: "Trene gar tarafından bininiz!" Levhayı, üzerine çiviyle kazınan eklemenden sonra: "Trene gar tarafından ve biletsiz bininiz!" diye okumak da mümkündü. Gişenin önüne; "Bilet yok" diye yazmışlardı, silinmemesi için derince kazarak. Bu eklemelerin asıl anlamını daha sonra kavradım. Torfoprodukt'a gelmek kolaydı, gitmek ise bir dert.

Devrim öncesi ve devrim süresince bu istasyon çevresinde de balta girmemiş, yol iz vermeyen ormanlar varmış. Sonra turba işçileri, kooperatif çiftliğinde çalışanlar hepsini kesmişler. Kooperatif başkanı Şaşkov bile birkaç hektar ormanın dibini kazmış, elde ettiği keresteleri uygun bir fiyatla Odessa bölgesine göndermişti.

Köy, turba çıkarılan ovaya düzensiz bir şekilde yayılmıştı. Otuz yıllarının birbirine benzeyen barakaları yanında, ellilerin cephesi oyma işlemeli, verandaları camlı küçük evleri vardı. Bu küçük evlerin içinde tavana kadar yükselen tahta perdeler olmadığına göre, dört gerçek duvarı bulunan bir odayı kendim için kiralamak nasip, olmayacaktı.

Köyün üstünde bir fabrika bacası tütüyordu. Evlerin arasına, şuraya buraya dar bir demir yolu hattı döşemişlerdi. Bacasından koyu dumanlar çıkaran küçücük lokomotifler kulakları sağır edercesine düdük çalarak vagonlar dolusu koyu sarı turba yığınlarını, turba kalıplarını, briketlerini oradan oraya taşıyorlardı. Yanılmadan bir tahminde bulunabilirdim: Geceleri kulüp kapısının üstünde kocaman bir radyo bas bas bağırarak, sokaklarda birbirinin karnını deşmek için fırsat gözleyen sarhoşlar kol gezecekti!

Rusya'nın sessiz bir köşesi için kurduğum düşler işte beni nereye getirmişti!.. Oysa bırakıp geldiğim köyde beni barındıracak, cephesi ıssız ovaya bakan kerpiçten bir kulübem vardı. Geceleri serin bir yel eser, tepemde yalnız yıldızların süslediği gök kubbe yükselirdi...

İstasyondaki tahta sırada uyku girmemişti gözüme. Şafakla birlikte kalktım ve köyü dolaşmaya başladım. Gözüme küçük bir pazar yeri ilişti o sırada. Sabahın bu erken vakti pazarın tek kadın satıcısı süt satıyordu. Bir şişe aldım, hemen oracıkta içtim.

Konuşması beni şaşırtmıştı kadının; konuşmuyor, sanki aşk şarkısı söylüyordu. Beni Asya'dan buralara sürükleyen, özlemine çektiğim konuşmanın ta kendisiydi bu.

"İç, iç; canının istediği kadar iç. Buralıya benzemiyorsun sen, nerelisin?"

Gülümsedim.

"Siz nerelisiniz?"

Burada herkesin turba çıkarmadığını, demiryolunun arkasında bir tepe, bu tepenin arkasında da Talново köyünün bulunduğunu öğrendim ondan. Yüzyıllar öncesinden kalan, çevresi ormanlık bir köydü burası. Talново'nun ötesinde başka köyler art ardına sıralanıyordu. Demiryolundan gittikçe uzaklaşarak göllere kadar varan bu köyler şunlardı: Çaslitsı, Ovintsı, Spudni, Şevvertni, Şestimirovo.

Adları bile insana huzur veren köyler. İşte eski Rusya'nın kalıntıları!..

Az önce ahbab olduğum kadından pazar bitince beni Talново'ya götürmesini, oda kiralayabileceğim bir ev bulmada bana yardımcı olmasını rica ettim.

Elverişli bir kiracı sayılırdım. Çünkü aylık kiradan başka okulun vereceği bir kamyon dolusu turba getirecektim. Kadının yüzünden o cana yakınlık silindi birden, ciddileşti. Kendi evinde boş oda bulunmadığı için bayağı hayıflandı. Bir de yaşlı annelerine bakıyorlardı çünkü. Bunun üzerine beni akrabalarına, oradan da tanıdıklarına götürdü. Fakat hiçbir evde ayrı bir oda bulamadık; ya kendileri zor sığıyorlar ya da gürültülü bir ev oluyordu.

Geze geze bendin altında kaldığı için kurumaya yüz tutmuş bir dere kıyısına, küçük bir köprünün yanına vardık. Bütün köyü dolaşsam böyle güzel bir yer bulamazdım. Birkaç söğüt, yana doğru bel vermiş bir evceğiz, bendin üstünde yüzen ördekler, kıyıya çıkarak silkelenen kazlar...

"Bir de Matriyona'ya mı uğrasak, ne yapsak!" dedi kararsızca. "Yalnız onun evi biraz dağınıktır. Sık sık hastalandığı için ev işlerine boş verdi."

Matriyona'nın evi hemen yakındaydı. Kuzeye dönük, boyasız, tahta kaplı yüzünde bir sıra üstüne dört penceresi, iki yamaçlı çatısı, küçücük penceresi boyanmış ufak bir çatı odası vardı. Ancak, tahta kaplamalar çürümeye yüz tutmuştu; bir vakitler dayanıklı olsun diye yapılan temel direkler ve ana kapı, köhnelikten rengini atmış, çatlayıp yarılmıştı.

Bahçe kapısı sürgülüydü, kılavuzum kapıya vurmada elini alttan soktu ve hayvanlara karşı pek sade bir buluş olan sürgüyü çekti. Küçük avlunun üstü örtülü değildi. Aynı noktadan başlıyordu evin bölmelerine giden bütün yollar. Giriş kapısından sonra ileri doğru yükselen merdivenler çatının altındaki yüksek tavanlı geniş sofaya çıkıyordu. Soldan yukarı çıkan merdivenler üst kattaki ocaksız başka bir odaya, bunun altındaki merdivenler de bodruma götürüyordu. Sağda ise asıl oturma odası, bunun üstünde çatı boşluğu, altında başka bir oda.

Çok eskiden büyük bir aile için sapasağlam yapıldığı belliydi, ama şimdi altmışına merdiven dayamış yalnız bir kadın yaşıyordu içinde.

Sağdaki odaya girdiğimde kadıncağz hemen kapının dibindeki Rus fırınının^[12] üzerinde yatıyordu. Çalışan bir insan için hiçbir değeri olmayan, rengi belirsiz, koyu paçavralarla örtmüştü üstünü.

Bu geniş oda, özellikle de pencerelerin önü, taburelere, sıralara dizilmiş saksılar, tekneler dolusu

çiçeklerle süslüydü. Bu konuşmayan canlı varlıklar ev sahibesinin yalnız geçen yaşamını dolduruyor olmalıydılar. Kuzeye dönük odaya giren aydınlık, pek sere serpe boy vermiş bu bitkiler yüzünden daha da azalmıştı. Yarı karanlıkta, üstelik fırın bacasının arkasında kalan kadının yuvarlak yüzü hastalıklı, soluk görünüyordu. Gözlerinin donukluğundan hastalığın canına tak ettiği belliydi.

Başı kapıya doğru dönük, yüzükoyun, yastıksız yattığı yerden benimle konuşmaya başladı. Onu dinlerken ayakta duruyordum. Evine kiracı almaya can atan bir görünüşü yoktu. Anlattığına göre hastalık hep nöbet nöbet geliyormuş. Şimdi birazcık başını kaldırabilmiş.

"Şöyle bir iki gün gelir gider. Kalkıp da size yemek hazırlayacak halimin kalmamasından korkarım. Yoksa ne olacak, eve acımam, gelin oturun."

Ondan sonra daha rahat edebileceğim birkaç evin adını vererek bu evleri görmem için gönderdi. Fakat kaderim belli olmuştu. Bakmak ihtiyacını bile duymayacağım bulanık bir aynası bulunan, duvarlarına süs olsun diye ucuz bir kitap reklamı, bir de ürün toplama afişi yapııştırılmış bu loş odaya yerleşmeye karar verdim.

Matriyona Vasilyevna, gidip köyü bir kere daha iyice dolaşmamı söyledikten sonra evine ikinci gelişimde de uzun zaman beni kiracı almaya razı olmadı.

"İş yapamam, yemek pişiremem, rahat etmezsiniz!" diyordu durup durup.

Ama beni ayakta karşılamıştı gene de, tekrar geldiğim için gözleri sevinçle parlıyordu.

Kirayı, okulun vereceği turbayı konuşup anlaştık.

Sonra öğrendim ki, Matriyona Vasilyevna'nın yıllar yılı tek kuruşluk geliri yokmuş. Emekli aylığı bile bağlamamışlardı. Akrabalarından yardım eden kimsesi çıkmamış. Kooperatif çiftliğinde para ödenerek değil, ellene ellene kir bağlayan deftere her iş günü için konan bir çizgi karşılığında çalışmış.

Matriyona Vasilyevna'nın evine yerleştim böylece. Sağdaki odayı bölmeye bile gerek görmedik. Onun yatağı hemen kapının dibindeki fırının yanında, benimkisi ise pencerenin önündeydi. Güzelim çiçeklerini sağa sola iterek pencerelerden birinin yanına da küçücük masamı yerleştirdi. Köyde elektrik vardı, daha yirmi yıllarında Şatura'dan çekmişlerdi. Gazeteler "İlyiç'in^[13] lâmbaları" diye yazmış, köylüler gözlerini belerte belerte "Işık babamız!" demişlerdi.

Köyün az çok varlıklıları için Matriyona'nın evi özenilecek bir yer değildi hiç de. Ama biz o sonbaharı ve kışı Matriyona ile birlikte oldukça rahat geçirdik. Yağan yağmurun tavandan akmaması, buz gibi esen rüzgârın odanın sıcaklığını hemen alıp götürmemesi yetiyordu bize. Sabahları ters yönden esen rüzgârın odamızı soğutmasına da pek aldırmıyorduk.

Evin içinde Matriyona ile benden başka bir kedi, pek çok sıçan; bir sürü de hamamböceği yaşıyordu.

Kedi yaşlı, üstelik topaldı. Matriyona acıdığı için eve getirmiş, o da alışıp kalmıştı. Kedi gerçi dört ayağıyla yürürdü ama birisi sakat olduğu için bunun üstüne basamaz, basbayağı topallardı. Ocağın

üstünden döşemeye sıçraması kedilerin yumuşak atlayışına benzemezdi hiç. Üç ayağının üçüne birden 'pat' diye bir sıçrayış. Uzun zaman alışamadım buna, her atlayışında irkildim. Zavallıcık, bir ayağını korumak için üçünün acımasına aldırdığı yoktu.

Sıçanların eve üşüşmüş olması topal kedinin onlarla baş edememesinden değildi kuşkusuz. Kedi istediği zaman şimşek gibi köşeye atılır, ağzına birini kaptığı gibi çıkardı Oradan. Ama duvarlara yapıştırılmış oluklu yeşil kâğıtlardaydı bütün suç. Bir zamanlar birisi iyi gününde bunları bir kat değil, tam beş kat yapıştırmıştı üst üstüne. Kâğıtlar birbirine sımsıkı yapışmışlar, ama çoğu yerde duvardan ayrılarak odanın iç derisi gibi, bir şey olmuşlardı. Evin tahta duvarları ile kâğıt derisinin arası sıçanlara yol olmuştu. Bu küstah hayvanlar duvarlarda, hatta tavanın altında gümbür gümbür koştururlar, eli kolu bağlı kedicik bir köşede hırsından patlardı.

Kedi bazen hamam böceklerini de yedi, ama sonra hasta olurdu. Hamam böceklerinin geçmekte saygılı davrandıkları iki sınır vardı: Biri fırının ağzı, öteki de mutfak ile temiz odanın arası. Nedense temiz odaya girmezlerdi. Geceleyin su içmek için mutfağa girmeyegöreyim; lâmbanın ışığında kıpır kıpır bir sürü koyu sarı böcek... Yerlerde, uzun kanepede, duvarlarda... Kimya laboratuvarından boraks getirdim bir gün, hamurla karıştırıp zehirlemeye başladık. Bir hayli azalmıştı. Ama Matriyona kendimizi zehirlememizden korktuğu için bundan vazgeçtik, hamamböcekleri de yeniden çoğaldılar. Matriyona yatıp uyuduğu, ben de masamda çalıştığım geceler arada bir kâğıt kaplamaların arkasından gelen sıçan patırtıları uzak bir okyanusun gürültüsü gibi duyulan kesintisiz, tekdüze hamamböceği hışırtısı arasında kaybolur giderdi. Buna da alıştım sonradan. Çünkü kötü niyetle yapmıyorlardı bunu, bir aldatmaca da değildi, hışırtı onların yaşantısıydı.

Duvardaki reklâm kâğıdıyla da kaynaştım zamanla. Belinski'nin, Parferov'un, daha bir nice yazarın kitabını almam için bana doğru uzatan, fakat hiç konuşmayan bu kaba saba güzele aldırılmaz oldum. Kısacası Matriyona'nın evinde her şeyle uyuştum.

Sabahın dördünde, beşinde kalkardı Matriyona. Köy tüketim mağazasından aldığı çalar saati tam yirmi yedi yaşındaydı. İleri gitmesine sesini çıkarmazdı, yeter ki geri kalmasın, onu sabahleyin geç uyandırmasın. Mutfak bölmesinin arasındaki lâmbayı yakar, gürültü çıkarmamaya çalışarak fırını usulca tutuşturur, keçiyi sağmaya gider (bütün varlığı bu kirli beyaz, eğik boynuzlu keçisiydi), su getirir, üç dökme demir çömlekte yemek pişirirdi. Yer altı kilerinden çıkardığı en küçük patatesleri bir çömlekte keçi için, iriceleri öteki çömlekte kendisi için, yumurta büyüklüğündeki patatesleri de üçüncü çömlekte benim için kaynatırdı. Savaş öncesinden beri gübre yüzü görmeyen, üstelik her yıl üst üste patates ekilen kumluk bahçenin bundan daha iri patates yetiştirmesi beklenemezdi herhalde.

Matriyona'nın sabah erken kalkıp iş gördüğünü hemen hemen hiç işitmezdim. Kışın ortalık geç ağardığı için uzun zaman uyanmaz, uyanınca da battaniyemin ve gocuğun altından yalnız başımı çıkararak gerinir dururdum. Ayrıca üzerime örttüğüm kazak ile ayak ucuna koyduğum içi saman dolu çuval kuzey ayazının zayıf pencerelerden içeri doluştuğu uzun geceler beni sımsıcak tutardı. Bölmenin arkasından Matriyona'nın temkinli çalışmasını işitir işitmez ilk söylediğim söz:

"Günaydın Matriyona Vasilyevna!" olurdu.

Ninelerin masal anlatırken mırıldanmaları gibi yumuşak, sıcak bir sesle onun da bana:

"Günaydın," dediğini işitirdim bölmenin arkasından.

Biraz sonra da:

"Kahvaltınız hazır," derdi.

Ama kahvaltının ne olduğunu hiç söylemezdi. Söylemesine de gerek yoktu zaten. Ya soyulmamış patates ya da arpa lapasıydı bütün kahvaltı. (Torfoprodukt'ta o yıl başka tahıl yetişmediği için yemeklerde hep arpa kullanılırdı, hem de domuzlara vermek için çuval çuval alman arpa kırıntısı.) Birazcık tuzu fazla kaçan, biraz da yanan lapa diş etlerime, damağıma yapışır; sonra da midemde bir yanma başlardı.

Ama Matriyona'nın bunda bir suçu yoktu; bölgede tereyağı olsun, margarin olsun yeterince bulunmazdı. Fakat karışık yağ istediğiniz kadar... Sonra, Rus fırını yemek pişirmeye uygun değildi. Bir kere yemek pişiren kadın çömleği göremezdi; İkincisi, çömleği çevreleyen ateş her yanda aynı sıcaklıkta olmazdı. Taş devrinden beri atalarımızın bu fırını bırakmamalarının birinci nedeni, soğuk kış günleri sabah erkenden yakılınca hayvanların yiyeceğini içeceğini, insanların da yemeğini, suyunu gün boyu sıcak tutmasıydı. Bundan başka üzerinde sıcacık yatılabilirdi de.

Piştirilip önüme konulanları saygıyla yer, kaşığıma hoşuma gitmeyen bir şey çıkarsa bunu da hiç sızlanmadan tabağımın kenarına koyardım. Yemeğimden saç, turba parçası, hamamböceğı bacağı çıkıyor diye Matriyona'nın başına kakacak değildim ya! Tâ baştan kendisi beni uyarmamış mıydı, "İş yapamam, yemek pişiremem, rahat etmezsiniz," diye?

"Teşekkür!" derim bütün içtenliğimle.

Işıl ışıl yanan gök mavisi gözleriyle yüzüme bakarak:

"Teşekküre değmez. Sağlığınıza yeyin," derdi.

Sonra da bütün saflığı ile:

"Akşama ne istersiniz?" diye sorardı.

Akşama ne isteyecektim haşlanmış patatesten, patates çorbasından başka? Cephede olduğu gibi günde iki öğün yemek, üstelik hep aynı şeyler.

Günlük yaşayışın anlamının yalnız yemede, içmede bulunmadığını hayat bana öğrettiği için buna çoktan razı olmuşum. Matriyona'nın yuvarlak yüzündeki gülümseme benim için daha değerliydi.

Matriyona'nın gülümseyen yüzüyle resmini çekmem için çok uğraştım. Objektifin soğuk yüzünü görünce ya kendini fazla sıkır, ciddileşir ya da yüzüne sert bir somurtkanlık . gelirdi. Ama onu bir keresinde pencereden dışarı gülümseyerek bakarken tam zamanında yakaladım.

O sonbahar Matriyona'nın derdi başından aşkındı. Komşuları emekli aylığı alması için aklını çelmişlerdi. Kimsesiz kaldığı yetmiyormuş gibi, üstelik sık sık hastalanması yüzünden kooperatif çiftliğindeki işinden olmuştu. Haksızlıkların topu birden üstüne çullanmıştı zavallının. Hasta olmasına

hastaydı, fakat hastalık sakatlık sayılmıyordu. Hem bu yüzden, hem de çeyrek yüzyıl çalıştığı yer yalnız fabrika olmadığı için emekli aylığı bağlanamıyordu. Ancak evin kazanç kaynağı olan kocasının kaybından dolayı aylık alabilirdi. Oysa savaşın başladığı günden bu yana tam on iki yıldır duldu; kocasının öldüğünü, öldüğü zaman kaç para aldığını gösterecek belgeleri almak öyle sanıldığı kadar kolay değildi. Önce bu belgeleri bulacaktı, hepsi de kocasının aynı aylığı, 300 rubleyi aldığını gösterecekti. Sonra bilmem şu kadar yıl yalnız yaşayıp kimseden yardım germediğini kanıtlayacaktı. Bunlar yetmiyormuş gibi, bütün belgeleri sosyal sigortalara götürecekti, eksik ya da yanlış olanları yeniden alacak, ondan sonra da aylık bağlanacak mı, bağlanamayacak mı, diye bekleyip duracaktı.

Çabalarına set çeken başka bir neden de sosyal sigortaların Talnovo'nun doğusunda yirmi kilometre, köy kurulunun batıda ön kilometre uzakta oluşuydu. Muhtarlık ise kuzeyde yaya bir saat yol çekiyordu. Bu gün bir virgül yanlış kondu, ertesi gün bir noktası eksik diye daireden daireye tam iki ay koşturdular kadıncağızı. Her gidişi bir gününü yiyordu. Köy kuruluna diye gidiyor, köylerde her zaman olduğu gibi, yazmanı (kâtibi) yerinde bulamıyordu. Ertesi gün haydi bir daha git. Bu sefer de yazman var fakat mührü yok. Üçüncü sefer gitmese olmaz. Ama dördüncü kez gitmesi gerekecektir gene de, çünkü sosyal sigortalarda yanlış kâğıt imzalanmıştır.

Matriyona'nın elinde bir tomar kâğıt birikmişti sonunda.

Verimsiz kalan git-gellerden sonra bir gün bana şöyle dert yandı:

"Beni çok yoruyorlar, Ignatiç. Canımdan bezdim."

Fakat yüzündeki keder çok sürmez geçerdi. Canının sıkıntısını giderecek en iyi çareyi bulmuştu; hemen çalışmaya koyulmak.

En çok yaptığı iş, bahçe bellemek ya da patates sökmektir. Bazen da koltuğunun altına bir çuval sıkıştırıp turba getirmeye giderdi. Bunların hiçbiri olmazsa sepetini kaptığı gibi yaban çileği toplamaya yollanırdı uzak ormanlara. Devlet memurlarının karşısında değil de çalıların önünde, taşıdığı ağır yükün altında eğilmekten belinin kopması pahasına da olsa yaşantısından memnun, yüzünde iyiliksever bir gülümseme, keyfi yerinde evine dönerdi.

Turba getirdiği bir gün:

"Gözüme öyle bir yer kestirdim ki, Ignatiç, artık işler kolaya binecek," dedi sevinerek.

"Benim turba ne güne duruyor? Tam bir kamyon dolusu."

"Sizin turbanız yetmez. Hem ne kadar çok olursa, o kadar çok yakarız. Kışın ayazma turba dayanmaz. Geçen yaz ne kadar çok getirdiğimi bir görseydin! Şimdi de çok demez getirirdim ya yakaladıklarını tutup götürüyorlar. Kadınlardan biri mahkeme mahkeme sürünüyor günlerdir."

Orası öyleydi, kışın ayazı kendini göstermeye başlamıştı bile. Her taraf orman doluydu ama odun kesilecek yer yoktu. Kepçe makineleri bataklıklarda durmadan turba çıkarıyordu. Bu turbayı halka satmıyorlar âmire, memura dağıtıyorlardı. Bir de öğretmenlere, doktorlara, fabrika işçilerine birer kamyon... Kooperatif başkanı köyü dolaşır, herkesle konuşur, söz turbaya gelince ağzını açmazdı.

Çünkü kendisi kömürlüğünü doldurmuştu, kıştan artık korkusu yoktu.

Eskiden köy ağasının odununu çalıyorlardı, şimdi de devletin turbasını... Birbirine cesaret vermek için beş on kadın bir araya geliyorlar, güpegündüz hırsızlığa çıkıyorlardı. Yazın kazılan turbalar kurusun diye şuraya buraya seriliyordu. Turbanın iyiliği de buradaydı işte. Çıkıyorlar, fakat hemen götürüyorlardı. Sonbahara, hattâ yollar kapanmazsa kar yağınca kadar kalıyordu serildiği yerde. İşte tam bu sırada kadınlar işe girişiyorlardı. Her götürüşte beş parça yaş turba götürabiliyordu bir kadın, kuruyrsa çuvalına on tanesini birden dolduruyordu. Bazen üç kilometre uzağa kışınım bir çuval dolu su turba (dört batman çekerdi en azından) bir günde bitiveriyordu. Oysa kış tam 200 gündü. Sabahları Rus fırınına, akşamları 'Hollanda' sobasını yakmadan olmazdı.

Matriyona karşısında kızdığı biri varmış gibi söyleniyordu kendi kendine,

"Her şeyin doğrusunu söylemeli. Evlerden atlar gideli her ağırlığımızı kendimiz taşır olduk. Bu gidişle sırt ağrısından kurtulamayacağız. Yazın çuval taşı, kışın da kızak çek. Yalan mı?"

Kadınlar günde birkaç kere giderlerdi. İş rast gelirse Matriyona altı sefer yapardı. Benim turbayı açığa yığmıştı, kendi getirdiklerini ise yukarıya, tahtaların altına gizliyordu. Her akşam tahtalarla kapatıyordu güzelce.

Bir yandan gülümserken, bir yandan da alnındaki teri siliyor:

"Düşmanlar anlarsa gözümün yaşına bakmazlar," diyordu.

Buna devlet ne yapsın? Her bataklığa bir bekçi koymak için para mı dayanır? İstatistiklerde bol üretim gösterilir, sonra da döküntüye, yağmur götürmesine sayılarak çoğu düşülürdü. Bazen devriye çıkarılır, çuvallarla tam köye girerlerken yakalanırdı kadınlar. Çuvallarını bırakıp kaçan kaçana!.. Bazen da ihbar üzerine evlere baskın yaparlar, yasa dışı turba getirdikleri için tutanak tutarlar, mahkemeye vermekle korkuturlardı. Kadınlar gitmezlerdi bir süre. Ama kış bastırdıkça bastırır, o Saman kızığını alan yola düşerdi gecenin karanlığında.

Matriyona'nın günlük yaşantısına daha yakından bakınca onun yemek pişirmek, ev işleri görmekten başka daha bir sürü ıvır zıvırla uğraştığını anlardım. Yapacağı bütün işlerin şaşmaz sırasını zihninde tutar, o sabah kalktığı zaman gün boyunca nelerle uğraşacağını tek tek bilirdi. Turba taşımaktan, traktörlerin bataklıklardan çıkardığı yaşlı kütükleri getirmekten, kışa reçel olsun diye çeyrek kiloluk şişelere doldurduğu yaban mersini meyvesi toplamaktan ("Dişlerini bile, İgnatiç, bugün gene reçel var!") patates sökmekten, emekli aylığı peşinde koşmaktan başka kirli beyaz keçisi için bir yerlerden ot biçip kurutmak zorundaydı zavallı Matriyona.

"Matriyona Vasilyevna, neden inek beslemiyorsunuz?"

Üstünde kirli önlüğü, mutfak kapısının aralığında durarak:

"Aman, İgnatiç," derdi, "keçinin sütü de yeter bana. İnek alsam doymaz, beni bile yemeğe kalkar. Demiryolunda ot biçemezsin, kendi malın değil diye kovarlar; ormana gidemezsin, korucular karıştır; kooperatif çiftliğinden alamazsın, 'buradan ayrıldın,' derler. Çıkmasaydım ne olacaktı sanki? Otun

iyisini verirler mi insana! İyisi satılır, kar altında kalanı da bize verilir. Nerde o eski günler!.. Bütün yaz Petrov gününden İlyin gününe kadar tarla araları ottan geçilmezdi. Hem de ne ot! ipek gibi..."

İşte böyle, azla yetinen bir keçi için ot biçmek bile büyük derti Matriyona için. Sabahleyin çuvalım, orağını alır; hatırında nerede ot var diye kalmışsa, tarla arası demez, yol kıyısı demez, bataklık adası demez, dolaşır dururdu. Bir çuval dolusu kurşun gibi ağır taze otu sırtına vurup getirir, evinin önündeki küçük avluya sererdi. Bir çuval yaş ottan bir kucak dolusu kuru çıkardı.

Şehirden yeni gönderilmiş olan kooperatif başkanının yaptığı ilk iş, çalışıp işleyemedikleri için yaşlıların, sakatların bostanım küçültmek oldu. Matriyona'ya böylece birkaç evleklik yer bıraktılar, oysa çitin dışında kooperatifçe de işlenmediği için bir o kadar daha toprak boş duruyordu.

Nitekim kooperatif işçileri işi yetiştiremedikleri zaman başkanın karısı Matriyona'ya yardım için koşar gelirdi. O da kocası gibi şehirliydi, kısa boz bir manto giyerdi. Asker gibi sert bakışlı, becerikli bir kadındı.

Matriyona'nın evine gelince selam bile vermeden dik dik bakardı. Onu görünce ne yapacağım şaşırırdı Matriyona.

"Durumu biliyorsunuz, bayan Grigoryeva. Kooperatif çiftliğine sizin de biraz yardımınız dokunsun. Yarın gübre taşımaya gidilecek."

Matriyona'nın yüzünde acı dolu bir gülümseme belirirdi. Başkanın karısı emeğinin karşılığını ödeyemeyeceği için, onun adına utanarak, özür diliyormuş gibi ezilir büzülürdü.

"Hasta olmasam gelirdim valla. Çoktandır çiftliğe bir yardımım dokunmadığımı biliyorum," derdi.

Sonra hemen kendiliğinden yola gelerek:

"Saat kaçta gidilecek?" diye sorardı.

Başkanın karısı:

"Dirgenini unutma!" derdi sert eteği hışırdaya hışırdaya uzaklaşırken.

Matriyona onu ancak arkasından, o gittikten sonra ayıplayabilirdi.

"Yok canım! Bir de dirgen mi istersiniz? Orası çiftlikse bulun küreğinizi, dirgeninizi. Kocası olmayan bir kadının üstüne düşmeyin bu kadar!"

Ama akşam olunca başka türlü düşünmeye başlardı.

"Doğru söylüyorlar, İgnatiç. Bu işler yardımsız yürümez. Gübre demek bol ürün demektir. Fakat işler bitmez bu, çalışmayla. Kadınlar kürek elde dikilip fabrika düdüğü on ikiyi çalsın diye bekliyorlar. Ondan sonra da adam koymuşlar, kim kaç saat çalıştı diye hesaplattırıyorlar. Başımı kaldırmadan çalışan insan aman öğle oldu, aman akşam oluyor diye üzülme, öyle değil mi canım?"

Sabahleyin dirgenini alır giderdi.

Yalnız çiftlikten gelmezlerdi yardıma çağırılmaya. Uzak bir akrabası ya da sadece komşusu daha akşamdan Matriyona'nın kapısını çalar:

"Yarın gelip bana yardım edeceksin. Patates sökeceğiz," derdi.

Matriyona reddedemezdi. Sıraya koyduğu kendi işlerini bırakır, komşusuna yardıma giderdi.. Gelince de en küçük bir kıskançlık duymadan:

"Ah, İgnatiç, patatesleri öyle iri ki, sökmekten bıkmazsın. Bostandan ayrılmak istemedim, diye anlatırdı."

Hiçbir bostan Matriyona'nın yardımını olmadan sürülmezdi. Talnovolu kadınlar yaptıkları ince hesaplar sonunda bir kişinin kendi bostanını tek başına bellemesinin altı kişinin sabana koşulup altı bostanı sürmesinden daha zor ve uzun zaman alıcı bir çalışma olduğunu bulmuşlardı. Bu yüzden çağırıyorlardı Matriyona'yı.

Bir gün kadınlardan birine sordum:

"Matriyona'ya ücret ödüyor musunuz?"

"Para almaz o. Ama biz zorla bir şeyler sıkıştırırız eline."

Davar sürüsünün çobanlarını doyurmak sırası gelince Matriyona'nın omuzlarına başka bir yük daha binerdi. Güçlü kuvvetli dilsiz çoban ile ağızdan sigarası düşmeyen sümüklü yamağını yedirip içirmek öyle kolay değildi. Bir buçuk ayda bir gelen sıra, kesesine büyük masraf açardı Matriyona'nın. Köy tüketim mağazasından balık konservesi satın alır, kendisinin yiyemediği yağı, şekeri onlar için bulur buluştururdu. Anlaşılan kadınlar çobanlarını doyurmada birbirlerini geçmeye çalışıyorlardı...

"Terzilerden, bir de çobanlardan kork," derdi Matriyona. "Beğenmediklerini bütün köyde rezil ederler."

İşten başını kaşıyamazken bir de hastalık tebelleş olurdu kadına. Hastalandığı zaman birkaç gün belini doğrultamazdı. İnlemesi, sızlanması yoklu, ama yattığı yerden de kalkamazdı. Böyle günlerde gençliğinden beri yakın arkadaşı olan Maşa, keçisine bakar, fırını yakardı. Matriyona ne yer, ne içer, ne de bir şey isterdi. Köy sağlık ocağından eve doktor çağırılmaya ise pek ayıp sayılırdı kadınlar arasında, "Hanımlık taslıyor," der çıkarlardı. Gene de çağırılmışlardı bir keresinde, suratsız bir kadın doktor gelmiş, biraz kendini toparlayınca sağlık ocağına kadar uğrayıvermesini söylemişti Matriyona'ya. Matriyona gitmişti ister istemez. Bölge hastanesine analiz için bir şeyler göndermişler, sonra da her şey yüz üstü kalmıştı. Ama bunda suçlu olan Matriyona'ydı.

İş insanı rahat bırakır mı hiç? Matriyona çok geçmeden yavaş yavaş kıpırdanır, sonra da gene koşturmaya başlardı.

"Sen beni önceden görmeliydin, İgnatiç, derdi kendini temize çıkarmak istercesine. On batmanlık

çuvalları bana mısın demez kaldırırdım. Kaynatam bağıırdı: 'Aman Matriyona, belini sakatlayacaksın!' Arabaya kütük yüklerken kaynım benimle kütükleri kaldırmaya yanaşmazdı. 'Topaç' adını verdiğimiz bir de ordu malı atımız vardı. Güçlü bir hayvandı."

"Neden ordu malı?"

"Bizimkini savaşa götürdüler, bu da yaralıydı, bize verdiler. Fırtına gibi bir şey oldu sonradan. Bir gün ürkerek kızıağı göle doğru aldı götürdü, bunu gören erkekler sağa sola kaçıştılar. Ben hemen hayvanın yularına yapıştırdı. Durdurdum vallahi. Yulaf beygiriydi bizimkisi. Köylüler at beslemeyi severler. Yulaf yiyenler öyle her yüke bana mısın demezler."

Matriyona öyle anlattığı kadar yürekli değildi. Yangından, şimşekten, her ne sebepten en çok da trenden korkardı.

"Çerusti'ye nasıl gitsem, bilmem ki! Neçayevka'dan karşıma koca koca gözlü, rayları inleterek çıkan treni görünce dizlerimin bağı çözülüyor, vücudumu ateş basıyor."

Matriyona bunları anlatırken bu işe kendi de şaşıyormuş gibi omuzlarım silkti.

* * *

Gene de Matriyona'nın yaşamı o kış her zamankinden iyi bir duruma girdi. Ayda seksen ruble bağladılar kocasından, benden ve okuldan da yüz kûsur alıyordu.

Kıskanç komşular:

"Artık Matriyona ölümü düşünmez oldu. Bu geçkin yaşında bunca parayı ne yapacak!" demeye başladılar.

Matriyona kendisine yeni keçe çizmeler ısmarladı. Yeni bir hırka satın aldı. Şimdi Çerusti'de makinist olan eski evlâtlığı Kira'nın kocasının verdiği eski kaputtan kendisine bir manto diktirdi. Köyün kambur terzi kumaşın altına pamuk koyarak öyle güzel bir manto dikmişti ki, Matriyona altmış yıldır görmediği şeyi bu yaşında giydi.

Kışın ortasında mantonun astarının altına cenaze masrafı için iki yüz rubleyi de dikince keyfi yerine geldi Matriyona'nın.

"Ben de biraz rahat yüzü gördüm. İgnatıç," dedi.

Aralık geçti, ocak geçti, bir kerecik olsun hastalanmadı. Ay çiçeği çitlatmak için akşamları sık sık Maşa'ya gitmeye bile başladı. Benim çalışmama engel olurlar diye eve konuk çağırılmıyordu. Yalnız bir gün su kutsama yortusunda okuldan eve döndüğümde birkaç kadının odada oynadığını gördüm, Matriyona'ya 'abla' diye hitap eden üç kız kardeşiyle tanıştım. O güne kadar evde kız kardeşlerinin pek az sözü edilmişti. Belki de Matriyona'nın kendilerinden yardım istemesinden korktukları için ortalarda görünmemişlerdi.

Yalnız, bir olay ya da geleceğı haber veren bir şey Matriyona'nın epeyce canını sıktı. Yortuda köyden

beş kilometre uzaktaki kiliseye giderek kutsanması için su dolu tenceresini ötekilerin arasına koymuştu. Kutsama töreni bitip de kadınlar itişip kakışarak tencerelerini almaya koşuşunca Matriyona bir kenarda kalmış, sonra da tenceresini yerinde bulamamıştı. Tenceresinin yerine bir kap bırakılsaydı bari. O da yoktu. Tenceresi yer yarılıp yerin dibine geçerek sırlara karışmıştı sanki.

Matriyona dua eden kadınların arasında dolaşarak:

"Kutsanmış su dolu tenceremi gören yok mu?" diye sorup durmuş.

Kimseden ses çıkmamış. Kalabalık arasında bulunan çocuklardan biri almış olabilirdi tencereyi. Matriyona eve üzgün döndü.

Matriyona'nın inancının derin olduğu söylenemezdi. Hattâ hurafelere daha çok inandığı için putperest bile sayılabilirdi. Aziz İvan gününde bostana gidilmezdi, gidilirse ertesi yıl ürün alınmazdı. Hava tipilediği zaman birisi kendini asmış demektir. Ayağınızı kapıya kısıtırırsanız eve konuk beklemeliydiniz. Bunca zaman onunla aynı evde kaldım, bir kerecik dua ettiğini, hattâ haç çıkardığını görmedim. Ama her işe Tanrı'nın adıyla başlar, beni okula uğurlarken bile "Tanrı rast getirsin!" derdi. Belki benden utandığı, belki de beni sıkmak istemediği için gizli gizli dua ediyordu. Odamın bir köşesinde aziz tasvirleri asılıydı. Loş köşede pek görünmeyen bu tasvirler Noel günü sabahtan akşama kadar, yortularda ise sabahlan yakılan kandillerle aydınlanırdı.

Oysa günahları topal kedisinin günahları kadar bile yoktu. Çünkü beriki sıçanları boğuyordu.

Gününü dolduran uğraşlarından fırsat buldukça Matriyona radyodan olup bitenleri de dinlemeye çalışırdı.

Yeni makinelerin icat olduğunu işitince homurdanması ta mutfaktan gelirdi.

"Hep yeni, hep yeni... Kimse eskiye kafa yormuyor. Eskileri nereye atacaklar bakalım!"

Bulutların uçaklarla dağıtıldığını duyunca fırının üstünde yatarken başım sallardı.

"Bunlar bir şeyi değiştirecekler, ama bilmem, kışı mı, yazı mı?"

Şalyapin^[14] Rus şarkıları söylerken Matriyona durur dinler:

"İyi söylüyor, iyi söylüyor, ama bizim şarkılara benzemiyor," derdi.

"Nasıl olur, Matriyona Vasilyevna, iyi dinleyin."

Gene dinler, dudaklarını büzerdi.

"Hayır, değil. Başka türlü söylüyor bu. Fakat sesine bir diyeceğim yok."

Fakat bir gün hayli sevindirdi beni. Gliyer'in^[15] romanslarından bir konser yayınlanıyordu. Oda orkestrasının çaldığı romanslardan beş tanesi bitmişti ki, birden Matriyona eteğini toplayarak mutfaktan dışarı çıktı. Yüzü kızarmıştı, donuk gözlerinde yaşlar vardı.

"İşte bunlar bizim," dedi fısıltıyla.

II

Matriyona ile birbirimize iyice alışmıştık, böylece yaşayıp gidiyorduk. Kadınca merakının olmayışından mı, yoksa nezaketinden mi, bilmem; bir gün olsun hakkımda tek soru sormamış, hatta evlenip evlenmediğimi bile öğrenmek istememişti. Talnovo kadınları bunu öğrenmesi için Matriyona'nın başının etini yiyorlardı, ama o yalnız:

"İşinize yarayacak da onun için soruyorsunuz, öyle değil mi?" diyordu başını sallayarak. "Ama bilmiyorum. Bildiğim bir tek şey var, o da uzaktan gelme bir adam İgnatıç."

Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra hapiste uzun yıllar kaldığımı söyleyince, sanki daha önce bunu kendisi de anlamış gibi sessizce başını salladı.

Ben de karşımda onu özlenecek bir geçmişi olmayan, her şeyini yitirmiş, yaşlı bir kadın olarak gördüğümünden yaralarımı deşmiyordum.

Devrimden önce evlendiğini, evlenir evlenmez şimdi oturduğumuz bu eve geldiğini, (ne kaynanası, ne de kendinden büyük görüncesi olmadığı için) daha ilk günden başlayarak ev işlerine tek başına sarıldığını biliyordum. Altı çocuğunun olduğunu da işitmiştim. Hepsi de art ardına, doğduktan kısa bir süre sonra ölmüşlerdi; Matriyona iki çocuğunu bir arada görmemişti. Sonra Kira'yı evlatlık almışlar. Sonra kocası savaştan dönmemiş, adamın ölümünden dolayı anma yemeği bile vermemişler. Onunla aynı bölükte bulunan hemşerilerinin kimisi onun tutsak düştüğünü, kimisi de öldüğünü söylemişler, fakat ölüsü bulunamamış. Savaş bitip, sekiz yıl geçmiş, Matriyona hâlâ kocasının sağ olduğuna inanıyormuş. Sağ olsa ne çıkardı. Belki Brezilya'da belki de Avustralya'da evlenip kalmış olabilirdi. Bunca yıl sonra Talnovo'yu, Rus dilini aklına getirir miydi acaba?

* * *

Bir gün okuldan dönüşte evde bir konuk buldum. Uzun boylu, kara yağız bir ihtiyardı bu. Matriyona'nın odanın ortasındaki 'Hollanda' sobasının yanına getirdiği sandalyeye oturmuş, şapkasını çıkarıp dizine koymuştu. Bütün yüzü kır düşmemiş kapkara kıllarla örtülüydü. Uzun değirmi sakalıyla gür bıyıkları arasında ağzını zor görürdünüz. Şakaklarını örten kıllar başının yanlarından sarkan demet demet saçlarla birleşiyor, neredeyse kulaklarını örtüyordu. Gür kalın kaşları ise ortada birleşmişti. Göze çarpan tek çıplak yer, tepesindeki geniş dazlaklıkla birleşen çıkıntılı alnıydı. Bu yaşlı adamın gün görmüş, saygıdeğer bir duruşu vardı. Ellerini kavuşturarak tuttuğu bastonunu dimdik yere koymuştu, sandalyede de öyle dimdik oturuyordu. Mutfak bölmesinin arkasında iş gören Matriyona ile konuşmadan sabırla bekliyordu içeri girdiğimde.

İnsana ürperti veren başını bana doğru yavaşça çevirdi geldiğimi anlayınca.

"Efendim, gözüm sizi pek iyi seçmiyor. Oğlum sizde okur, Antoşa Grigoryev..."

Onun daha fazla konuşmasına meydan vermedim. Bu saygıdeğer ihtiyara yardım etmek için elimden gelen her şeyi yapmaya hazırdım. Öyleyse onun bir sürü yararsız laflar etmesinin ne gereği vardı?

Antoşa Grigoryev '8-G'den, yuvarlak kırmızı yüzlü bir çocuktü. Onu karnını doyurmuş oturan bir

kediyeye benzetebilirdiniz. Okula dinlenmek için gelirdi sanki; sırasında oturur, tembel tembel gülümserdi. Üstelik evinde de çalışmazdı derslerine. Bizim ilçenin, ilin, komşu illerin okulları öğrencilerin başarı yüzdesini arttırmak için her çareye başvurduklarından, onu da bir sınıftan ötekine kolayca geçirmişler; sınıf geçmek için ders çalışmanın şart olmadığını anlayan bizim küçük haylaz da öğretmenlerin korkutmalarına kulak asmaz olmuştu. Öğretmenleriyle düpedüz alay ederdi. Ta sekizinci sınıfa gelmişti ama ne kesirleri, ne de üçgenlerin kaç çeşit olduğunu bilirdi. İlk iki dönemde benden hep iki almıştı, üçüncü dönemde de aynı notları alacağı ortadaydı.

Ama Anloşa'nın babası değil, dedesi yaşında olan ve bana saygısını sunmak için evime kadar gelen bu yarı kör ihtiyara nasıl söyleyebilirdim okul her yıl oğlunu aldattı, diye? Artık oğlunu aldatamayacağımı, yoksa bütün sınıfın gözünden düşüp kendimi boşa konuşan bir geveze durumuna sokacağımı, ondan sonra da verdiğim emekleri, öğretmenlik onurumu unutmam gerektiğini ona nasıl anlatırdım!

Bundan dolayı dilimin döndüğü kadar ihtiyara oğlunun kendisini iyice bırakmış olduğunu, hem okulda, hem de evde yalan söylediğini, bundan böyle sık sık not durumunu sorarak oğlunu iki taraftan birden sıkıştırmamızın iyi olacağını söyledim.

"Daha nasıl sıkıştırırım, efendim? Hafta geçmez, benden dayak yer. Sonra elim çok da ağırdır," dedi.

Konuşma sırasında eskiden bir gün Matriyona'nın da öğrenci Antoşka Grigoryev'i kayırmak istediğini anımsadım. O zaman çocuğun nesi olduğunu bile sormadan reddetmişim. Şimdi de gene Matriyona mutfak bölmesinin aralığında durmuş, bakışlarıyla benden aynı yardımı istiyordu.

Faldey Mironoviç okula sık sık uğrayıp oğlunun durumunu öğreneceğini söyleyerek çıktı gitti.

O gidince:

"Antoşka neyiniz olur? diye sordum Matriyona'ya."

"Kaynımın oğlu."

Bu kuru karşılığı verdikten sonra keçiyi sağmaya gitti.

Demek bu kara sakallı ihtiyar Matriyona'nın kayıplara karışan kocasının öz kardeşiydi!..

O akşam Matriyona bu konuyu bir daha açmadı. Arlık ihtiyarı unutup hamamböceklerinin hışırtısı, masa saatinin tiktakları arasında iyice çalışmaya koyulmuştum ki, karanlık köşesinden Matriyona'nın sesini işittim birden:

"Ignatiç, biliyor musunuz, bir zamanlar az kalsın bu adamla evleniyordum!"

Matriyona'nın içerde olduğunu bile unutmuşum. Bunu öyle heyecanla söylemişti ki, adamın onunla evlenmek için hâlâ ısrar ettiğini sanırdınız.

Matriyona bütün akşam aynı şeyi düşünmüştü anlaşılan.

Söylediği sözlerin arkasından geliyormuş gibi, pılı pırtıyla örtülü yatağından kalkarak bana doğru yaklaştı ve o anda ilk kez karşımda değişik, yepyeni bir Matriyona gördüm.

Sarmaşıklar iyice örttüğü için geniş odanın tavana yakın kısımları loş olurdu. Masanın üstündeki lambadan da ancak çevresine ışık düşerdi. Onun için gözümü ışıktan çevirip bakınca odanın her yanı pembe benekler içinde kapkaranlık görünürdü. İşte Matriyona bu karanlıktan çıkıyordu. Yüzü bana soluk değil, pembe benekler içinde görünmüştü.

"Yefim'den önce o beni istemişti... Yefim'in ağabeyi olurdu... ben on dokuz yaşındaydım. Faldey de yirmi üç... bu evde oturlardı o zaman. Ev onlarındı, babaları yaptırmıştı."

Elimde olmayarak çevreme bakındım. Çürümeye yüz tutan bu kararmış köhne oda, arkasında sıçanların koştuğu soluk yeşil duvar kâğıtlarından sıyrılarak, yeni yontulmuş düzgün direkleri, katran kokan pırıl pırıl tahta kaplamalarıyla çıkıverdi karşıma.

"Madem öyle, neden evlenmediniz?.."

"O yaz birlikte oturmaya giderdik sık sık koruluğa .. At tavlasının bulunduğu yerde koruluk vardı o zaman. Kestiler sonra... Tam evlenmek üzereydik, İgnatııç. Almanlarla savaş çıktı. Faldey'i askere aldılar."

O bunları anlatırken bin dokuz yüz on dördün haziranı canlandı gözümün önünde. Dupduru mavi bir gök, süzüle süzüle geçen ak bulutlar, sarı olgun ekinler arasında kaynaşan insanlar... Onların ikisini de görüyordum aralarında: Tırpanını omzuna atmış kara yağız bir babayiğit ile kucağında bir demet ekin, kırmızı yanaklı bir dilber... Ve makinelerin gürül gürül çalıştığı günümüzde işitemeyeceğimiz şarkılar, ezgiler...

"Savaşa gitti, adı sanı duyulmaz oldu. Üç yıl kimselere görünmedim, hep yolunu gözledim. Ama ne gelen vardı, ne de bir haber..."

Saçlarını sardığı eski püskü başörtüsünün altındaki yuvarlak yüzü, lambanın dik gelmeyen yumuşak ışıklarıyla aydınlanınca, bütün kırışıklıklarından ve iş gününün bakımsızlığından arınarak, alın yazgısından irkilen genç bir kızın yüzü oluverdi birden karşımda.

Evet, anlıyordum... Yapraklar dökülmüş, kar yağmış, sonra da erimişti. Tarlaları yeniden sürmüşler, ekmişler, biçmişlerdi. Sonra gene yapraklar dökülmüş, kar yağmıştı. Bir devrim geçirmişlerdi. Ardından İkincisini... Ve bütün dünyanın altı üstüne gelmişti.

"Anneleri ölünce Yefim bana dünür gönderdi. 'Madem evimize gelmek istiyordun, hadi gel öyleyse!' Benden bir yaş küçüktü Yefim. Bizde bir söz vardır: 'Akıllı kız Pokrov yortusunda, aptalı ise Petrov yortusunda kocaya varır' derler. Elleri darcaydı o zaman... Razi oldum... Petrov günü de düğün yaptık... Nikolay yortusuna birkaç gün kala Faldey çıktı geldi Macar ülkesinden, tutsaklıktan..."

Matriyona gözlerini yummuştu.

Ben şaşkın dinliyordum.

Yüzünü kapıya döndü, sanki orada biri duruyor gibiydi.

"Birden eşikte gördüm onu. Bir çığlık atmışım! Gidip ayaklarına kapanacağım, olmaz... 'Öz kardeşim olmasaydı, ikinizi birden doğurdım,' dedi."

Ürperdim. O anda duyduğu heyecanla karışık korkunun nasıl bir şey olduğunu çok iyi anlıyordum. Faldey karanlıktan çıkararak Matriyona'ya baltasını sallıyor gibiydi.

Matriyona yatışmıştı, önünde duran sandalyenin arkalığına yaslanarak şarkı söyler gibi anlatmaya başladı kelimeleri uzata uzata.

"Aman anacığım, alnının yazısı ne kadar da karaymış! Köyde bir nice gelinlik kız vardı, ama almadı hiçbirini. 'İlle senin adında, başka bir Matriyona ile evleneceğim,' diye tutturdu. Dediğini de yaptı sonunda. Lipovkar'dan Matriyona kızı getirdi, kendine başka bir ev yaptı, şimdi hâlâ orada otururlar. Her gün okula giderken kapılarının önünden geçersin."

Tamam, her şey şimdi anlaşıldı! Matriyona adında bir kadın gelir giderdi eye, demek buydu o!... Kocasını dövdüğü için, eli sıkı olduğu için, kendisine eziyet ettiği için her Tanrının günü benim Matriyona'ya dert yanardı. Gözleri yaşlı, sesi her zaman ağlamaklı bir kadındı ikinci Matriyona. Onu hiç sevmezdim.

Fakat elinden gelen bir şey yoktu benim Matriyona'nın, kocası ikinci Matriyona'yı evlendiği günden beri döverdi; şimdi bile evde herkes şusta duruyordu. *

Ama Yefim hiç öyle değildi.

"Bir kere olsun dövmedi beni. Dışarda erkeklerle yumruk yumruğa dalaşır, bana gelince elini kaldırmazdı. Gerçi buna benzer bir şey olmadı değil... Bir gün görümcemle atıştık, Yefim kızarak elindeki kaşığı alnıma fırlattı. Ben hemen sofradan kalktım, 'Kahrolası herif, yediğin gözüne dizine dursun, e mi?' diye bağırdım. Ondan sonra da kaçtım ormana gittim. Bir daha o oldu..."

Oysa Faldey'in karısını dövmesi için hiçbir sebep yoktu ortada. Çünkü çocuk doğurmuştu (öğrencim Antoşka en küçükleri, tekne kazıntısıydı), altısı da hayattaydı. Matriyona ile Yefim'in çocukları ise yaşamamışlardı. Hastalığa filan yakalanmadan üç ay yaşıyorlar, sonra ölüveriyorlardı.

"Yelena adını koyduğumuz bir kızımız vardı. Ölüverdi bir gün teknede yıkarken. Zavallının yıkanması bile yarım kaldı... Petrov yortusunda düğünüm olmuştu, altıncı çocuğum Aleksandr'ı da Petrov günü toprağa verdik."

Bütün köy Matriyona'ya büyü yapıldığına inanmıştı. Aynı inancın etkisinden şimdi bile kurtulamıyordu.

"Büyü yaptılar bana. Eski bir rahibeye iyi etmesi için götürdüler. Büyünün bedenimden çıkıp gitmesi için öksürttü beni. Ama ne çare, çıkmadı..."

Günler çok çabuk geçti... Kırk bir yılında savaş çıkınca körlüğü dolayısıyla Faldey'e dokunmadılar, Yefim'i askere çağırdılar. Birinci savaşta kaybolan ağabeyi gibi ikinci savaşta da Yefim sırlara

karıştı. Ama bu sefer dönüp gelen olmadı. Bir zamanların gürültülü patırtılı eviyle birlikte zavallı Matriyona da yaşlandı, çöktü.

Ondan sonra dayaktan yılmış olan ikinci Matriyona'nın en küçük kızı Kira'yı aldı yanına. On yıl besledi, büyüttü; ölüp giden çocuklarının sevgisini ona verdi. Benim eve gelişimden bir süre önce de Çerusti'de çalışan genç bir makinistle evlendirdi. Az bir yardım gördüğü tek yer burasıydı işte; bazan şeker gelirdi, domuz kesilince de biraz yağ...

Hastalıktan başını kaldıramayıp her an ölümü beklediği günlerden birinde şöyle vasiyet etmişti: "Evin sol bölümünü ölümümünden sonra Kira'ya bırakıyorum." Ama oturduğumuz oda için bir şey söylememişti. Çünkü üç kız kardeşi orasını almak için nerdeyse birbirlerini yiyeceklerdi.

O gece Matriyona bana bütün içini döktü. Anlamakta güçlük çektiğim her şey o günden sonra iyice açığa çıktı. Yaşamının anlamını, davranışlarının nedenini artık iyice görebiliyordum.

Bir gün Çerusti'den Kira çıkıp geldi. Faldey'in de telaşlı olduğu gözden kaçmıyordu. Mesele şuydu: Çerusti'de bir arsa çevirmek isteyen yeni evliler bunu ellerinde tutabilmek için üzerine bir ev kondurmak istiyorlardı. Matriyona'nın evinin sol yarısı bunun için kullanılacaktı, çünkü ev yapacak kereste ve tahtayı başka bir yerden alamıyorlardı. Çerusti'deki arsayı elde etmeleri için Kira ve kocasından çok ihtiyar Faldey çırpınıyordu.

Faldey'in bize gelip gitmesi bile sıklaşmıştı; her gelişinde Matriyona'ya akıl veriyor, ölmeden evin yarısını bırakması için uzun uzadıya dil döküyordu. İtiliverince ya da kaba bir söz işitince hemen düşüverecekmiş gibi bastonuna dayalı duran o eski ihtiyar değildi artık. Ağrılardan beli ne kadar bükülürse bükülsün, bu, sakalına kır düşmemiş, altmışını geçkin ihtiyar gene de kendini dik tutarak karşısına aldığı kadını yıldırmaya çalışıyordu.

İki gecedir gözüne uyku girmiyordu Matriyona'nın. Karar vermek öyle kolay değildi! Şimdiye kadar ne emeğine, ne de yaptığı iyiliklere acımamış olan Matriyona şimdi evin bomboş duran bu kısmına da acımıyordu aslında. Üstelik onu Kira'ya vermek için vasiyet de etmişti. Ama kırk yıldır çatısı altında yaşadığı bu evin yerle bir olacağını düşünmek onu korkutuyordu. Kaplama tahtalarının sökülmesi, evin temel direklerinin yerlerinden çıkartılması bir kiracı olduğum halde bana bile acı geliyordu. Matriyona için ise yaşamının sonu demekti bu.

Fakat ondan bunu isteyenler o daha sağken evinin yıkılması için durmadan ısrar ediyorlardı.

Ve bir şubat sabahı Faldey ile oğulları, güveyleleri çıkıp geldiler baltalar ellerinde. Beş baltanın üst üste gümbür gümbür inmesi, takırtılar, gıcırıltılar arasında yongaların uçuşması görülmeye değerdi. Fıldır fıldır oynuyordu Faldey'in gözleri. İyice doğrultmadığı beline bakmadan kirişlere tırmanmağa çalışıyor, oradan oraya koşturuyor, çalışanlara emirler yağdırıyordu. Daha gencecik delikanlı iken babasıyla birlikte yapmışlardı bu evi. Evin en büyük oğlu olduğu için evlendikten sonra sol üst oda ona verilecekti. Ama şimdi başkasının olan bu evde elleriyle kurduğu her şeyi gene kendi elleriyle yıkıyordu Çatı kirişlerini, tavanın kaplama tahtalarını numaraladıktan sonra evin sol yarısını söküp almışlardı. Sağdaki oda ile bunun üstü ise olduğu gibi duruyordu. Yalnız boşa kalan ara duvarın dışını tahtalarla üstünkörü kapatıvermişlerdi. Kapatmadan bıraktıkları çatlaklar evi yıkanların kendilerinin bile Matriyona'nın daha uzun süre yaşayacağına inanmadıklarını gösteriyordu.

Erkekler bir yandan evi yıkadursunlar, kadınlar da keresteleri yükleme günü için evde içki hazırlıyorlardı. Hazır votka, keselerine pahalı geldiğinden, Kira, Moskova bölgesinden dört kilo şeker almış; benim Matriyona da gecenin karanlığında bu şeker ile içki damacanelerini votka ustasına götürmüştü.

Kütükler evin önüne çıkartılıp güzelce istiflendi, makinist güvey traktör bulmak için Çerusti'ye yollandı.

Ve o gün korkunç bir tipi çıktı. İki gün durmadan dinlenmeden esen fırtına yolları tepeleme karla örttü. Sonra yollar biraz çığnendi, birkaç kamyon gelip geçti; bunun arkasından havanın ısınmasıyla birlikte karlar eridi, yerden buğular yükseldi, dereler şırıldadı... Suların eritip yumuşattığı karlara dalanlar diz boyu gömülüyorlardı.

Yıkılan evden çıkardıkları öteberiyi götürecek traktör iki haftadır kardan gelememişti. Bir gün kız kardeşleri çıkageldi Matriyona'nın. Evin yarısını verdi diye açtılar ağızlarını, yumdular gözlerini, verip veriştiler. Akli başından gitti kadıncağzın, eve girip çıkarken deli gibiydi.

Tam o günlerde de topal kedi kaçtı evden, sonra bir daha dönmedi. Belalar üst üste geliyordu, Matriyona'yı sarsan bir başka olaydı bu.

Karlar daha iyice erimeden bir ayaz çıktı, yollar buz tuttu. Ertesi gün pırıl pırıl doğan güneş insanları sevindirmek istiyor gibiydi. O sabah Matriyona düşünde iyi şeyler görmüştü. Dokuma tezgâhı başında, benim, kadınların resmini çekeceğimi işitince (köyde iki evde böyle tezgâhlar vardı, kaba yol yaygısı dokurlardı), utana utana gülümsedi.

"Hele şu ev ortadan bir kalksın, ben kendi tezgâhımı kurarım, sen de o zaman istediğin kadar resim çekersin."

Tezgâhını elden çıkarmaya kıyamamış olan Matriyona, eski günlerin görüntüsü içinde resminin çekilmesini istiyordu. Buzla kaplı pencerelere vuran kan kırmızısı sabah güneşi içeriye pembe bir ışık halinde süzülerek Matriyona'nın yüzünü aydınlatmıştı. Bu yüzde vicdanı temiz insanların güzelliği vardı.

Bir gün, daha hava kararmadan ben okuldan dönüyordum. Baktım, evin önü kalabalık. Traktöre koşulmak için yapılan yepyeni büyük kızak güzelce yüklenmiş, yerde daha bir sürü kütük, tahta duruyor. Faldey'in ev halkı, yardım için çağrılanlar, kendi yaptıkları ikinci kızığı doldurmaya çalışıyorlardı. İşin sonunda büyük bir paranın ya da büyük bir şölenin kokusunu alan insanların hali vardı hepsinde. İş bir an önce bitirmek için çırpınıyorlardı. Bu arada tartışmalar, birbirine bağırıp çağırmalar sürüp gidiyordu.

Tartışmanın konusu şuydu: Kızakların ikisi birden mi, yoksa ayrı ayrı mı götürülecekti? Faldey'in topal oğlu ile makinist güvey traktörün iki kızığı birden çekemeyeceğini ileri sürüyorlardı. İri suratlı, güçlü kuvvetli, bir adam olan traktörün sürücüsü ise asıl şoför kendisi olduğuna göre, en doğrusunu kendisinin bileceğini söylüyordu. Onun neyi hesapladığı ortadaydı. Anlaşmaya göre, makinist, yapılacak her sefer için değil, bütün kütüklerin taşınması üzerinden para ödeyecekti. Gidişi yirmi beş kilometre, gelişi de bir o kadar olan yol bir gecede iki kere alınamazdı. Öyle ya, gizlice kaçırılan

traktör ertesi günü sabahleyin tekrar garaja çekilmeliydi.

Faldey canı tez bir adamdı. Şu taşıma işi bir an önce bitsin istiyordu. Tartışmayı kessinler diye çocuklarına işaret etti. Böylece çabucak dolduruluveren ikinci kızağı güzelce istiflenen birinciye bağladılar.

Matriyona da erkeklerin arasındaydı bütün akşam, kütüklerin kızağa konmasına bir yandan o da yardım ediyordu. Bir ara baktım, sırtında benim kazak! Üstelik kütüklerin ucundan tutarken kollarını çamura bulaştırmış. Bunu görünce dayanamadım, söylendim. Şiddetli kışlarda beni ısıtan bu kazağın benim için ayrıca değeri de vardı.

İlk olarak canım sıkılmıştı Matriyona'ya. Bunu anlamış olacak ki:

"Vay benim akılsız kafam! Acelemden senin kazağını mı giymişim!" dedi üzüntüyle.

Ondan sonra kazağı sırtından çıkararak kuruması için astı.

Yükleme işi bitince çalışanlardan on kadar erkek masamın yanından geçerek gürültüyle mutfağa doluştular. Boşaltılan damacanalardan, tokuşturulan bardaklardan çıkan sesler bağıra bağıra konuşanların, kendini öve öve göklere çıkaranların gürültüsüne karışıyordu. En çok da traktör sürücüsü övünüyordu. Ev içkisinin ağır kokusu burnumun direğini kıracak gibiydi.

İçki âlemi uzun sürmedi, bastıran karanlık daha fazla kalmalarına izin vermiyordu. İşlerini bitirenler dışarıya çıkmaya başladılar. Kendini beğenmiş, asık suratlı traktör sürücüsü de çıktı. Makinist güvey, Faldey'in topal oğlu ve yeğenlerinden biri kızaklarla birlikte Çerusti'ye kadar gideceklerdi. Ötekiler evlerine dağıldılar. Faldey bastonunu sallayarak geride kalanları kovalıyor, her birine yapacakları işi söylüyordu. Faldey'in topal oğlu bir ara masamın yanında durarak Matriyona teyzesini ne kadar sevdiğini anlatmaya başladı. Bir süre önce evlenmiş, bir oğlu olmuş. Kendisine seslenildiğini işitince o da gitti. Dışardan traktörün gürlemesi duyuldu.

Mutfak bölmesinin arkasından en son çıkan Matriyona idi. Çabuk çabuk hırkasını giydi, başörtüsünü bağladı. Başıyla dışarıdakileri işaret ederken yüzü kaygılıydı.

"İki kızağı birden bağlamak olur mu hiç? Birisine gücü yetsin de, bakalım öteki sonra da giderdi. Tanrı sonumuzu hayır etsin!"

Böyle diyerek gidenlerin peşinden koştu.

Sık sık açılıp kapandığı için soğuyan oda sarhoşların bağıırıp çağırılmalarından, girip çıkanların gürültüsünden sonra ıpıssız olmuştu. Dışarısı zindan gibi karanlıktı. Kazağımı giyerek defterleri düzeltmeye koyuldum. Traktörün sesi gittikçe uzaklaşıyordu.

Saatler birbirini kovalıyordu. Matriyona hâlâ dönüp gelmemişti. Kızakları geçirdikten sonra oturmak için arkadaşı Maşa'ya uğramıştır diye buna pek aldırmadım.

Aradan bir saat daha geçti. Sonra biraz daha bekledim. Karanlıkla birlikte köyün üstüne derin bir sessizlik çökmüştü. Bu sessizliğin nereden geldiğini bir türlü anlayamıyordum. Oysa yarım kilometre

uzağımdaki hattan akşamdan beri tren geçmemiştii. Radyom susuyordu, sıçanların bu akşamki gürültüsüne ise diyecek yoktu. Duvar kâğıtlarının arkasında patır patır koşuşuyorlar, duvarlara tırmanıyorlar, ciyak ciyak bağışıyorlardı.

Birden kendime geldim. Saat gecenin biri olmuştu, Matriyona hâlâ ortalarda yoktu.

O sırada köyün içinden birkaç insan sesi duyuldu. Uzaklardan gelen bu seslerin bize doğru yaklaştığım hissediyordum. Hislerimde yanılmamıştım, dış kapı az sonra gümbür gümbür çalınmaya başladı. Biri açmam için bağırıyordu. El fenerini alarak kopkoyu karanlığa daldım. Bütün köy uykudaydı. Tek bir pencereden ışık sızılmıyordu, ' kar son bir haftada eridiği için yerlerde ağartı da yoktu. Alttaki sürgüyü çekerek kapıyı açtım. Hepsisi de kaputlu dört kişi girdiler içeriye. Böyle kaput giymiş insanların gecenin yarısında paldır küldür içeriye girmeleri pek hoşuma gitmemiştii.

Lambanın ışığında bunlardan ikisinin demiryolcu olduğunu görünce biraz rahatladım. Suratı traktör sürücüsününkine benzeyen, demiryolcularından şişmanı:

"Ey sahibeniz nerede?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"İki kızak çeken bir traktör çıktı mı buradan?"

"Evet."

"Yola çıkmadan önce içkili miydiler?"

Loş odada ışıktan gözlerini kısarak odayı gözden geçirdiler. Ya birini tutuklamışlardı ya da tutuklamak niyetindeydiler.

"Bir şey mi oldu yoksa?"

"Önce siz bizim sorduğumuza cevap verin."

"Şey..."

"Sarhoş muydular giderken?"

"İçki içmişler miydi?"

Yoksa birisi birisini mi öldürmüştü? Ya da keresteleri götürmemeleri mi gerekiyordu? Beni böyle sıkıştırmalarından çıkardığım tek anlam, evde içki yaptığı için Matriyona'nın başının derde girebileceğiydi.

Mutfak kapışma doğru geri geri giderek görmemeleri için önünde durdum.

"Ne yalan söyleyeyim, farkında değilim. Görmedim böyle bir şey," dedim.

(Görmediğin doğruydu, işitmiştim yalnızca.)

Sordukları şeylerden pek şaşırılmışçasına, durumu kendilerinin (iç geçmeleri için ellerimle odanın sağını solunu gösteriyordum. Üzerinde kitaplarımın, defterlerimin yerli yerinde durduğu masamda lamba yanıyordu. Çiçekler saksılarında korkuyla büzölmüşlerdi. Yoksul karyolam odanın bir köşesindeydi. Böyle bir odada içki içilmiş olabilir miydi?

Odada içki içilmediğine inandıkları yüzlerindeki üzüntüden belliydi. İçkinin bu evde içilmediğini, fakat muhakkak içki içilmiş olduğunu aralarında konuşarak dışarıya doğru yürüdüler. Onları geçirirken ağızlarından laf almaya çalışıyordum.

Ta dış kapıya gelmiştik ki, birisi öfkeyle: .

"Bir kızak hasara uğradı. Durumları berbat!" dedi.

Öteki onun arkasından:

"Neysel gene ucuz atlattık!" diye devam etti. "Yirmi bir numaralı ekspres yoldan çıksaydı görürdük o zaman!"

Sonra hızlı hızlı yürüyüp gittiler.

Kafamın içi allak bullak, kendimi eve attım. Birine bir şey mi olmuştu? Matriyona neredeydi?

Eşikten geçerek mutfığa girdim. Girer girmez içki kokusu genzimi yaktı. İçerisi savaş yerine dönmüşü. Tahta kanepelerin, taburelerin üzeri kapkacakla doluydu. Yerlerde boşalmış damacanalalar, içki bardakları yuvarlanıyordu. Damacanaların birinde biraz içki kalmıştı. Yarısı yenmiş bir kutu sardalye, bıçaklarla didiklenmiş bir yağ topağı, kesilmiş soğanlar sağa sola saçılmıştı...

İçerde bir ölüm sessizliği vardı. Hamamböcekleri savaş alanında keyiflerince dolaşıyorlardı.

Yirmi bir numaralı eksprese ne olmuştu? Yoksa gelenlere her şeyi olduğu gibi göstersem daha iyi mi ederdim? İçime bir kurt düşmüşü. Bir yandan da, meseleyle doğrudan ilgim yoktur diye adamların bana durumu açıkça söylememelerine kızıyordum.

Dış kapı gıcırdadı birden. Odadan hızla dışarı çıktım.

"Matriyona Vasilyevna! "

Kapı açıldı, ellerini önünde kavuşturmuş olan Maşa' nın sallana sallana avluya girdiğini gördüm.

"Matriyona!... Matriyona'mız!... İgnatiç..."

Onu bir sandalyeye oturttum, gözyaşlarını tutamayarak anlatmaya başladı.

Köy yolu tren geçidine doğru dimdik iniyordu. Yolun önünde bir engel de yoktu. Traktör ile birinci kızak tren yolunu aşmıştı. İkinci kızıağı öndekine bağlayan halat kopmuş, tam rayların üzerinde kalan

bu kızak devrilecek gibi yana yatmıştı. Faldey ikinci kızağa kerestelerin kalınlarını koydurmadığı için üzerinden birazını alarak halatı yeniden bağladılar. Traktör sürücüsü, Faldey' in topal oğlu ve yardım için onların arasına giren Matriyona bir hayli ter dökmüşlerdi.

Matriyona'nın onların arasında ne işi vardı? Zaten erkek işine burnunu sokmadan edemezdi. Bir zamanlar da öyle, kızağını sürükleyen atı durdurayım derken az kalsın gölün buzlarının arasına gömülecekti. Sonra şu kahrolası geçide ne diye gitmiş, söz verdi diye niçin evini yıktırmıştı?...

Makinist güvey Çerusti tarafından trenin gelip gelmediğini görmek için ikide bir o yana bakıyordu. Lokomotifin farı ta uzaktım görülebilirdi çünkü. Arkalarında ışık bulunmadan, birbirine bağlı iki lokomotif tam o sırada Torfoprodukt istasyonundan çıkmış, geçide doğru geri geri geliyordu. Niçin ışık yakılmadığı da ayrı bir konuydu... Lokomotif böyle geri geri giderse tenderden savrulan sıcak küller makinistin yüzüne gelir, o da yola doğru dürüst bakamaz. Durum böyle olunca ansızın kızağa bindiren lokomotifler aradaki üç kişiyi de ezmişti. Bu arada öndeki traktör devrilmiş, kızaklardan ikincisi parça parça olmuş, raylar havaya kalkmış, lokomotifler yana doğru sürüklenmişti.

Nasıl olur, lokomotiflerin yaklaştığını işitememişler mi?

"Traktörün gürültüsünden işitememişler."

"Ölenler nerede şimdi?"

"Kaza yerinde duruyor, yanlarına kimseyi yaklaştırmıyorlar."

"Bir de ekspres lafi geçti... Yoksa o da mı?"

"On ekspresi bizim istasyondan yola çıkmış, tam o sırada geçide doğru yaklaşıyormuş. Kaza yapan lokomotiflerden, burunları bile kanamadan kurtulan makinistler hemen aşağıya atlayarak geriye doğru koşmuşlar. Karşıdan gelen ekspresin kendilerini görmesi için rayların üzerine çıkıp ellerini sallamışlar. Neyse ki ekspresten makinistleri görmüşler ve tren durmuş... Kütüğün altında kaldığı için yeğenim de yaralandı. Fakat kendisinin geçitte bulunduğunu anlamasınlar diye kaçıp Klavka'nın evine gizlendi. Tank olmak istemiyordu. Boşu boşuna 'Aklın yoksa tank ol,' dememişler... Kocam ise bir sıyrık bile almadan atlattı kazayı. Gelgelelim bu sefer de kendini asmak istedi. İlmeği boynundan zorla çıkardık. 'Teyzemle kardeşim benim yüzümden öldüler!' diye tutturdu, nerdeyse kendisini paralayacak! Dün kendi ayağı ile gidip teslim oldu. Fakat onu hapse değil, deliler evine tıkarlar artık! Ah, Matriyonam, iki gözüm, Matriyonam!"

En yakın arkadaşım, Matriyona yoktu artık... Son gününde bir kazak yüzünden nasıl da azarlamıştım!

Kitap reklâmındaki kırmızı-sarı yüzlü kadın bana bakarken neşeyle gülümsüyordu.

Maşa teyze bir süre daha oturup ağladı. Tam kalkmış gitmek üzereydi ki, hiç beklemediğim bir anda:

"İgnatç!" dedi. "Matriyona'nın boz renkli örme bir atkısı vardı. Öldükten sonra bunu benim Tarka'nın kullanmasını istemişti. Biliyorsun, değil mi?"

Odanın alaca karanlığında umut dolu gözlerle yüzüme bakıyordu. Unutmuş muydum yoksa?

Ama hayır, anımsıyordum.

"Evet, söylemişti böyle bir şey."

"Peki, izin verirsen şunu hemen götürüyüm. Yarın sabah akrabaları sükün ederler, o zaman bir daha alamam."

Umut ve yalvarış dolu gözlerini gözlerimden ayırmıyordu. Bu köyde Matriyona'yı en çok seven, yarım yüzyıllık tek arkadaşığıdı...

Tabii öyle olması gerekiyordu.

"Elbette... alın."

Sandığı açtı, örme atkığı aldı, onu eteğinin altına güzelce sakladıktan sonra çıktı gitti.

Sıçanlar zıvanadan çıkmış gibiydiler. Duvarlarda koştururken sırtlarının kabarıklığı duvar kâğıtlarının altından dalga dalga belli oluyordu.

Sabahleyin beni okul bekliyordu. Saat sabahın üçüydü. Öyleyse kapıları kilitleyip yatmaktan başka çıkar yol yoktu.

Kapıları kilitleyecektim, çünkü Matriyona gelmeyecekti artık.

Işığı açık bırakarak yattım. Sıçanlar deli gibi koşuşu yorlar, ciyak ciyak bağıyorlar, iniltiye benzer sesler çıkarıyorlardı. Yorgun kafamın dağınıklığı ile evine son kez gelen Matriyona'nın veda etmekte olduğunu, ama evinden ayrılmamak için ayak dirediğini hayal ediyordum.

Ve odanın loş girişinde duran genç Faldey elinde bir baltayla gözümün önüne geldi. Baltayı havaya kaldırmış:

"Eğer öz kardeşim olmasaydı, ikinizi birden doğurdım," diye bağıyordu.

Tepesinde asılı bir balta gibi yıllar boyu tehdit etmişti bu sözler Matriyona'yı.

En sonunda da doğramıştı.

III

Kadınlar şafakla birlikte geçitte Matriyona'dan kalan parçaları kızağa koyup getirdiler. Üstüne kirli bir çuval örtmüşlerdi. Ölüyü yıkamak için çuvalı çekip aldılar Ayakları, sol eli, gövdesinin yarısı yoktu ortada; kalanlar ise et yığını durumundaydı.

Kadınlardan biri:

"Öbür dünyada yakarması için Tanrı sağ elini bağışlamış," dedi.

Matriyona'nın çok sevdiği, bir gece odaya dolan dumandan uyanarak, evini kurtarmayı düşünmeden önce saksılarını döşemeye indirdiği (dumandan boğulmasınlar diye) çiçekleri dışarı çıkardılar. Döşemeleri tertemiz yıkadılar. Matriyona'nın bulanık aynasını el tezgâhında dokunmuş geniş bir havluyla örttüler. Duvardaki gereksiz afişleri indirdiler. Benim masayı yerinden aldılar. Pencerelelerin yanındaki taburelerin üstüne kaba saba yontulmuş tabutu koyarak bunun üstüne, duvara aziz tasvirleri astılar.

Tabutun içinde Matriyona yatıyordu. Et yığınına dönmüş gövdesi temiz bir çarşafla örtülüydü, başı beyaz bir bezle sarılıydı, kazadan zarar görmemiş olan yüzü ölüden çok canlıya benziyordu. Çok sakindi.

Köy halkı birbiri arkasından ölüyü görmek için geliyordu. Kadınlar küçük çocukları ellerinden tutarak ölüye baktırıyorlardı. Kadınlardan biri ağlamaya başlayınca hemen ötekiler de ağlıyorlar, merak ettikleri için gelenler bile hıçkırıklarım tutamıyorlardı. Erkekler ise, şapkaları ellerinde, seslerini çıkarmadan, dimdik ayakta duruyorlardı.

Ağıtı asıl yönetenler ölünün kadın akrabalarıydı. Ağıtta eski geleneklerle kurulmuş, soğukkanlılıkla düşünülmüş bir düzen bulunduğu anlaşılıyordu. Akrabalığı uzakça olanlar tabutun yanında biraz duruyorlar, seslerini fazla yükseltmeden ağlayarak bir şeyler söylüyorlardı. Daha yakın olanlar eşikten girer girmez ağlamaya başlıyorlar, ölünün yanına gelince üzerine eğilerek çığlığı koyveriyorlardı. Her kadının ağlayışının ayrı bir ezgisi vardı; bununla duygularını, düşüncelerini anlatıyorlardı.

Ölü için yakılan ağıtların ağıttan da ötede, bir çeşit siyaset olduğunu anladım bu evde. Matriyona'nın kız kardeşleri hışımla eve girerek önce odayı kolaçan ettiler, keçiyi ve sobayı dışarı çıkardılar, sandığa kilit vurdular, ölünün mantosunun astarı altından iki yüz rubleyi söküp aldılar. Her önlerine gelene Matriyona'nın en yakın akrabası olduklarını söylüyorlardı.

Tabutun başında ağlamaları şöyleydi:

"Ah, ablacığım, ablacığım! Sen bizim bir tanemizdin! Neden bizi bırakıp gittin! Ah, şimdi sağ olsan seni ne kadar severdik! Seni şu evin mahvetti. Batası evin öldürdü seni. Evini niçin yıktırdın? Bizi niçin dinlemedin?"

Kız kardeşlerin ağıdı ölünün koca tarafından akrabalarını suçlama ağıdı oluyordu. Neden Matriyona'nın evini zorla yıkmışlardı? (Ağıdın asıl anlamı şuydu; evin sol yarısını siz aldınız, ama

kalanını da biz size vermeyiz!)

Koca tarafından akrabaları, Matriyona'nın görümceleri, bir sürü kız yeğenleri şöyle ağlıyorlardı:

"Ah, halacığım, halacığım! Nasıl oldu da kendini koruyamadın! Ah, anacığım, bütün suç senin! Evinin gözü kör olaydı! Neden ölümün seni kolladığı yere gittin? Seni oraya çağırın mı vardı? Neden dikkat etmedin, iyi düşünmedin? Neden sözümüzü dinlemedin?"

(Bütün bu ağıtların açık anlamı şöyleydi: Senin ölümünde bizim suçumuz yok; evin kalan bölümüne gelince, bunu sonra görüşürüz.)

Ablak suratlı, kaba saba 'ikinci' Matriyona-Faldey'in yalnız adı benzediği için evlendiği, boşluk dolduran Matriyona ise bu siyasetten ayrılarak tabutun başında yırtınırcasına, bütün saflığıyla ağlıyordu:

"Aman benim kardeşim! Yoksa bana gücendin mi? Aman, seninle ne güzel dertleşirdik, birbirimize içimizi dökerdik! Bağışla bu bahtı kara dostunu!.. Artık ananın^[16] yanına gittin, orada bana da yer ayırırsın!"

Her haykırışta göğsünü tabuta vuruşundan kendi canını da çıkarmak istediğini sanırdınız Matriyona'nın. Ağlaması gelenek sınırlarını aşınca, söz birliği etmişçesine bütün kadınlar ağlamanın yeterli olduğuna karar verdiler.

"Haydi yeter! Çekil artık!"

Matriyona geriye çekiliyor, sonra tekrar gelerek eskisinden daha beter haykırıyordu. Bunun üzerine bir köşeden kadınların en yaşlısı çıktı, Matriyona'nın omzuna elini koydu.

"Dünyada iki sır vardır, kızım, biri nasıl doğduğumuz, öteki ele ne zaman öleceğimiz... Bu ikisini kimse bilemez!"

Bunun üzerine Matriyona sustu, bütün ağlayanlar da seslerini kestiler.

İhtiyar kadınlardan çok çok daha ihtiyar olan bu kadın, Matriyona ile hiç bir akrabalığı olmadığı halde biraz sonra kendisi bir ağıt koyuverdi:

"Ah, benim bağıryanık kardeşim! Ah, Vasilyevna'm! Ah seni uğurlamak ne de zormuş!"

Evini onun için yıktırıp kerestelerini kendi eliyle götürmek isteyen Matriyona'nın kara talihli evlatlığı Kira, dünyamızda pek bol bulunan, geleneklerle düzenlenmemiş yalın ağıdıyla ağlıyordu. Lüle lüle saçları o ağladıkça tabutun üzerine dökülüyordu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Başörtüsünün bu ayazda başından kaymasına, mantosunu kollarını sokmadan giymesine aldıracağı yoktu. Evin birinde üvey anasının tabutunu bırakıyor, ötekinde kardeşinin tabutuna koşuyordu. Aklını kaçırmasından korkuyorlardı zavallının. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de kocasını yargılayacaklardı.

Kocasını iki bakımdan suçluydu. Birincisi evinin kerestesini kimseye haber vermeden taşımaya kalkmıştı, ikincisi de tren makinisti olarak engel konmamış geçitlerden nasıl geçileceğini bilmesi

gerekiyordu. Onun için yapılacak tek şey, istasyona gidip traktöre yoldan geçeceklerini önceden haber vermektir. O gece Ural ekspresinin kompartımanlarında yarı yarıya kısılmış ışıkları altında iki katlı kuşetlere yatıp uyuyan bin yolcunun kimbilir durumu ne olurdu! Hem de bir parça arsa ele geçirmek için çırpman, traktörle ikinci seferi yapmaktan kaçınan birkaç açgözlü insan yüzünden...

Üstelik yıkmak için Faldey'in elini kaldırdığı günden beri lanetlenmiş olan şu ev yüzünden...

Traktör sürücüsünün kamu davası düşmüştü. Bütün hata ulaştırma sistemindeydi; hem işlek bir yolun demir yoluyla birleştiği yere engel konulmamış, hem de birbirine bağlı iki lokomotifin arkasına ışık takılmamıştı. Önce bütün suçu sarhoşların üzerine yıkmaya çalışanlar şimdi mahkemedeki olayı örtbas etmek için uğraşıyorlardı.

Raylar, travers ve demiryolu seti öyle parçalanıp dağılmıştı ki, tabutların evlerde kaldığı sürece, tam üç gün, trenler başka hatlardan gönderildi. Onarım gece gündüz, soruşturmanın bitiminden ölenlerin toprağa verilmesi arasında geçen cuma, cumartesi ve pazar günleri süresince devam etti. Üşüyen onarımcılar ısınmak için, geceleyin de aydınlık olsun diye, geçidin yanındaki ikinci kızaktan dökülen tahtaları, kütükleri, nasıl olsa para vermedikleri için, canlarının istediği gibi yakıyorlardı.

Birinci kızak ise geçidin biraz ilersinde yüklendiği gibi bozulmadan duruyordu.

Cuma ve cumartesi günleri kara sakallı Faldey'i kahreden, her an aklını kurcalayan mesele başkaydı. Kızaklardan biri halatına varıncaya kadar her şeyi ile çekilmeye hazır bekliyordu, ötekinin yükü ise hâlâ alevlerin elinden kurtarılabildi. Öbür taraftan kızı aklını oynatmıştı, kızının kocası mahkemesini bekliyordu, evinde ölümüne kendisinin sebep olduğu oğlu, başka bir evde ise bir zamanlar sevdiği bir kadın tabutta yatıyordu. Ama onun bunlara aldıracağı yoktu. Tabutların başında bile sakalını tutarak birazcık durmuştu. Geniş alnı kafasındaki derin düşünceler yüzünden kırış kırıştı. O asıl kerestelerini yanmaktan ve Matriyona'nın kız kardeşlerinin oyunundan nasıl kurtaracağını düşünüyordu.

Talnovoluları teker teker gözümün önünden geçirince Faldey'in bu bakımdan yalnız olmadığını anladım.

Mal deren şeye kendi varlığımız^[17] ya da halkın varlığı gibi tuhaf bir ad koymuşuz. Üstelik varlığını kaybetmek insanlar arasında ayıp ve budalalık sayılmış.

Faldey durup dinlenmeden köyden istasyona, istasyondan köye koşuyor; devlet dairelerinin birinden çıkıp ötekine giriyordu. Belini zorla doğrultarak bastonuna dayana dayana her önüne gelenden dilediği şey, bu yaşında ona acımaları, kerestelerini götürme izni vermeleri idi.

Ve izni koparmıştı en sonunda. Bunun üzerine hayatta kalan oğullarını, güveylerini, yeğenlerini topladı; kooperatif çiftliğinden aldığı atları kızaklara koşarak keresteleri evine getirdi. Geçit kapalı olduğu için ancak üç köy dolaştıktan sonra ulaşabilmişti kızaklara. İşini cumartesiye pazara bağlayan gece bitirebildi.

Pazar yaklaşmış, kadınların evdeki telaşı son bulmamıştı. Yaşlı bir kadın tabutun yanında durmadan dua okuyordu. Kız kardeşler, ellerinde uzun fırın demiri, fırının önünde oraya buraya koşuyorlardı.

Matriyona'nın sırtında taşıdığı çuvaldar dolusu turbayla cehennem gibi ısınan fırında berbat undan lezzetsiz börekler pişiyordu.

Pazar günü de ölüleri gömdüler. İki tabut köyün ortasında karşılaşıncı akrabalar arasında hangisi önde gidecek diye bir tartışma çıktı. Neyse sonra hala ile yeğeni yan yana aynı kızağa koydular. Kapalı şubat havasının yeniden erittiği yarı donmuş yollardan geçerek iki köy ötedeki kilise mezarlığına götürdüler. Rüzgâr çıkmıştı, kilisenin papazı ile kayyum gelenleri karşılamaya bile çıkmamışlardı, onları kilisede bekliyorlardı.

Kiliseye varıncaya kadar kalabalık ağır ağır yürüdü. Hep bir ağızdan ilahi okudular. Kilisenin yanında herkes durdu.

Gömme töreninden ancak pazar akşamına doğru dönenler ölü için verilecek anma yemeğine hazırlanıyorlardı. Kaldığım odada uç uca konan masalar sabahleyin tabutun bulunduğu yere kadar uzanıyordu. Önce herkes masaların çevresinde ayağa kalktı, Matriyona'nın görünmesinin kocası olan bir ihtiyar 'Babamız' duasını okudu. Sonra orada bulunanların her birine kâseler içinde birer parmak bal serbesti verildi. Şerbeti kaşıkla içtik, ölünün ruhu için.. Sonra yemek yedik, votka içtik. Konuşma canlanmaya başladı. Pelte kâseleri verilince hepimiz yine ayağa kalktık, 'Sonsuz anı' duasını okuduk. (Pelteden önce hep bu dua okunmuş.) Yine votka içtik bunun peşinden. Konuşmalar daha da canlandı. Artık Matriyona değildi hakkında konuşulan. Görünmesinin kocası öğünmeye başlamıştı:

"Ey, Ortodokslar, bugün ilahileri ne kadar yavaş okuduğumuzu farkettiler mi hiç? Peder Mihail kalabalık arasında beni gördüğü için böyle oldu işte! Çünkü ilahilerin nasıl okunacağını bildiğimi çok iyi bilir. Öyle yapmasa durdurur, usulüne göre okuturdum."

Yemek de bitti en sonunda. Tekrar ayağa kalktık, 'Değerlidir' duasını okuduk. Bunun arkasından da 'Sonsuz anı' duasını üç kere tekrarladık. Fakat sesler iyice kısılmıştı, herkes başka bir havadan çalıyordu. 'Sonsuz anı' duasını hiç kimsenin duyarak okumadığı yüzlerinin sarhoş görünüşünden belli oluyordu.

Sonra konuk olanlar gitti, evde yalnız ölünün en yakınları kaldılar. Sigaralar yakıldı, gülüşüp şakalaşmalar arasında gürültülü bir konuşma başladı. Söz döndü dolaştı, Matriyona'nın kaybolan kocasına geldi. Matriyona'nın görünmesinin kocası göğsünü yumruklayarak bana ve Matriyona'nın eniştesi olan ayakkabıcıya şunları anlatıyordu:

"Yefim sağ değildir, kalıbımı başarım, ölüdür o! İnsan yurduna dönmeden duramaz. Ben olsam duramam, asacaklarını bilsem gene denerim!"

Ayakkabıcı kendisi de onun gibi düşündüğünü göstermek için durmadan başını sallıyordu. Oysa bir asker kaçağıydı, yurdundan hiç ayrılmamıştı. Savaş süresince annesinin evinde bodrumda saklanmıştı.

Geceyi burada geçirmek için kalan yaşlıların yaşlısı kadın yukarıda, fırının üstünde oturuyordu. Herkesi tepeden seyrederken saygısızca coşmuş olan bu elli-altmış yaş arasındaki gençliği kınıyor gibiydi.

Bu kadar insan arasında yalnız, Matriyona'nın kaderine küskün evlatlığı, içinde büyüdüğü evin mutfağına kaçmış, orada sessiz sessiz ağlıyordu.

* * *

Faldey, kendisi de oğlunun ölümünü anma yemeği verdiği için Matriyona'nın yemeğine gelmemiştir. Fakat daha sonra ilk fırsatta, hem de üst üste iki kere geldi. Bu gelişlerinde baldızları ve asker kaçağı ayakkabıcı ile aralarında düşmanca konuşmalar geçti.

Tartışma konusu evin kalan bölümüydü. Bunu Matriyona'nın kız kardeşlerinden biri mi, yoksa evlatlığı Kira mı alacaktı? İş mahkemeye vermeye kadar vardı dayandı, fakat sonra mahkemenin evi ne ona, ne berikine, ancak köy kuruluna vereceği ortaya çıkınca hemen uzlaştılar.

Malları paylaşacaklardı. Kız kardeşlerden biri keçiyi alacaktı. Evin kalanını da ayakkabıcıyla karısına vereceklerdi. "Evin çatısına varıncaya kadar kendi elleriyle yaptığı için" götürdüğü keresteler Faldey'in payına düşüyordu. Bundan başka keçinin kaldığı ahır ve avlu ile bostan arasında kalan iç çiti de gene o alacaktı.

F.h, böyle olunca doymak bilmez ihtiyar bel ağrılarını, dizlerinin dermansızlığını unutarak yeniden canlandı, gençleşti. Hayatta kalan oğulları ile güveylelerini toplayıp geldi. Hep birlikte ahır, çiti dağıttılar; çıkan kütükleri, tahtaları kızığa doldurdular. Kızığa ihtiyarla birlikte '8-G'den Antoşka çekiyordu. Küçük haylaz bu işte hiç de tembel görünmüyordu.

* * *

Matriyona'nın evinin kalıntısını bahara doğru söküp götürdüler. Ben de Matriyona'nın görümcelerinden birinin pek uzakta olmayan evine taşındım. Bu kadın söz açılınca gelini Matriyona'yı anlatırdı arada bir. Onun bu anlattıklarından ölen dostumun bilmediğim pek çok tarafını öğrendim.

"Yefim onu sevmezdi. Matriyona'nın köylü gibi giyinmesini beğenmez, görgülü, kibar insanlar gibi giyilmesini isterdi. 'Madem böyle şeyleri bilmiyor, öyleyse onun para pul nesine!' dedi ve eline geçeni içkiye vermeye başladı. Bir gün birlikte şehre öte beri satmaya gitmiştik. Orada bir hanımefendiyle anlaştı ve Matriyona'ya dönmek istemedi."

Anlattığı şeylerden Matriyona'yı beğenmediği belliydi. Pasaklı bir kadındı Matriyona. Mal mülk sahibi olmak için uğraşmazdı, tutumlu değildi, domuz bile beslenmek istememiştir. Aptalın birisi olduğu için beş para almadan herkesin yardımına koşardı (bostanını sabanla sürmesine yardım edecek başka birini bulamadığına göre Matriyona'yı anımsamanın tam zamanıydı).

Matriyona'nın sevecen, içten bir insan olduğunu kabul etmekle birlikte bundan söz ederken bile ona acıyor, onu küçük görüyordu.

Görümcenin onun hakkında anlattığı bu pek hoş gitmeyen şeylerden, yan yana yaşadığım halde pek az tanıdığım bir Matriyona çıkıyordu karşıma.

Öyle ya, domuz denen şey her evde vardı! Oysa Matriyona'nın evinde yoktu. Yiyecekten başka bir şey düşünmeyen bu obur hayvanı doyurmaktan daha kolay ne olabilirdi? Günde üç kere öte beri

hazırlayıp önüne koymak, günlerini onunla uğraşarak geçirmek, sonra da keserek yağını almak... İşte yapılacak bütün iş!

Ama Matriyona yapmamıştı bunu...

Mal mülk peşine de düşmemişti... Evine eşya almak, sonra da bunları kendi canından çok sakınmak için kendini sıkıntıya sokmamıştı.

Giyim kuşama da düşkün değildi. Çirkinleri, soysuzları süsleyen şeylere metelik vermemişti.

Kocasının bile anlamayıp terk ettiği, altı çocuğunu kendi eliyle gömen, kardeşlerinin, görümcülerinin tanımadığı, başkalarının işlerinde para almadan aptalcasına çalışan, son gününe kadar mal derdine düşmeyen bu kadın sadece insanlara yakınlığını yitirmemiş; bir de kirli beyaz bir keçi, topal bir kedi ve bir sürü çiçek sahibi olmuştu.

Hepimiz onunla yan yana yaşıyor, fakat hiçbirimiz, onun, "Her köyde onu ayakta tutan bir doğru vardır," atasözündeki doğru insan olduğunu anlayamıyorduk.

Değil yalnız her köyde, her şehirde, bütün dünyamızda onu ayakta tutan, doğru bir insan vardır ve Matriyona böyle insanlardan biridir, hem de ta kendisidir.

Dipnotlar

[1] Stalin. (ç.n.)

[2] Yük trenini koruyan (muhafızların) yatıp kalktıkları vagon (ç.n.)

[3] Vasya, Vasil'in arkadaşlar için kullanılan biçimi. (ç.n.)

[4] Subaylar. (ç.n.)

[5] Liyaliya, İrina adının küçük kızlar için kullanılan biçimidir. (ç.n.)

[6] Sovyetler Birliğinde, sanatçılara verilen en büyük paye. (ç.n.)

[7] Kızıl Ordu'ya karşı savaşan karşı devrimci. (ç.n.)

[8] "Subay" yerine, şimdi "asker" kullanılıyor, böylece askerler arasında sınıf farkı kaldırılıyordu. (ç.n.)

[9] Yazarın sürgün yıllarını geçirdiği Orta Asya'da Karaganda. (ç.n.)

[10] Yüksek tarla. (ç.n.)

[11] Turba üretimi. (ç.n.)

[12] Ekmek, yemek pişirmede kullanılan, duvarlar arasından geçen bacasıyla evi ısıtan ocak. (ç.n.)

[13] Lenin. (ç.n.)

[14] Ünlü Rus bası. (ç.n.)

[15] Bir Rus bestecisi. (ç.n.)

[16] Meryem Ana. (ç.n.)

[17] "Varlık" olarak çevirdiğimiz kelime Rusçada aynı zamanda "iyilik" anlamını verir. (ç.n.)